

Стенографски дневник

НА

86. заседание

Вторник, 17 юни 1947 г.

(Открито в 15 ч. 50 м.)

Председателствували подпредседателите Райко Дамянов и Петър Каменов.

Секретар: Йордан Чобанов

СЪДЪРЖАНИЕ:

Съобщения:	Стр.	Стр.	
Отпуски	259	3. За обществени грижи за слепи, глухоними, морално паднали лица и пр. (Второ четене)	261
Законопроекти	259	4. За покупко-продажбите на недвижими имоти с чисти договори. (Второ четене)	262
Законодателно предложение	259	Проект-конституция на Народната република България. (Първо четене — продължение на разискванията)	263
По дневния ред:		Говорили: д-р Вера Златарева	263
Законопроекти: 1. За изменение на закона за взаимноспомогателната и посмъртна каса при Министерството на външните работи и на изповеданията. (Първо четене)	260	Крум Славов	267
2. За смесените стопански предприятия (дружества) за топлоелектрическо снабдяване (ТЕС). (Второ четене)	260	Йордан Ковачев	274
		Марин Личев	283
		Дневен ред за следващото заседание	293

Председателствуваш Райко Дамянов: (Звъни) Присъствуват нужното число народни представители. Обявявам заседанието за открито.

(От заседанието отсъствуват следните народни представители: д-р Александър Георгиев, Александър Ковачев, Анастасия Вълкова, Ангел Бъчваров, Ангел Иванов, Андрей Михайлов, Асен Чанкърнов, Благой Николов, Боню Пенчев, Борис Николов, Борис Тасков, Васил Иванов Василев, Васил Петков Василев, Веселин Дашин, Вида Валяева, Витко Иванов, Гани Радев, Георги Костов, Георги Кръстев, Георги Михайлов Добрев, д-р Георги Петков, Георги Чанков, Гочо Терзиев, Грудн Атанасов, Деню Попов, Димитър Чорбаджиев, д-р Димитър Хаджиев, Димитър Нейков, Димитър Панайотов, Димитър Стойков, Дойчо Чолаков, Дочо Шипков, Елена Гаврилова, Емил Антонов, Ефрем Митев, Жейка Хардалова, Живко Живков, Запрян Ташев, Захари Христов, Иван Василев, Иван Димитров, Иван п. Димитров, Иван Евтимов, Иван Делев, Иван Мамиров, Иван Чуков, Илия Радков, Илия Добрев, Исмаил Сарходжов, Кръстю Стойчев, Кръстю Добрев, Кръстю Кръстев, Лалю Гинчев, Любен Гумеров, Макра Полева, Марин Шиваров, Марин Маринов, Матз Тюркеджиев, Минчо Драндаревски, Мустафа Билялов, Недю Жеков, Недялка Душкова, д-р Непчо Николов, Никола Митчев, Никола Павлов, Никола Станев, Никола Палагачев, Никола Янев, Пело Пеловски, Петко Деков, Петко Търпанов, Петър Бомбов, Петър Братков, Петър Запрянков, Петър Йовчев, Петър Ковачев, Рада Носва, Сабри Мехмедов, Сава Дълбоков, Слави Пушкарков, Спаса Воденичарска, Сребро Иванов, Стела Благоева, Стойне Лисийски, Стоян Гюрес, Стоян Жеков, Тано Цолов, Тодор Личев, Трифон Кунев, Хафуз Генджев, Христо Каркърмов, Христо Стоянов, Цанко Григоров, Цола Драгойчева, Юсин Еминов, Янчо Георгиев, Янко Димитров и Янко Комитов)

Председателството е разрешило отпуски на следните г да народни представители: Васил Горанов Петков — 1 ден, Гани Радев Костов — 4 дни, д-р Георги Петков — 4 дни, Господин Дамов — 1 ден, Любомир Казаков — 1 ден, Людмил Стоянов — 1 ден, Петър Бомбов — 6 дни, Стелян Рамков — 1 ден, Стоян Павлов — 4 дни, Тодор Личев — 4 дни, Христо Каркърмов — 1 ден, Марин Личев — 1 ден, Иван Пешев — 3 дни, Иван Мамиров — 4 дни, Минчо Драндаревски — 1 ден и Недю Георгиев Жеков — 1 ден

За следните г да народни представители, които са се ползували с повече от 20 дни отпуск, съгласно правилника, следва да се иска съгласието на Народното събрание.

Деню Попов иска 3 дни отпуск. Ползувал се е досега с 43 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Д-р Димитър Хаджиев иска 6 дни отпуск. Ползувал се е досега с 16 дни отпуск. Който са съгласни да му бъде разрешен исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Иван Василев иска 4 дни отпуск. Ползувал се е досега с 30 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Илия Добрев иска 4 дни отпуск. Ползувал се е досега с 45 дни отпуск. Който са съгласни да му бъде разрешен исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Иван п. Димитров иска 3 дни отпуск. Ползувал се е досега с 53 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Никола Станев иска 8 дни отпуск. Ползувал се е досега с 27 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Петър Ковачев иска 4 дни отпуск. Ползувал се е досега с 35 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Петър Русев иска 1 ден отпуск. Ползувал се е досега с 27 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Хафуз Ибраим Генджев иска 2 дена отпуск. Ползувал се е досега с 47 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Марин Шиваров иска 3 дни отпуск. Ползувал се е досега с 27 дни отпуск. Който са съгласни да му се разреши исканият отпуск, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Постъпили са в бюрото на Народното събрание следните законопроекти:

От Министерството на финансите — законопроект за разрешаване 9/12 от кредитите по бюджета на Главната дирекция на железниците и пристанищата за 1946 бюджетна година за 9 месеца на 1947 бюджетна година за същата главна дирекция.

От същото министерство — законопроект за освобождаване от гербов налог договорите и договорната кореспонденция, с които Българската земеделска и кооперативна банка извършва покупко-продажби на тютюни за сметка и риск на държавата.

От Министерството на железниците, пощите и телеграфите — законопроект за одобряване покупката на кораби и други за българския морски търговски флот.

От Министерството на народното просвещение — законопроект за висшето образование.

От Министерството на електрификацията, водите и природните богатства — законопроект за изменение и допълнение на закона за водните синдикати.

От същото министерство — законопроект за учредяване на автономно смесено предприятие „Синдикат електрическа промишленост“ (ЕЛПРОМ).

От Министерството на народното здраве — законопроект за допълнение на забележка трета към чл. 235 от закон за народното здраве и

От група народни представители — законопроект за учредяване орден „Народна република България“.

Законопроектите ще бъдат раздадени на г-да народните представители и поставени на дневен ред.

Пристъпваме към дневния ред.

Председателството предлага, първата точка от дневния ред — разискванията по проекта за конституцията на Народната република България — да остане на последно място.

Който г-да народни представители са съгласни с това предложение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме към втора точка от дневния ред:

Първо четене на законопроекта за изменение и допълнение на закона за горите.

Поради това, че в момента г-н министърът отсъства, тази точка ще се разгледа малко по-късно.

Минаваме към третата точка от дневния ред:

Първо четене на законопроекта за изменение на закона за взаимноспомогателната и посмъртна каса при Министерството на външните работи и на изповеданията.

Моля г-на секретаря да прочете законопроекта.

Секретар Йордан Чобанов (к): (Чете)

„МОТИВИ

към законопроекта за изменение на закона за взаимноспомогателната и посмъртна каса при Министерството на външните работи и на изповеданията

Г-да народни представители! С закон от 10 юни 1940 г., обнародван в „Държавен вестник“, брой 128, е учредена взаимноспомогателна и посмъртна каса при Министерството на външните работи и на изповеданията.

Две от най-важните задачи на касата са: да отпуска еднократни парични помощи на членовете си при уволнението им от служба и посмъртна помощ за погребение, на наследниците им, след смъртта на члена на касата, както досега е на служба, така и след уволнението му, макар да е престанал да прави членски вноски.

За целта е образуван фонд, поддържан с членски вноски в размер 3% върху основните бюджетни заплати, от който се изплащат както еднократните помощи при уволнение, така и посмъртните помощи.

Държавният застрахователен институт е поискал обаче от касата да се съобрази с закона и правилника на самия институт, като създаде отделен фонд с отделни членски вноски за изплащането на посмъртните помощи, или пък се откаже от тях, понеже за целта не са предвидени в правилника на касата никакви членски вноски.

Управителният съвет на касата е взел решение, одобрено от извънредно общо събрание на членовете на касата, да се преустанови отпускането на посмъртни помощи за погребение, защото от една страна такива помощи се отпускат от държавния фонд „Пенсии за изслужено време“, от друга страна, защото при отпускането на такива помощи фондът на касата ще бъде заангажиран за в бъдеще в значителен размер, който няма да бъде по силите на фонда при малкия размер на членските вноски — 3% върху основните бюджетни заплати, и от трета страна — да не се обременяват членовете на касата с нови членски вноски, особено при сегашното им материално положение.

Като излагам горното моля, г-да народни представители, ако одобрите, да приемете и гласувате предложения законопроект.

Гр. София, юни 1947 г.

Подпредседател на Министерския съвет и министър на външните работи и на изповеданията: К. Георгиев

ЗАКОНОПРОЕКТ

за изменение на закона за взаимноспомогателната и посмъртна каса при Министерството на външните работи и на изповеданията

Чл. 1. Премахват се в заглавието и във всички текстове на закона думите: „и посмъртна“.

Чл. 2. В чл. 4 от закона за касата се премахва изцяло текстът на т. 2 — „да дава посмъртна помощ независимо от подлаганата се по точка 1 „еднократна помощ“.

Чл. 3. Горното изменение на закона влиза в сила от деня на публикуването му в „Държавен вестник“, откогато се преустановява и плащането на посмъртните помощи на настоящи и бивши членове на касата.

Председателстващ Райко Дамянов: Няма записани оратори по законопроекта. Ще пристъпим към гласуване.

Които г-да народни представители са съгласни по принцип с законопроекта за изменение на закона за взаимноспомогателната и посмъртна каса при Министерството на външните работи и на изповеданията, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме към точка шеста от дневния ред:
Второ четене на законопроекта за изменение и допълнение на закона за еднократен данък върху имуществата.

Понеже комисията не е готова с този законопроект, разглеждането на тая точка се отлага.

Пристъпваме към точка пета от дневния ред.

Второ четене на законопроекта за изменение на някои закони във връзка с облекчаване износа.

Понеже и с този законопроект комисията не е готова, разглеждането и на тая точка от дневния ред се отлага.

Пристъпваме към точка шеста от дневния ред:

Второ четене на законопроекта за смесени стопански предприятия (дружества) за топлоелектрическо снабдяване (накратко ТЕС).

Моля г-на докладчика да го докладва.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„ЗАКОНОПРОЕКТ

за смесени стопански предприятия (дружества) за топлоелектрическо снабдяване (накратко ТЕС).

Председателстващ Райко Дамянов: Които г-да народни представители приемат заглавието на законопроекта, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„А. Обща част

Чл. 1. При Министерството на електрификацията, водите и природните богатства, респективно при Главната дирекция на електрификацията, се учредяват автономни смесени стопански предприятия (дружества) за топлоелектрическо снабдяване (накратко ТЕС).

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 1, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

Чл. 2. Целта на предприятията (дружества) е:

а) да извършват топлоелектрическо изграждане на София и други градове в страната чрез проучване, проектиране, строеж и експлоатация на топлоелектрически централи и топливни мрежи;

б) да продават произведената електрическа енергия франко табло ТЕС, съгласно законоположенията за електрификацията на страната, уреждащи тази материя;

в) да пренасят, разпределят и продават произведената от ТЕС топлина тарифно на абонатите. ТЕС прееотстъпва това право на съответната община или на друго общинско предприятие, ако същите разполагат с достатъчно средства и подходяща организация за изграждането и експлоатацията на топлофикационната мрежа своевременно и съгласувано с ТЕС;

г) да използват за гориво предимно ниско калорични и отпадъчни горива, в съгласуване с законоположенията и програмата за най-рационалното използване на каменноуглените залежи.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 2, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

Чл. 3. Съучастниците-основатели на предприятията (дружества) се считат:

1. Главната дирекция на електрификацията.

2. Съответната община и

3. Други колективни или единични членове, които са заинтересувани в топлоелектрическото изграждане.

Дяловият капитал се внася от основателите-съучастници, съобразно нуждите на предприятието, на части най-късно в 3-годишен срок от учредяване на предприятието (дружество), като същото се счита съставено в деня на вписването му в търговския регистър на съответния областен съд.

По решение на управителния съвет, одобрено от Министерския съвет по доклад на министъра на електрификацията, водите и природните богатства, първоначалният дялов капитал може да бъде увеличаван чрез вноски от нови съучастници и от доброволни допълнителни вноски на съучастниците-основатели.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 3, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

Чл. 4. Всяко предприятие (дружество) за топлоелектрическо изграждане (ТЕС) е самостоятелна юридическа личност, действава по свой самостоятелен устав (дружествен договор) със следните управителни и контролни органи:

1. Управителен съвет.

2. Директор.

3. Проверителен съвет.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 4, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

Чл. 5. Управителният съвет се състои от 4 души: председател, представител на Главната дирекция на електрификацията и членове-представители на съответната община (където или негов заместник), на другите обществени организации и директора.

Мандатът на членовете на управителния съвет е двегодишен.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 5, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

Чл. 6. Управителният съвет върши следното:

а) изработва годишния производствено-финансов план на предприятието, който се одобрява от министъра на електрификацията, водите и природните богатства или упълномощено от него длъжностно лице;

б) одобрява балансите, равностметките и отчетите на предприятието;

в) представя на Министерския съвет чрез министъра на електрификацията, водите и природните богатства за назначаване лица за директор и счетоводител, като за счетоводителя се взема предварително съгласието на министъра на финансите;

г) назначава и уволнява началниците на отдели по представление на директора;

д) одобрява изработените от директора строителни, финансово-стопански и експлоатационни планове на предприятието (дружество);

е) одобрява договорите, които предприятието сключва, на стойност над 5 милиона лева;

ж) изработва наредби по провеждане на работите, като по-важните измежду тях представя за утвърждение от министъра на електрификацията, водите и природните богатства;

з) съобщава правата и задълженията на директора.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 6, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 7. Директорът има пълна компетенция, извън тази на управителния съвет, по ръководството на всички работи на предприятието. Той назначава и уволнява административния и технически персонал. Той, или неговият заместник, заедно със счетоводителя, представляват и подписват предприятието пред всички държавни, обществени и други места.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 7, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 8. Проверителният съвет, 3-членен, се състои от по един представител: а) на Министерството на финансите; б) на Електрификацията, водите и природните богатства и в) на Института за заклети експерт-счетоводители.

Назначението на проверителния съвет се извършва от министъра на финансите.

Мандатът на членовете на проверителния съвет е двегодишен.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 8, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 9. Чистата печалба на предприятието, след спадане лихвите на капитала и амортизация на сгради и машини, се разпределя така: 15% за запасен фонд. 5% за фонд „Премиране на участниците в производството“. 5% за фонд „Социални мероприятия“ към предприятието. 25% за фонд „Нови строежи и разширяване на предприятието“. 50% за разпределяне между участниците съобразно негения от тях капитал.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 9, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 10. Предприятието работи като търговско-индустриално предприятие, без спазване закона за бюджета, отчетността и предприятията. Ползува се от привилегиите, предвидени за общинските стопански предприятия с търговско-индустриална цел.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 10, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 11. Предприятието може да образува клонове и поделения според нуждите и степента на развитието на работите. Клоновете и поделенията могат да бъдат отделени на самоздръжка.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 11, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 12. Законът за самоздръжка на държавните и държавно-автомонни стопански предприятия има приложения. Доколкото неговите разпоредби не противоречат с настоящия закон.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 12, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 13. Служителите и работниците при предприятието за топлоелектрическо изграждане получават заплати като тези в търговско-индустриалните предприятия. Същите са участници в държавния пенсионен фонд.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 13, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 14. Предприятия (дружества) за топлоелектрическо изграждане може да се образуват в големите индустриални населени пунктове, по инициативата на Главната дирекция за електрификацията или съответната община, в съгласие с заинтересуваните.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 14, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Б. ТЕС — София

Чл. 15. За топлоелектрическо изграждане на София се учредява смесено стопанско предприятие (дружество), действащо съгласно общата част на настоящия закон.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 15, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 16. Съучастници-основатели в предприятието (дружество) се считат:

1. Главната дирекция на електрификацията с 700 милиона лева дялов капитал.

2. Главната дирекция на българските държавни железници с 700 милиона лева.

3. Столичната община с 700 милиона лева.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 16, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„Чл. 17. Управителният съвет се състои от 4 души: председателя — главният директор на електрификацията и членове: главният директор на железниците, кметът на столицата и директорът ТЕС или техните заместници.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 17, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Димитър Котев (к): (Чете)

„В. Разни

Чл. 18. Правилникът за приложение на настоящия закон се утвърждава от министъра на електрификацията, комуто се възлага и приложението на настоящия закон.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 18, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме към точка седма от дневния ред:

Второ четене на законопроекта за обществени грижи за слепи, глухонemi, морално паднали лица, бавно развиващи се и морално застрашени деца и юноши.

Моля г-на докладчика да го докладва.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): Г-жи и г-да народни представители! Комисията по Министерството на социалната политика направя някои изменения и допълнения към законопроекта, които ще ви докладвам при докладването на съответните членове. (Чете)

„ЗАКОНОПРОЕКТ

за обществени грижи за слепи, глухонemi, морално паднали лица, бавно развиващи се и морално застрашени деца и юноши.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат заглавие на законопроекта, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

„ОТДЕЛ I

Общи разпоредби

Чл. 1. Министерството на социалната политика открива, издържа, ръководи и контролира заведенията за обществени грижи за слепи, глухонemi, морално паднали лица, бавно развиващи се и морално застрашени деца и юноши.“

Към този член комисията прибави следната нова втора алинея: (Чете)

„Комитетите за обществени грижи при общините определят лицата, които спадат към посочените в алинея първа категории.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които г-да народни представители приемат чл. 1, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

„Чл. 2. Целта на заведенията за обществени грижи за горните категории лица е: да се осигури издръжка на питомците, като им се създадат условия за правилно телесно и душевно развитие и им се даде практическа подготовка за живота.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 2, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

„Чл. 3. Министерството на социалната политика, със съдействието на съответните организации, се грижи за настаняването на работа на лицата от горните категории.“

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 3, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

„ОТДЕЛ II

Видове заведения

Чл. 4. Министерството на социалната политика открива, издържа, ръководи и контролира за лицата, изброени в чл. 1, следните видове заведения за обществени грижи:

а) общежития за учаци се в институтите за деца с телесни или душевни недостатъци при Министерството на народното просвещение;

б) общежития за деца и юноши, които не посещават специалните училища на Министерството на народното просвещение;

в) професионални институти — общежития за юноши и младежи, в които институти се застъпват подходящи за питомците занятия;

г) общежития — работилници за лица над 18-годишна възраст;

д) общежития за земеделски стопанства за деца над 18-годишна възраст, които не са усвоили занаят или имат склонност към земеделския труд.

Забележка. Необходимата площ земя за тия стопанства се дава безвъзмездно от държавата и общините.

е) почивни домове за деца и възрастни и

ж) старопиталища с малки стопанства.

В буква „б“ на този член комисията замени думите „посещават специалните училища на Министерството на народното просвещение“ с думите: „подлежат на задължително образование“, а в буква „д“ на същия член думата „деца“ замени с думата „лица“.

Председателстващ Райко Дамянов: Които г-да народни представители приемат чл. 4, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

„ОТДЕЛ III

Уредба

Чл. 5. Всяко заведение за обществени грижи по този закон се управлява от ръководител и има необходимия брой възпитатели, майстори-специалисти и административен персонал, назначен от Министерството на социалната политика.

Към този член комисията прибави следната забележка: (Чете)

Забележка. В общежитията по чл. 4, буква „а“, Министерството на социалната политика назначава само ръководител на общежитието който изпълнява домакинско-отчетнически функции, и необходимия помощен персонал.

Председателстващ Райко Дамянов: Които г-да народни представители приемат чл. 5, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

Чл. 6. Ръководителите на заведенията за обществени грижи и директорите на институтите за деца с телесни или душевни недостатъци (чл. 4, буква „а“) се ползват с безплатна квартира, храна, отопление и осветление в заведението. Със същите обзиви се ползува, при възможност, и останалият в заведението и института персонал.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 6, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

Чл. 7. Отношенията между директорите на институтите за деца с телесни или душевни недостатъци и ръководителите на общежитията при тия институти се уреждат с наредба, одобрена от министрите — на социалната политика и народното просвещение.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 7, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

Чл. 8. Здравният надзор на заведенията по този закон се поверява на Министерството на народното здравие.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 8, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

Чл. 9. За приложението на този закон се изработва правилник, одобрен от министъра на социалната политика.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 9, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Иван Николов Бешев (к): (Чете)

Чл. 10. Настоящият закон отменява всички закони, които му противоречат, и влиза в сила от деня на обнародването му в „Държавен вестник“.

Председателстващ Райко Дамянов: Които приемат чл. 10, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме към следната точка от дневния ред:

Второ четене на законопроекта за уреждане правата на купувачи на недвижими имоти с частни договори.

Има думата докладчикът на комисията, за да докладва законопроекта.

Докладчик Владимир Димчев (к): Г-да народни представители! В този законопроект комисията след няколкократно заседание направи доста попълнения. (Чете)

„ЗАКОН

за уреждане правата на купувачи на недвижими имоти с частни договори.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с изданието на законопроекта, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): В чл. 1, алинея втора, там където се цитират членовете от закона против спекулата с недвижими имоти, се прибавя и чл. 16, и чл. 1 понема следния вид: (Чете)

„Чл. 1. Частните писмени договори за продажба или обещание за продажба на недвижими имоти, сключени след 6 декември 1941 г. до края на 1946 г., прехвърлят правото на собственост от момента на вписването им по реда на чл. 1 от закона за привилегиите и ипотеките, ако при влизането на този закон в сила купувачът се намира във владение на имота въз основа на договора и ако в 6-месечен срок от тази дата поиска вписването.“

В случая се прилагат съответно разпоредбите на членове 16, 25—30 и 32 от закона против спекулата с недвижими имоти, доколкото в този закон не се съдържа особени правила.

При вписването на тези договори купувачът трябва да потвърди, съгласно чл. 26, алинея първа, от казания закон, че се е намирал във владение на имота при влизане на настоящия закон в сила.

Забележка. Счита се, че купувачът се е намирал във владение на имота и тогава, когато то му е отнето от продавача по съдебен ред.

(Подпредседателят Петър Каменов заема председателското място)

Председателстващ Петър Каменов: Които г-да народни представители приемат чл. 1, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): Чл. 2 остава в същия вид: (Чете)

Чл. 2. Срокът за да се поиска вписването на договорите по чл. 25 от закона против спекулата с недвижими имоти, се продължава до 6 месеца от влизането на този закон в сила.

Председателстващ Петър Каменов: Които г-да народни представители приемат чл. 2, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): Чл. 3 претърпя едно изменение и приема следния вид: (Чете)

Чл. 3. Ако договорите по предходните членове са загубени или унищожени, могат да бъдат вписани по същия ред влезлите в законна сила съдебни решения, с които е констатирано тяхното съществуване. Исковите молби за издаване на такива съдебни решения могат да се подават най-късно в 6-месечен срок от влизане настоящия закон в сила. Вписването трябва да се поиска в 6-месечен срок от влизането на решението в законна сила или от влизането на този закон в сила, ако последната дата е по-късна.

При условията и реда, предвидени в този закон, могат да бъдат вписани и съдебни решения и съдебни спогодби, станали до края на 1946 г., които прикриват покупко-продажбата на имота което се установява пред нотариуса с писмена декларация от молителя, която има силата и значението на решителна клетва.

Председателстващ Петър Каменов: Които г-да народни представители приемат чл. 3, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

(Подпредседателят Райко Дамянов заема председателското място)

Докладчик Владимир Димчев (к): Чл. 4 си остава без изменение. Той има следната редакция: (Чете)

Чл. 4. При вписването по предходните членове молителят внася определените от нотариуса мита, герб, берия и такси за прехвърлянето на имота и за извършване на вписването, изчислени върху плащаната цена на имота по време на вписването, за което трябва да се представи удостоверение от общината.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 4, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): (Чете)

Чл. 5. Ако за един имот са сключени два договора по членове 1 или 2, или само по чл. 2, при които купувачът по първия договор е протавач по втория, собствеността върху имота се придобива от последния купувач чрез вписването и на двата договора, съгласно предходните членове, ако той владее имота при влизането на този закон в сила, като плаща мита, общински налог, герб, берия и други такси по прехвърлянето само за вписването на сключения от него договор.

Тук комисията ме задължи да направя едно уяснение, което ще бъде като тълкувание на закона.

Както се за случаи, когато един човек е получил по втор частен договор имот, първият договор обаче го няма налице. Комисията намира, че в тоя случай ще има приложение чл. 4, т. е. купувачът с втор, продавателен акт, като няма първия продавателен акт, който той трябва да впише, може да воли дело по повилата на чл. 4 и да установи съществуването на първоначалния договор. Това не се вмества в отделен текст, но аз бях задължен от комисията да направя тук това пояснение, което ще има значение при съдебните случаи.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 5, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): Чл. 6 от стария проект се изхвърля от комисията изцяло и чл. 7 става чл. 6 със следната редакция: (Чете)

Чл. 6. По висящите дела за собственост на недвижими имоти всяка от страните може да направи искания и възражения и да посочи доказателства във връзка с извършеното вписване по тоя за

кон в първото по делото заседание след вписването. Ако пред Върховния касационен съд се представят доказателства, че вписването е извършено, той обезсилва обжалваното решение и връща делото за ново разглеждане.

По искове за унищожение на договори, подлежащи на вписване съгласно този закон, искът може да се оттегли и без съгласието на ответника. Когато искът бъде оттеглен във Върховния касационен съд, разностите по всички инстанции се присъждат в полза на ответника от първоинстанционния съд.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 6, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): Комисията прибави нов чл. 7 със следната редакция: (Чете)

„Чл. 7. Разпоредбите на членове 1, 3, 4 и 6 се прилагат съответно и по отношение на договори за замяна или обещание за замяна на недвижими имоти, сключени в частна писмена форма до края на 1946 г. С вписването на договора се прехвърля правото на собственост върху имотите, предмет на замяната.“

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 7, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): Към стария чл. 8 комисията прибави една нова алинея и текстът на чл. 8 доби следното съдържание: (Чете)

„Чл. 8. Когато е продаден непокрыт имот, продавачът може в едногодишен срок след вписването на договора по този закон да иска връщане на собствеността на имота, ако по занятие е земеделец и при влизането на този закон в сила не притежава друга земя повече от средния тип частно трудово стопанство и ако купувачът притежава земя повече от този размер или не е по занятие земеделец. В този случай продавачът може да иска връщането само на толкова земя, колкото е необходимо, за да се допълни земята му до казания размер.“

Когато е продадено жилищно помещение, продавачът може в същия срок да иска връщане на собствеността, ако при влизането на този закон в сила живее в същото населено място и не притежава никъде друго жилище, а купувачът притежава в същото населено място и друго подходящо жилище.

Исковата молба се отбелязва съгласно чл. 4 от закона за привилегии и ипотеките.

При уважаването на иска продавачът трябва да върне на купувача направените разноси по вписването на договора. Купувачът има право на задържане имота до връщане на купната цена и направените подобрения и разноси по вписването.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 8, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): В първоначалния проект съществуваше чл. 9, който уреждаше въпроса за преселниците от Беломорието. Този член се изхвърли от комисията при категоричното обещание на г-на министра на правосъдието, че материалите, които се засягат в него, ще бъде уредена със специален закон. Това е нужно да се каже, защото идваха много беломорци и правеха своите претенции. Да знаят, че въпросът им ще бъде уреден със специален закон.

По тая причина старият чл. 10 става чл. 9 със следната редакция: (Чете)

„Чл. 9. Прехвърлянията с вписаните по този закон договори, съдебни решения и спогодби не се вземат пред вид при определяне размера на земята, която подлежи на отчуждение по закона за ТПС.“

Имотите по същите договори, съдебни решения и спогодби обаче не се отчуждават, освен: а) ако притежаваната от продавача земя без продадената е недостатъчна, за да се проведе отчуждението, и б) ако продавачът е земеделец стопанин — за да му се остави земя по средния тип частно трудово земеделско стопанство.

В случаите, когато отчуждението се насочи към продадената земя, купувачът има право да посочи коя земя да задържи.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 9, както се докладва, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): Г-да народни представители! Комисията прибави три нови члена: 10, 11 и 12. (Чете)

„Чл. 10. Въз основа на договор за продажба или обещание за продажба на етаж или част от етаж, сключен в писмена форма, може да се иска постановяване на съдебно решение за прехвърляне на собствеността. Влязлото в законна сила решение замества нотариалния акт.“

Когато договърът е сключен със строителя, който не е собственик на мястото, искът може да бъде предявен срещу собственика, ако последният е поел задължение спрямо строителя да прехвърли на същия или на посочено от него лице собствеността на имота или на съответната идеална част от мястото и ако задълженията към собственика са изпълнени. По този иск съдът привлича като трето лице строителя; постановеното от съда решение е задължително спрямо него, макар и да не е взел участие в делото.

Ако цената или част от нея е трябвало, според договора, да се заплаща при извършването на нотариалния акт, съдът постановява прехвърляне на собствеността срещу заплащане на дължимата сума. В този случай купувачът трябва да плати сумата в месечен срок от

влизането на решението в законна сила, включително и чрез привличане на платените от него данъци за сметка на продавача. В същия срок той трябва да заплати на държавата и на общината следните се разноси за прехвърлянето на имотите, които съдът определя в решението според действителната стойност на имота по време на предявяване на иска. Ако имотът е бил повреден вследствие на въздушни бомбардировки след сключването на договора, купувачът е длъжен да плати и направените разноси по възстановяването му.

Ако в срска по предходната алинея купувачът не внесе цената и разностите, първостепенният съд обезсилва решението.

Исковите молби по алинея първа и втора се вписват съгласно чл. 4 от закона за привилегиите и ипотеките. Придобитите вещни права и наложени възбрани след вписването не могат да се противопоставят на ищеца.

Влязлото в законна сила решение, с което се уважава искът, се вписва съгласно чл. 1, алинея втора, т. 1, от закона за привилегиите и ипотеките въз основа на препис, който съдът изпраща служебно на нотариуса, след като купувачът докаже, че е изпълнил задълженията си по алинея трета.

Въз основа на вписаното решение съдията-изпълнител въвежда ищеца във владение на имота.

Забележка. Искове по този член могат да се водят и въз основа на договори, сключени преди влизането на този закон в сила.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 10, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): (Чете)

„Чл. 11. Държавата и общината за вземанията си от публично-правен характер към продавача, станали изискуеми до деня на прехвърляне на собствеността, могат да обхврат изискването си към продадения имот, в чийто и ръце да се намира той.“

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 11, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик Владимир Димчев (к): (Чете)

„Чл. 12. Договорите по членове 1 и 2 остават в сила макар и купувачите по тях да са направили искания или възражения за връщане на цената, плащането на вредите и загубите и направените подобрения, както и за задържане на имота. Тази разпоредба има тълкувателен характер.“

Същите договори остават в сила, макар исканията и възраженията по предходната алинея да са уважени с влязло в законна сила решение.

Председателстващ Райко Дамянов: Ония г-да народни представители, които са съгласни с чл. 12, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме към следната точка от дневния ред:

Второ четене на законопроекта за изкупуване на металодобивната фабрика Макс Дамбориц при с. Курило, Софийско.

Понеже докладчикът на комисията отсъства, пристъпваме към следващата точка от дневния ред:

Първо четене проекта за конституция на Народната република България — продължение на разискванията.

Има думата народната представителка д-р Вира Златарева.

Д-р Вира Златарева (з): (От трибуната. Посрещната с ръкоплескания от мнозинството) Г-жи и г-да народни представители! Ако трябва да изходим от класическото деление на конституциите на дарувани и извоювани, с гордост ще трябва да констатираме, че нашата нова конституция, проект за която ние днес тук обсъждаме, с всичките й изменения и прогресивни постановления, е извоювана от българския народ. Извоюването на нейните прогресивни постижения почва с дейността на възрожденците и революционерите преди освобождението. Историческа е борбата за политическа свобода и независимост на народа ни. Историческа е борбата за образование и просвета на народа ни. Песните на безсмъртния велик Ботев се пеят от народа не само поради рядката им художественост, но и като призив към борба за свобода и демократичност. Мъдрите проповеди на дякона Васил Левски и изработената от него мрежа от комитети са подготовка за изграждане на „чиста и свята народна република“. А по-късно, при създаване на търновската конституция, идеята за република, известно по какви причини, бива изоставена, но борбата за по-прогресивна конституция продължава. „Монархия, която да управлява нашия нов и неопитен народ, това разбирам“, казва дяло Славейков, „но конституция консервативна — не разбирам“. Принуден да преглътне създаването на монархия, представителят на народа се бори за създаването на една прогресивна конституция.

Все в този дух, в защита правата на народа и в борба срещу ограничителите в лицето на монархия, е и борбата в петото Велико народно събрание, изразител и вдъхновител на която става идеологията и създателят на борбата за народовластие у нас, великият Александър Стамболийски. (Ръкоплескания от мнозинството)

Петър Анастасов (сЛ): И Кръстю Пастухов трябва да прибавите.

Д-р Вера Златарева (з): Днешната конституция е извоювана от героичните подвизи на хилядите жертви, дадени от кръвта на 9 юни 1923 г. до светля 9 септември 1944 г. И с допитването до народа на 8 септември миналата година, и с изборите за народни представители за Великото народно събрание, българският народ манифестира волята си да се изработи нова конституция, народна конституция. Извоюваната от народа с толкова велики жертви конституция трябва да отговаря на неговото правно съзнание, трябва да въздигне до конституционни принципи проведеното вече в законодателството ни от 9 септември насам, да го закрепи и да насочи бъдещото законодателно развитие в дяснобачване и разширяване закованите вече възможности от българския народ.

Освободителните борби, които нашият народ води против турското робство, против потисничеството на монархията и против фашизма, винаги са били вдъхновявани от упорития стремеж на народа да поеме управлението в своите ръце и сам да ръководи съдбините си. На 9 септември 1944 г. тези борби завършиха с народната победа. Народът пое управлението в ръцете си и преустройството на нашия цялостен живот започна. Предлаганият проект за конституция ние трябва да разгледаме с цел преди всичко да констатираме, доколко той поставя държавната власт и нейните материални функции в ръцете на народа и доколко е дадена възможност народът да разгъне своите сили в управлението на страната.

Проектът почва: „България е народна република с представително управление.“ Народна република! Една величав борба, започната от Левски и Ботев, минала през трупозете на Стамболийски, републиканска д-р Райко Даскалов, през трупозете на героите от юнските и септемврийски събития, утвърдена от волята на сланното съпротивително движение в борбата против фашизма и утвърдена от управлението на Отечествения фронт, начело със създателя му и вдъхновителя днес на българския народ, д-р Георги Димитров — една величав борба против монархията завърши. България е народна република.

В чл. 2 изрично е подчертана волята на народа за народовластие. „В Народната република България цялата власт произтича от народа и принадлежи на народа.“ Но и така ясно формулиран принцип за народовластие, би могъл да остане една прекрасна декларация само или само едно платонично пожелание, ако другите текстове на конституцията не биха му дали плът и кръв — не биха му дали реален израз.

Но още чл. 3, а и всички последващи текстове дават основни да се твърди, че предлаганият проект утвърждава правото на народа да управлява сам страната си и сам да чертае възможностите за по-пълното упражняване от страна на народа на това му дадено право. Протича на съществуващата търновска конституция и на някой чужди конституции, когато се говори за народ, когато се декларира, че цялата власт произтича от народа и принадлежи на народа, трябва да се подчертае, че „народът“ по разглеждания проект е обхванат в една непозната преди широта, в неговата възможна най-голяма цялост. Премахнати са ограниченията, които биха могли да дойдат от различията на пол, народност, раса, вероизповедание, образование, занятие, обществено произхождение и имотно състояние.

Избиратели и избираеми са всички граждани на народната република. Изключението от този принцип са само на две основания: недостигане минималната възраст или поставяне под запрещение, или осъждане на лишаване от граждански и политически права. Тези ограничения не могат никъде да бъдат избегнати. Те се съдържат във всички конституции. Но всички останали ограничения са отпаднали. И затова твърдението, че всички граждани на Народната република са избиратели, трябва да се приеме, че е получило тук възможно най-голяма пълнота. Постигната е демократичност, каквато в много „класически“ по своята демократичност страни още не е постигната. Пълноправни граждани на страната ни са всички младежи, навършили 18 години.

За пръв път у нас народната победа на 9 септември даде достойно зачитане на нашата младеж. Това зачитане на младежта днес се утвърждава с конституционен текст. Правата на младежта вече не могат да бъдат отнемани. Че това е наистина голямо постижение, ни сочи фактът, че другият проект за конституция, предложен тук от г-н Никола Петков, вдига възрастта, от която младежите получават правата си, а също така и конституции на други държави приемат по-голяма възраст.

Определянето на възрастта обаче трябва да става с оглед на фактическата обстановка — от кога младежта на дадена страна фактически почва да живее и работи в обществен живот. Нашата прекрасна младеж е дала великани в революционната борба преди освобождението, дала е непрестанно светли участници във всички народни борби и участва в извоюването на великата народна победа на 9 септември. Или трябва да забравим, че Ботев падна на Вола пронизан от вражески куршум, когато беше изпал своите дивни песни, когато беше утвърдил своето име на голям революционер, когато беше завършил един образцов живот и беше едва на 28 години? Възрастта не беше пречка да оставят светли образи на величави народни синове и дъщери редица млади люде, паднали в борбата против фашизма. Младежта не беше пречка за подвизите до саможертва на Цвятко Аврамов, Радослав Ноев, Емил Шекерджийски и хиляди като тях. Лиляна Димитрова оставя героична и подвигът ѝ блести още повече поради това, че тя беше млада девойка. Сергей Румянцев изпа своите песни, даде поетичен израз на земеделската идеология и беше много, много млад, когато го хвърлиха в пешите на Пирецията на полицията Създатели и вдъхновители на РМС и ЗМС бяха все млади люде, но техните имена чрез участието им в политическия живот вдъхновяват и днес младежта. Или трябва да припомним и това, че Александър Стамболийски след дълго участие в обществените борби, след години, прекарани в затвора и после в напрежението на едно следовено управление, беше

едва 44 годишен, когато беше убит и се издигна като знаме на най-велика саможертва на небосклону на българския земеделски народ?

Няма опасност, че младежта, като бъде така рано допусната да участва в управлението на страната ни, ще повлияе зле на това управление, нито че ще навреди на народа и страната ни. Който няма вяра в младежта ни, той няма вяра в напредъка на страната ни. Нашата младеж извоюва не само своите права, но и участва в извоюване правата и на народа. И когато приемаме това разширение за участието на младежта в политическия живот на страната ни, ние наистина регистрираме законодателно, чрез конституционен текст, само едно фактически съществуващо постижение. Ние и днес сме свидетели на творческия ентузиазъм, с който нашата младеж участва в трудови бригади и строи пътища и язовири със съзнание, че строи за своя народ. Нашата народна република от 9 септември още престана да бъде държава само на мъдруващи възрастни мъже. Бодрият ентузиазъм на младежта освежава всеки нов почин за творчество и дава лъха на свежест в целия наш обществен живот. Широкият обхват на народовластническия принцип, проведен в разглеждания проект с равноправие на младежта от 18 години, ангажира в общественото строителство творческите сили на една голяма група от народа ни, която безспорно има извънредно голямо значение.

Ние, представителите на майките и бащите на народа, ще гласуваме тези права на младежите със съзнанието, че от пътя на нашите синове и дъщери махаме онези пречки, които в миналото хабеха нашите сили в борба за права, в борба за проявление в обществения живот, а когато дойде признатият възраст за проявление, ние бивахме изхабени и изморени. Ние искаме нашите синове и дъщери да дават силите си не в борба за права, а в народополно управление на правата, които им даваме. Когато младежът види пред себе си открити пътища за цялостно проявление, той най-вярно ще намери приложение на творческите си сили. Доверието, което с това оказваме на нашите младежи — доверие, което, пак подчертавам, те спечелиха с делата си — ще бъде стимул за тях за по-широки постижения в личния им и обществен живот. Великото народно събрание гледа с доверие на българската младеж, с любов и с желание за премахване на всички изкуствено създадени пречки от пътя ѝ. Когато гласуваме равноправието на младежта, ние казваме: синове и дъщери на трудолюбивия наш народ, животът отквива пред вас своята многоликост. Намерете своя път и работете. Народната република чака вашите дела! (Ръкоплескания от мнозинството)

Разглежданият проект за конституция регистрира в съответния текст участието в управлението и на друга група от народа ни, която получи своето равноправие с великата народна победа на 9 септември 1944 г. — жените. Поддръжниците на търновската конституция и до последно време по различни поводи подчертаваха, че няма в нея нито един текст, който да е против участието на жените в политическия живот на страната. Но ние знаем, че навсякъде, където жените получиха своето равноправие, това не стана чрез тълкуване на неизразена в конституцията воля на техния създател, но в ясни и определени текстове, които новите конституции създадени след миналата общоевропейска война, съдържат. Веднага след народната победа на 9 септември, с нарочен закон от 16 октомври 1944 г., приет от народното отечественофронтовско правителство, но изработен и предложен от наши правници, се изтъкна правата на лицата от двата пола. Един закон с един единствен член постигна онова, което дойде като резултат на дългогодишния труд и борба на прогресивната наша общественост.

Днес равноправието на жената минава като конституционен принцип на Народната република. Една страница от живота се затваря. Но позволете ми тук да прочета нещичко от тази достойна страница за характеристика на нашия народ и за преклонение пред подвига на всички, които взеха участие с делата си в написването ѝ. Равноправието на жената е извоювано с много борби, много усилия, много жертви. Равноправието на българката не е подарено. В 1810 г. неизвестни наши възражденици поставят въпроса за правото на образование на девойката. И в килийните училища постепенно наред с момчетата започват да учат и девойки. В Тетевен в 1810 г. в килийното училище на поп Стоян Тодоров момчетата и момчетата учат заедно. В 1830 г. в Габрово една частна килия за девойки била ръководена от поп Симеонича. Константин Фотинев е получил първоначалните си познания в женския метох в Самоков от баба си Фота. Константин Фотинев е получил и фамилията си име от тази своя именита баба Фота. Идеята за еднакво образование на момчетата и момчетата възлунва целия наш живот по това време. Но известно ли е на всички ни, че първата българска учителка по време на възрождането е изпратена като слугиня в дома на враческия владика Агаши? Майка на същия владика търси учителка, защото иска да отвори училище за девойки. И намира, че нейната слугиня Анастасия Димитрова, при една малка подготовка, би могла да стане прекрасна учителка. И в 1840 г. слугинята Анастасия Димитрова става учителка в първото девическо училище в Плевен. Възрожденците ни оставят и други светли образи на жени, ставащи се всеотдайно на работа за образование на девойките. А как ви харесва това четиристичие, с което в 1853 г. Станка Николава предлага своята книга „Две приказки за славните жени“ на българите:

„Малка книжка за жените
дето им показва бодро
да се пазят от злините
и да се отнасят мъдро.“

Интересното е, че нашите възрожденци и нашите първи учители срещат пречки не от турската власт, а от страна на чорбаджиите. На в. „Тучица“ в 1864 г. пишат от Самоков: „Но забележете, че от опомняването насам на дъщерското ни училище чорбаджиите бяха противни. Те положили всичките си сили, да аз спрат успеха на

това похвално предприятие, като го отдаваха на мечтане на младежите. А в 1866 г. на същия вестник пишат от Свищов: „Девическо училище тук не съществува. Тук чорбаджиите гледат на жените с презрение и ги мислят за неспособни за нищо друго, освен за слугини.“

И във възвръщането на младежта е носителка на прогреса, и жените в борба за права имат подкрепата само на младите. В 1858 г. Неделя Петкова от Сопот става първа българска учителка в Македония. Анастасия Тошева в 1857 г., след като е получила образованието си в Русия, става първата класна учителка в Стара Загора. Като гъби растнат женски дружества, за да подкрепят идеята за девическо образование, а после за да подкрепят и общата борба на жената. В 1869 г. Анастасия Тошева издава своя „Горещ позив към милите сестри българки за създаване на женски дружества“. Това е едната страна на работата на жените. Женските дружества не само подкрепиха девическото образование у нас, но създадоха девическото професионално образование. Те създадоха в последствие онова, което се сложи в основата на нашето отечественофронтовско Министерство на социалната политика — обществените грижи и институтите за правилното им провеждане. Жени създадоха първите сиропиталища, старопиталища, детски домове, ясли и пр.

Но наред с просветителките възрожденки ние имаме светлия образ на революционерките. Блестят на небосклона на нашата история сестрите образи на баба Тонка, Райна Княгиня, Вазов ни дава и своята „Епопея на забравените“ участието на жената в освободителната борба.

Българката винаги е участвувала активно в нашия цялостен живот. В стопанския живот жената винаги е била основен стълб. Земеделското производство ангажира труда и наравно с мъжа, а занаятчийството отпреди освобождението ѝ дава възможност, цели отрасли да бъдат нейно дело. Килимарството е едно от тях. Борбата за право на труд се явява значително по-късно. Правото на труд на земеделката никога от никого не е било ограничавано. Борбата за право на труд се яви у нас, когато се явява наемното работничество, жените-чиновнички и жените от свободните професии. Съществуващите отпреди освобождението женски дружества, от които в 1901 г. се изгради Българският женски съюз, не можаха до 9 септември 1944 г. да обхванат цялостната борба на жената за свободно участие в стопанския, културния и политическия живот. Женският съюз подпомагаше борбата на жената за право на образование, борбата за политически права, подкрепи борбата на чиновничката, но отказа, особено във времето от 1936 г. насам, да подкрепи борбата ѝ за право на труд и достойно заплащане на труда. Женският съюз остана само феминистична организация, затова не можеше да стане масова и да обедини изцяло борбите на жените. 9 септември 1944 г. завари съществуващия тогава женски съюз с около 9.000 членки, организирани в 78 женски дружества.

А ограниченията и пречките съществуваша. Женският работнически труд беше подценен. Чиновничките търпяха непрекъснато разни ограничения, като това от 1902 г., когато мъж и жена не можеха да учителствуват в град, тежестите, създадени за чиновническите двойки и общо провежданата политика на неуважение труда на жената, та жени с висше образование с мъжа можеше да бъдат назначавани за архиварки и деловодителки. Прогресивните политически партии приеха в своите редове жени и последните чрез партията потърсиха възможност за защита на своите права.

Борбата на жената за права винаги е била дял от общата борба за права на народа. Прекрасната мисъл на Любен Каравелов дава най-правилен израз на това: „Нешастна е съдбата на българската жена! Аз мисля, че българинът робува толкова столетия само з-то-ва, защото робинята е майка му. Робинята ражда и възпитана само роба. Аз желя българските жени и желя им по-добро положение и по-човешки живот, защото желя доброто и на бъдещия исторически живот на българския народ. Ако освободим жената, то ще освободим сами себе си!“

В 1924 г. в София се образува дружеството на българките с висше образование под лозунга: „Образованието задължава!“ В негови задачи беше да продължи борбата на възрожденките за приемане пречките за образование на девойките и да насърчи към научна и народополезна дейност жените с висше образование. Това дружество чрез секцията си на правничките стана център на 20-годишната борба на българските правнички за право на труд.

Законът за гражданската мобилизация опроверга твърдението, че ограниченията на правото на труд на жените у нас се правят с оглед да се защити жената от тежките условия, които трудът извън семейството създава, защото, когато на държавата ѝ станало нужно, тя трябвало с този закон да прикрепи към фабрики и работилници жените и да им отнеме правото да напускат работата си. Този закон, с всичките свои слаби страни, беше едно доказателство за общественото значение на труда на жената у нас.

Българката не се откъсна от политическия живот на страната ни. В редовете на Работническата партия — комунисти, Социалдемократическата и други партии членуваха жени наравно с мъжете. Към Българския земеделски народен съюз се създаде и съществуваша повече от 20 години Женски земеделски съюз за политическа работ на жените сдружени земеделки. Жените у нас не се отделиха от борбите на народа за свобода и народовластие. Освободителните борби в последните години записаха светли имена на жени-героини, като Ана Маймункова, Вела Пискова, Йорданка Чанкова, А изпето Великото народно събрание се гордее с участието в него на борбини и политически затворнички като Цола Драгойчева, Рада Тодорова, партизанки като Вира Пачева. Първа Димитрова и др. Жените участваха масово в борбата против фашизма още от 9 юни. А в последните години преди 9 септември се създадоха и нарочни женски концентрационни лагери.

В политическите процеси, още веднага след 9 юни, участваха като подсъдими и биваха осъждани и жени. По изпълните сведения

на Министерството на правосъдието, през 1923 г. са осъдени за политически престъпления две жени; през 1924 г. — четири; през 1925 г. — 32, между които укривателките на борците единен фронт: на Димитър Грънчаров — Невяна Елмазова, и на днешния министър на благоустройството др. Георги Драгнев — майката на нашия именит музикант Саша Попов, другарката Стефана Попова; през 1927 г. са осъдени 7 жени; през 1934 г. — 6; през 1935 г. — 40; през 1936 г. — 49; през 1938 г. — 14; през 1939 г. — 23; през 1940 г. — 12; през 1941 г. — 18; през 1942 г. са осъдени като политически престъпнички 225 жени; през 1943 г. 105 и през 1944 г. до 9 септември — 83 жени.

Цифрите не са пълни. Забележителното обаче е, че непрестанно от 1923 г. — от почване на борбите против фашизма — и по тези непълни цифри всяка година има жени, осъдени за политическата си дейност. А имената на колко не са стигнали до нас! Интересно е, че според сведенията за тези осъдени жени, те произхождат от всички обществени среди. 106 от тях са работнички, 46 — земеделки, 33 — ученички, 17 — студентки и пр. Интересно е, че 105 от тези осъдени жени са били на възраст под 70 години, 203 са между 20 и 30-годишни, 15 жени са между 30 и 70-годишни, а 7 от осъдените са над 70-годишни.

Политическата дейност на българките се изрази и в създадения през 1936 г. в София в началото комитет на демократичните жени, който впоследствие пое отчественофронтовска работа и още по-късно се оформи като женска комисия към Националния комитет на Отечествения фронт. Документ за предвидливост и политически мет на жените остава изложението, което този комитет през ноември 1943 г. връчи на тогавашния министър-председител, с което искаше, София да бъде обявена за открит град, като предвиждаше възможните разрушения. На това изложение отговорните лица отговориха лекомислено, че със своите масивни постройки София не може да пострада от бомби.

Тъка 9 септември завари българската жена на своя пост: излязла вече в борбата за промяна на цялостния живот на страната. Въпреки всички правни пречки и въпреки лошите условия на живота, при които работи, селянката работеше своето земетелие и отглеждала домашни животни, работничките пълнеха фабрики и работилници, чиновничките — канцелариите, учителките — училищата, поетките и писателките пишеха своите неплатени, но прекосни работи, правничките се бореа за равнопоставе и право на труд, като работеха като служителки в адвокатски кантори или като помощнички експертари в съда, революционерки участваха в партизанските отряди, политически героини излежаваха тежки присъди, други живеяха нелегален живот. Равнопоставието не бе подарено, а бе извоювано от българската жена.

И когато днес тези права се регистрират законодателно в един конституционен текст, Великото народно събрание дава достойно зачитане на делото на възрожденките-просветителки, като попарно Симеоновица от Габрово, Анастасия Димитрова, баба Неделя, Анастасия Тошева, просветителките от по-ново време Екатерина Караваелова, Рада Киркович, Екатерина Златоустова. Така ние отдаваме зачитане на великите подвизи на революционерките: баба Тонка, Райна Княгиня, Ана Маймункова, Вела Пискова, Йорданка Чанкова, Лиляна Димитрова, Цола Драгойчева, Рада Тодорова, Стефана Попова, Невяна Елмазова, баба Вълковица от Сукатче и много знайни и незнайни героини-революционерки. Като гласуваме този текст, ние се прекланяме пред творческото дело на безчислителна наша трудова героиня — упоритата българска селянка, на нейната по-млада сестра и дъщеря — работничката по фабрики и работилници, на жените-чиновнички и жените от свободните професии. Ние се прекланяме пред светлия образ на Мария д-р Гиргинова, изпота председателка на секцията на правничките и вдъхновителка на тяхната борба за право на труд и зачитане. И знедно с това една страна ница на минал живот се затваря. Не могат вече да съществуват, защото са в разрез с конституционния принцип за равнопоставието на жената, текстовете като тези на членове 3 и 64 от закон за лицата, чл. 51, пункт 3, от закона за настоящицеството, чл. 21, алинея последна, от закона за наследството, чл. 9 от търговския закон и други тям подобни.

Изривяването на правата на жените с тия на мъжете станало само отпреди 2 години, и то послужило като такъв стимул в живота на жената, че ние имаме прекрасни удърнички като Мадуса Тодорова, откривателки като Цветанка Борисова, кметки като Мава Атанасова, кметката на Ямбол, и Димитрина Русинава от Варна; имаме прекрасни жени в Университета вече като доцентки и професорки и имаме мощната организация на демократичните жени — Българския народен женски съюз, обединяващ 350.000 жени, организирани в 3.800 женски дружества. Мъдростта на Хераклита: „панта рей“ — всичко тече — се потвърти още веднаж. И новото, което българската жена не дочака след гласуване на конституцията, трябва да бъде само в даване на все по-големи възможности за подобряване условията на живота ѝ, за да може в пълнота да упражни своите права в колко на народът ни.

Демократичността на проекта се изразява и в това, че освен младежите и жените, като пълноправни граждани на нашата страна се възправят инородците и яноверците. То е също законно регистрирано в конституционен текст на едно фактическо постижение. В нашето Велико народно събрание ние имаме представител на турците в България — другаря от нашата парламентарна група Мустафа Хасанов; ние имаме циганина Шакри Пашов. Народната република има еднакво отношение към всички свои граждани, и народностните, расовите и религиозните различия нямат никакво значение.

Разглежданият проект за конституция трябва да бъде преценен и от други гледна точка: как очертава отношението на държавата към нейните граждани. Отношението на държавата към нейните граждани се изразява не само в правата, които в конституцията ще бъдат дадени. Едно право добива своето значение само допълкова, доколкото съществува възможност то да бъде действително упра-

жевно. Новата Народна република, изградена всеки ден от българския народ, се характеризира със стремеше да подпомогне гражданите си, като им създаде условия да упражняват в пълнота своите права. Какво значение би имало конституционно дадено право на образование, ако училищата са недостатъчни, ако съществуват само в големия град, ако образованието струва скъпо и народът не може да преша децата си в училище?

Разглежданият проект за конституция има тъкмо тази голяма заслуга, че след като формулира дадено право като конституционен принцип, сочи и гаранциите, които се дават на гражданите за възможността това право да бъде упражнено. Всяко признато в конституцията право на гражданите създава фактически задължение за Народната ни република да създаде най-добри условия за неговото пълно упражнене. На конституционния принцип, по силата на който всички граждани се признават за равни пред законите, отговаря задължението за държавата — а то значи едновременно задължението за бъдещите законодатели — да не се признава никаква привилегия, основана на народност, произход, вяра или имотно състояние, и да се наказва всяка проповед на расова, национална или религиозна ненавист.

Гражданите имат право на труд. Но то би звучало като платонична декларация, ако не съществуваше задължението за народната ни република да осигури упражнението на това право чрез гарантиране от безработица. Затова е предвидено в чл. 63 на проекта, шото държавата да планира народното стопанство, да развива системно и непрекъснато производителните сили и да създава обществени работни.

Но и това не е достатъчно. Правото на труд обхваща в себе си и правото на съответно заплащане на труда. И това е също така едно задължение за държавата, макар и не много ясно. А би могло още по-ясно да бъде формулирано: трудът се заплаща в зависимост от количеството и качеството на извършената работа. То обхваща надвора, мерките, които държавата ще трябва да вземе, за да може всеки труд да бъде заплатен според количеството и качеството на извършената работа.

Пръв път в нашата конституция се провежда правото на почивка за гражданите. Работниците в своята борба за определен работен ден се бореа и за правото на неделна почивка. На държавните служители също беше признат и определен работен ден и право на неделна почивка. Нещо повече — на тези две трудови групи отдавна беше формално призната възможност и за почивка през летните месеци. Но работниците, които трябва да осъществяват това свое право, го упражняваха само когато попадаха в смяната на летиуващите в летиовищата на фонда „Обществени осигуровки“. Средствата не им стигаха, за да летиуват на свои разходи извън тези летиовища. Същото се отнасяше и до чиновниците. Само онези, които можеха да се промъкнат в създадените специални летиовища, можеха да упражняват това си право. Но голямата трудеща се маса у нас, селаните-земедельци, няма можеха да помислят за почивка? Поради заетост в работните месеци през лятото, въпрос за летиуване не може да стане. При условията на работата им за тях определен работен ден все още няма, неделна почивка в работния сезон също няма.

Но ето че зад това право на почивка на гражданите се възправя в целия си нов ръст Народната република: това право се осигурява чрез съкращаване на работния ден, чрез даване на ежегоден платен отпуск и чрез създаване на широка мрежа почивни домове, клубове и др. Това право обаче се осъществява още с редица важни мероприятия, засягащи из основа нашето стопанство. Когато всеки труд бъде добре заплатен, самото добро заплащане дава възможност за упражнене правото на почивка. Най-големи възможности за упражнене на това право обаче за земеделците ще даде реформирането на нашето земеделско производство. То трябва да доведе до освобождение от днешното заробване чрез 18-часов работен ден.

Организирането на трудовите земеделски кооперативни стопанства ще даде възможност да се работи на смени, а това значи да се осъществи и определен работен ден. Почивката може да бъде ползувана не само през лятото, а и винаги, когато упражняването заняти дава възможност за почивка. Машинизирането на земеделското производство ще донесе онова освобождение, което е нужно за упражняването на това право.

Засилването на ОЗПС също така дава възможност да се организират почивни домове и за земеделците-стопани. През 1946 г. ОЗПС е организирал летиуването на 4.000 свои членове, а за настоящата година се предвижда летиуването на 6.300 летиовници.

Така свързано правото на почивка на гражданите, което се регистрира като законен конституционен текст, с промените в стопанския живот и засилване на професионалните организации, дава се реална възможност за по-пълното му упражнене от всички трудещи се.

Правото на пенсия се осигурява според проекта с общи осигуровки и достъп на медицинска помощ. Правото на пенсия обаче не се свежда само до пенсия за старост. То обхваща правото на гражданите на пенсия, помощи и обезщетения в случай на болест, злополука, инвалидност. В средите на Българския земеделски народен съюз, от които изхождам, нуждата от това право се е чувствувала най-живо. Не напразно в пункт осми от програмата за дейността на Българския земеделски народен съюз е казано: „Реформирането Института за пенсия в смисъл, да се устрои и издържа от държавата фонд за инвалидите — чиновници, войници, земеделци, работници, престарели и др. — и всички други пенсия и застраховки да се уредят на началата на взаимността, под контрола на държавата, без всяка държавна намеса или подпомагане.“ Към днешна дата ние имаме 21.644 лица, които получават наследствени пенсия, от които 11.500 са мъже, а останалите — жени. Ние имаме 43.677 жени, които получават пенсионно-инвалиден и граждански пенсия, и 328.000 жени, пенсионирани като земеделци. Народната власт, от 9 септември признава правото на пенсия за старост на всички участващи в земеделското

производство лица, като го разшири и за инородците и за жените. Но и до днес въпросът за злополуките на същите лица за инвалидност и пр. остава открит.

Открит остава и въпросът за пенсия на домакините, които цял живот работят. Нелогично е домашната помощница, която върши само помощна работа в домакинството, да има право на пенсия, поради това, че участва в своята професионална организация, а домакинята, особено когато сама върши цялата работа, да остава без право на пенсия. Този конституционен текст трябва да се разбира в смисъл, че правото на пенсия, помощи и обезщетения в случай на болест и злополука, инвалидност, безработица и старост е за всички трудещи се граждани. А в бъдещото законодателство и в бъдещата дейност на Народната република ще се намерят пътищата да се създадат най-големи възможности за всички граждани да упражнят в пълнота това си право.

Равноправието на жената би било без голямо приложение, ако чл. 66 останеше само в първата си алинея. Малко жени биха могли да ползуват правата си, ако трябва да живеят при лоши условия, да носят все още с менци на рамо вода, да губят един ден от седмицата за пране, да се блъскат сами в търсене на работа и угрозите условията на работата. Но Народната република и тук се представя в нов образ. Равноправието се осъществява, като на жената се осигурява наравно с мъжа правото на труд, за равен труд — равна заплата, правото на почивка, на обществена осигуровка, пенсия и образование. Всички съществували или препоръчвани някога ограничения на правото на труд, в „защита“ интересите на семейството или на жената, остават в историята. Шом жената работи, правилното е да ѝ се дават възможности, шото, без да забравя задълженията си като майка, да може заедно с това да изпълнява и задълженията си като работник и гражданин. И затова, за да бъде подкрепена работещата майка, Народната република предвижда не, а регистрира в законен, конституционен текст усилията, които от 9 септември се полагат от различни места, за да се подкрепи по най-добри начини жената-майка. През 1946 г. имаме 128.208 жени работнички. През настоящата година имаме 699 учителки в детски домове, 9283 учителки в първоначалните училища, 5.401 учителки в прогимназиите, 2.803 учителки в гимназиите и 72 учителки в учителските институти.

Жената-майка се ползува с отделна защита в трудово отношение. Фашистите искаха да отнемат правото на жената на труд, за да защитят нея и детето, като я оставяха да мизерствува. Днес се признава правото на труд, и защитата на работещата майка е отделна само до толкова от общата защита, която се дава на всички трудещи се, до колкото това става в интереса на майката и детето. Затова държавата полага особени грижи за майката и детето, като основава родилни домове, детски домове, детски градини и лиспансери и др., осигурява на жената отпуск преди и след раждането, при запозване на заплатата ѝ и като ѝ се предоставя да се ползува от безплатна медицинска помощ. До края на първото четиримесечие на настоящата година в страната ни в подкрепа на майката имаме 202 родилни дома по селата и 43 родилни дома в градовете. Каква разлика между миналото, близкото минало, и сега! Работничките биваха уволнявани, шом се забележеше, че са бременни. И не само работничките. Една правничка, която работеше като писарка в държавната адвокатура в София, беше уволнена, шото „раждането на бебето щяло да попречи на службата ѝ“. И с гордостта на отечественофронтотка могъ да кажа, че днес тя е съдияка и прекрасно служи за утвърждаване на новото отношение към работещата майка. Женските дружества вече се възправиха до новата Народна република в строежа на родилни домове, детски домове и пр. Сега вече има 160 дневни детски дома за около 7.000 деца в тях — деца на работнички, чиновнички и майки, заети в производството. У нас има четири общежития-пансиони с около 200 деца в тях на социално слаби родители. В селата това лято ще функционират над 2.000 летни детски дома, през които ще преминат над 100.000 деца. В двегодишния стопански план е предвидена построятката на 84 дневни детски дома, 45 от които ще бъдат завършени през настоящата година.

Равноправието, проведено като конституционен принцип, е богато подплатено със съзнателните грижи на държавата за жената-майка и за детето. Шото от народната власт прекрасно се разбира онова, което оставаше неразбрано от чуждата за народа власт: участието на жената в цялостния живот е въпрос от общонародно значение.

Трудът на жената в производството и в просветното дело създава общонародни ценности. Но жената трябва да бъде подкрепена така, че работата да не ѝ пречи да изпълни задължението си да даде здрави, добре възпитани деца на страната ни. Народната република създава това задължение. И в главата за основните права и задължения на гражданите свършено правилно е дадено новото отношение на държавата към брака и семейството. Изразено е в конституционен текст отношението, което отечественофронтотската власт вече зае по този въпрос с наредбата-закон за брака от 12 май 1945 г. — бракът и семейството са под закрила на държавата. Задължителността на гражданския брак, създадена с закона за брака, днес се регистрира като конституционен принцип. В основата на гражданския брак стои договорното начало. А знае се, че договарят само равноправни страни. С това равноправието на жената минава в семейството и под неговия знак се уреждат семейните отношения. Затова, проповядването: „Жени, подчинявайте се на мъжете си“ нашата Народна република изменя: „Съпрузи, в интереса на семейството, сговаряйте се, уважавайте се, зачитайте се.“

Спомням ви думите на една селянка която каза, че шом семейството е под закрила на държавата, това значи, че съпругът ѝ няма да има вече право да я бие. Това трябва да намери законодателен израз в бъдещето кодифицирано семейно право, създавано въз основа на този конституционен текст. Тълкуването, което една жена от Конювица даде на държавната закрила, под която се поставят бракът и семейството, се оправдава вече. „То значи — каза тя — че държавата ще чака моя мъж рано да се побира

в къщи, да видят децата, че имат баща, а не да кисне до късно из кръчмите.

Законът за намаляване броя на кръчмите и ограничаване на пиянството дава израз на тази защита, която много семейства, много майки, много деца чакат от държавата ни. В това направление широко давната защита на държавата по отношение на брака и на семейството ще получи сигурно много и много нови изрази в бъдещото законодателство и в бъдещите мерки на държавата. И това покровителствено отношение на държавата към семейството и брака ще намери своя израз в пълнота в бъдещото законодателство на страната ни.

Чл. 67 от проекта в своята последна алинея постановява, че извънбрачните деца имат еднакви права с родените в брака. Това е въпрос не само на справедливо отношение към с нищо невинните за своя произход извънбрачни деца, но то е от голямо обществено значение, за да даде възможност и тези деца да имат обрчката, от което всяко дете се нуждае. В чл. 26, алинея трета, на наредбата-закон за брака е казано, че всички извънбрачни деца, произхождащи на които е установен, имат във всяко отношение качеството на законни деца. Текстът на конституцията — алинея последна на чл. 67 — не трябва обаче да бъде разглеждан само като едно потвърждение на този съществувал вече от 1945 г. текст. Защото да се ползват с всички права на законородени извънбрачните деца, произхождащи на които е установен, е свършено правилно, ако не е чл. 2 от сегашния действащ закон за извънбрачните деца и осиновяването, който допуска обявяването на бащинството по съдебен ред само ако се установи: първо, че бащата се е грижил или участвувал в издръжката и възпитанието на детето като за собствено дете; второ, че бащата и майката са били в явни съжителства в продължение на законния период на зачеването; трето, че бащата в писма или други писмени документи, изхождащи от него, е признавал недвусмислено своето бащинство; четвърто, че зачеването съвпада с изнасянето или отиване по членове 220 и 296 от наказателния закон, извършено от бащата, независимо от обстоятелството, дали наказателното преследване е почнало, или почнатото е било прекратено поради причини, изключващи вината или наказанието.

Животът обаче е многостранен и извън тези случаи имаме неопходности множество други. Волята на Великото народно събрание, когато ще гласува текста, че извънбрачните деца имат еднакви права с родените в брака — а сигурно такава е била и волята на комисията, която е изготвила проекта — е да се даде достойна защита на всяко извънбрачно дете. За това обаче е нужно да се допусне установяването на бащинството по съдебен ред за във всички случаи и с всички доказателствени средства. И за да не остане този въпрос да се решава при тълкуване на конституционния текст, добре би било последният да приеме следната редакция: „Извънбрачните деца имат еднакви права с родените от брака, като се допускат за всички случаи установяването по съдебен ред на бащинството с всички законни доказателствени средства.“

Правните науки познват вече разделянето на правото на политическо и културно. Към политическото право спадат всички правни разпоредби, които определят политическата правоспособност и дееспособност на индивидите, правата и задълженията на държавата, които олицетворяват обществените органи и служби, определят разликването, протичането и прекратяването на всички правоотношения от обществено-политическо естество в широк смисъл. Такава бяха предимно разглежданите дотук текстове на проекта. Към културното право трябва да бъдат отнесени всички норми, които се отнасят до изменение на културния уровень на народа — правото на гражданите да получават образование и да се ползват от културните постижения, поддържането културни връзки с други страни и пр. и пр. Без да приемаме, че това разделение е свършено ясно определено, трябва да признаем, че в проекта се съдържа и множество културни норми.

Правото на младежта да участва от навършване на 18 години в цялостния живот на страната ни напълно равноправно — което безспорно е дадено с една политическа правна норма — не може да бъде откъснато от други два текста на проекта, които са културни правни норми. Гражданите имат право на образование. Това право обаче е дадено еднакво за всички български граждани и е подчертана възможността, която се дава на националните малцинства за неговото упражняване. Основното образование е задължително и безплатно, но сигурно и това не би било достатъчно, ако държавата не се задължава да обезпечи упражнението на това право чрез училища, учебно-възпитателни институти, университети. Но и това не би било достатъчно, ако нямаме и добавката, че упражнението на това право се обезпечават и чрез сгънания, обществения подпомаганя и особени насърчения на проявите дарования. Това прави от чл. 70 на проекта една в чист вид културна правна норма, която безспорно е насочена към изменение на културния уровень на нацията. Нейното огромно значение ще се почувствува в живота веднага, щом упражнението на правата, които дава, бъде възможно в пълнота.

Демократизирането на образованието обхваща както създаването на достатъчно учебни заведения, така също и даване достъп на народа до тези учебни заведения. И във всеки случай, когато семейството не може да издържа със свои средства своето дете, ще дойде задължението на държавата да поеме с помощ или изцяло издръжката му. Спомнете си прекрасния разказ на Сенкевич „Янко музикантът.“ Колко съзри е изтръгвала трагичната съдба на Янко! А ето ние с този текст слагаме прегрлада: дарованията трябва да получат, дарованията ще получат подкрепата на Народната република, за да не загинат.

В основата на демократизацията на културата стои демократизацията на образованието. За тази цел се открива от 9 септември насам много и много нови училища, гимназии, факултети и университети. С тази норма ние не само регистрираме законодателно постиженията в тази насока от 9 септември насам, но и откриваме

възможност за тяхното разширение и по-дълбоко навлизане в живота. С тази норма ние гарантираме правилното упражняване на правата, които даваме на младежите от 18 години. И тъкмо поради това с вяра и големи очаквания ние трябва да ги очакваме в новото строителство на народната ни република.

Наред с тази норма, в успоредица, трябва да бъде разглеждан и чл. 68, който регистрира задължението на държавата да положи особени грижи за общественото, културното и трудовото възпитание на младежта, наред с грижите за телесното и здравното и възпитание. В това направление се прави много, но персептивите за онова, което ще се направи, са още по-големи. През това лято 52.000 младежи ще минат през летища. Създават се постоянни клубове, читалищата наново кляят от дейност. Младежките трудови бригади стават не само изпълнители на двегодишния стопански план и чрез тях не само се приучва младежта към труд, но те стават център на богат духовен живот. Грижите на държавата за оформяването на младия човек, за неговото цялостно издигане и правилно насочване пробудиха и дадоха нова насока в живота на младежта. Или има някой, комуто да не правят впечатление прекрасните младежки хорове с израстнали самобитни диригенти, дивните танцови групи, възторжени агитки?

Проектът съдържа друга културна норма, която има огромно значение за народа. Според чл. 71, държавата полага грижи за развитието на науката и изкуството, като урежда изследователски институти, книгоиздателства, библиотеки, театри, музеи, народни читалища, художествени галерии, кино-студии, кини и други и като подпомага проявите се в тази област. По този начин се демократизират всички културни постижения. Те стават достъпни за народа, а заедно с това народът се поставя във възможност сам да участва по-активно в културното творчество. Радиото, киното, театърът, библиотеки и читалища трябва да дават възможност, науката и изкуството да стигнат до народа. Културните постижения не могат да останат привилегия само на определени обществени групи. Те стават достояние на целия народ. Нашето богато народно творчество: прекосяните ни народни песни, дивните шевци, тъкани и костюми, хубавите ни народни приказки, дивните хора и реченица са прекрасен показател за творческите възможности на народа ни. Но там някъде в планината сам около стадото си беше изоставен овчарят да оплаква в тъжната песен на канда своята участ, да раздвигал в дивни мелодии своите болки и копнежи. А ето новата, Народната република ще върне към живота, към цялостния културен живот и този овчар. Нашите села ще организират — те вече правят това — по друг начин своето стопанство и чрез придобивките на науката и техниката ще дават още повече на целия живот.

Това са норми за издигане културния уровень на народа ни и, наред с общия устрем към изграждане на народната ни република, като действително народна държава, дават възможности за преобразяване на целия наш живот. Тези конституционни културно-правни норми откриват възможността за създаване у нас на цялостно, системно културно право, което ще даде отражение на толкова дълго потисканите народни копнежи за по-високо образование, за по-голяма култура. Тези конституционни правни норми дават отражение на онези стремежи на българския народ, които принуждаваха цели семейства да ксат от зълъка си, за да поддържат в училище един член от семейството, да може поне един от тях да се допре до културата, „да види по-далече“. Тези конституционни културни правни норми отразяват онези прекрасни особености на нашия народ, която накара големия шведски писател Иля Еренбург, когато се допря непосредствено до народа ни и със сърцето на големия писател я почувствува, да извика: „Вие сте един малък, но велик народ.“ На този велик народ, който можа след упорита 21-годишна борба да се отърве от фашизма и да се освободи от монархията и извоюва правото си да изработи своя народна конституция, ние трябва да дадем конституция, в която, като негови верни представители, да дадем отражение на новото творчество, което се вънесе в живота на страната от великата народна победа на 9 септември, и да отприщем всички пътища за прогресивното развитие на нашия живот.

Българският земеделски народен съюз, който винаги е бил борческа и прогресивна организация, който по време на земеделското управление на Александър Стамболийски се постарал да даде отражение на волята на народа да се управлява сам, има в своята програма като искания онези принципи, които днес проектът издига като конституционни норми.

Народовластието в неговия истински широк обхват включва равноправие на лицата от двата пола, отношението към инородци и иносърци като към пълноправни български граждани.

Програмата на Българския земеделски народен съюз обаче съдържа изразен копнеж на народа ни към просвета и култура, който копнеж, минал в програмни искания, днес е отразен в проекта като конституционни норми.

Грижата на държавата за защита на труда, за защита на социално слабите, също така е отразена като държавно задължение в програмата на Българския земеделски народен съюз.

Затова парламентарната група на Българския земеделски народен съюз ще гласува за този проект за конституция, с който се установява Народната република България, с който се установява народовластие в неговия пълнен обхват, в който държавата се въздържа като покровителка на своите граждани, като наистина народна държава, в който културните стремежи на народа ни се отприщват и културата се демократизира. (Ръкоплескания от мнозинството)

Председателствуваш Райко Дамянов: Има думата народният представител Крум Славов.

Крум Славов (сД): (От трибуната) Г-да народни представители! Достига вече време да се разисква по проект-конституцията. Много

мисли се изказаха и за и против нея, от едната и от другата страна. По моето схващане, казах се работи, които не са вредни, но които са излязали. И аз очаквах в тия разисквания ораторите да се въздържат повече върху материята на проекто-конституцията, защото тя безспорно не е обикновен закон. Правилно се изразява обикновено българският народ за конституцията: това са основите, темелите на държавната сграда.

Постави се от някои от г-да ораторите, както и от самия докладчик, въпроса, кои са причините, защо се постави в нашия политически и държавен живот въпрос за нова конституция или пък за по-голяма или по-малка промяна на старата, търновската конституция. Според мене правилно се поставя този въпрос, и в зависимост от правилния отговор на този въпрос ще следва и правилното разрешаване на основните положения, които трябва да легнат в новата конституция.

Аз няма да правя дълъг исторически преглед на нашия политически живот, както се прави досега. Ще се въздържа в кратко на онова, което аз считам, че трябва да се вземе в съображение при изработването на конституцията, главно — на няколко основни мисли, които са намерили израз в самите мотиви към проекта.

В мотивите към проекта между другото е казано следното: „За времето на създаването си тази конституция“ — въпросът е за търновската конституция — „в съществени са постановления бе безспорно крупна крачка напред и важна придобивка за нашия народ, който бе живял дотогава в течение на пет столетия при условия на най-пълно политическо безправие под ярем на едно тройно робство: национално, духовно и икономическо. В търновската конституция бяха намерили място по-важните завоевания на национално-освободителните движения и на демократическите революции в европейските страни и в Съединените американски щати и по-съществено от либералистичните идеи на XIX век“. Ето една мисъл в мотивите към проекта, която не може да бъде оспорена, че не е правдива, права мисъл — че действително в търновската конституция са легнали принципните положения, извоювани от други народи и от революции в други страни, както и от възрожденците от нашата освободителна епоха.

Щом като това е вярно, само по себе си следва, че в търновската конституция има известни постановления, които са придобивка на борбите на българския народ, и други, които са измислени от другите народи, които са волеизявление на извоюване права и правдини чрез революционни повече или по-малко кървави. Следователно търновската конституция излиза, не е отживяла времето си, не е реакционна, нито пък е остаряла. Има известни положения в нея, които безспорно трябва да бъдат, бих казал, коренно променени.

Станю Василев (к): Тя че е остаряла — остаряла е.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни).

Крум Славов (сЛ): ... тя трябва да бъде допълнена или изменена в известни постановления. Самата тази мисъл, която се изразява в мотивите, подсказва това.

Диню Толоров (з): Ние оставяме тези постановления за опозицията.

Крум Славов (сЛ): По-нататък в мотивите се изразява друга една мисъл: „От това гледище ще бъде съвършено правилно да се каже, че така нареченият „личен режим“ не бе явление случайно, а той можа да се създаде и да процъфти в много голяма степен именно затова, защото самата конституция даваше достатъчно инструменти и материали в ръцете на монарха, за да изгради подобен режим, почти без да има нужда да я нарушава формално.“ Ето една мисъл, която идва в разрез с първата току-що процитирана мисъл пак в мотивите към проекта.

Умишлено Събрание! Ако искаме да бъдем обективни, не само да бъдем обективни, но едновременно да имаме и пълна представа за начина на създаване на основен закон, на конституцията, и за да създадем конституция, която ще съответствува на нашия обществено-политически и стопански живот, трябва да имаме правилно разбиране за нашето развитие и изобщо за развитието на отделните народи. Тия две мисли, които процитирах, се взаимно изключват. Колкото първата мисъл е вярна, толкова втората мисъл е невярна, не отговаря на фактическото положение в нашия живот. Не постановленията на търновската конституция дадоха възможност и създадоха условията да се въдвори у нас личният режим на Фердинанда, който режим продължи в пълния си фазис през последните 20 години в формен фашизъм, в една формена диктатура. (Възражения от мнозинството)

В мотивите — прочетете ги внимателно вие, които правите апострофите, и ще видите, че това е така — се изразява мисълта, че рядко е била спазвана конституцията от момента на нейното създаване и до днес. А именно тази мисъл е вярна: не постановленията на конституцията дадоха възможност на личния режим у нас да се заздрави и да докара България до няколко катастрофи; ...

Един от мнозинството: И да направите 9 юни 1923 г.

Крум Славов (сЛ): ... изпротив, несъблюдаването, неспазването на постановленията на търновската конституция даде възможност да дойдем до катастрофи, да върви българската държава чрез своите ръководители, чрез своите управници от катастрофа към катастрофа. Защо? Затова защото монархът у нас.

Станю Василев (к): Имаше слуги като нас.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни).

Крум Славов (сЛ): Вие не разбирате тия работи — монархът у нас, една млада държава, потикван от интереса на династията да продължава да властвува, с всичките средства на корупция и разврат в нашия политически живот, при подаването на нашите буржоазни партии, които в девет десети имаха котерийния характер, на личното използване властта, в този фазис на натрупване капитал от българската буржоазия, разложи политическия живот. Възможност и сила да се създаде личен режим — даде липсата на здрави обществени сили в нашата страна. (Ръкоплескания от опозицията) Ако през този период от време съществуваша силни политически партии, а не котерии, които да бяха в състояние да уважават монарха, личният режим не щеше да може да се закрепва и щеше да бъде провален. И нашата политическа история говори именно за тия борби, които са се водили против личния режим.

На вас трябва да ви е известна издадената книга от покойния Янко Сакъзов още преди толкова години „Цезаризъм и демокрация“, в която се развива мисълта против този личен режим и защо съществува той. И след туй продължиха тия борби до 9 септември 1944 г.

Следователно, ако днес се слага въпросът за изработване на нова конституция, поводът, необходимостта и нуждата за това лежи именно в туй положение. Благодарение на едно съчетание на цяла редица обстоятелства и нарастнали обществени сили в лицето главно на Земеделския съюз, Работническата партия — комунисти, Социалдемократическата партия и част от интелигенцията, този режим се провали и чрез референдум българският народ с абсолютно болшинство провъзгласи своята република. И това провъзгласяване на републиката и проваляне на личния режим от миналото по необходимост слага въпроса за изменение, за допълнение, както щете го наречете, във всеки случай за изработване на нова конституция, в която ще легнат като основни положения повече или по-малко такива и от старата търновска конституция, но ще бъдат поставени и нови положения.

Тази е причината, която наложи да се свика Велико народно събрание за изработване на нова конституция.

Дължен съм да допълня мисълта си в това направление.

Г-да народни представители! Когато се помене търновската конституция, мнозина от вас веднага схващат, като че ли ние искаме всичко онова, което стои в търновската конституция, да си остане текстуално така и да заменим само името „княз“ или „цар“ с „председател на републиката“. Никой не е поддържал и не поддържа такава мисъл.

Станю Василев (к): Прегледай Колювия проект и ще се убедиш в тази мисъл.

Йордан Чобанов (к): Обаче нито веднаж не разкритикувахте един антидемократично постановление на търновската конституция — нито веднаж, нито веднаж.

Крум Славов (сЛ): Моля. — Търновската конституция безспорно в основните положения предвижда държавен строй при една ограничена конституционна монархия, а не при републиканска система на управление; в плътта си форма републиканските принципи не са легнали в търновската конституция. Но търновската конституция не предвижда една монархия неограничена, а ограничена.

Йордан Чобанов (к): Слабо!

Крум Славов (сЛ): Така е, това е истината. И в нея се съдържа основни положения за права на българския гражданин, които му дават възможност да води известна легална борба и да върви в пътя на развитието и на завоеванията не само в политическо, но и в стопанско отношение. И заради туй преди 9 септември 1944 г. не случайно — фактите не трябва да бъдат отричани, че са общоизвестни — беше издигнат лозунгът от създадената комбинация Отечествен фронт за възобновяване на търновската конституция. Безспорно това е един факт.

Павел Цолов (с): Това не е факт. За конституция се говори, а не за търновската.

Крум Славов (сЛ): Когато ми се прави възражение, че не се говорело за търновската конституция, нека тия господа да проверят във всички тогавашни правителствени вестници декларацията на правителството на 17 септември 1944 г. Относно вътрешната политика на правителството в точка първа между другото се казва: „Възстановяване на конституцията и на всички права и свободи на българския народ. Второ, отменяване на всички изключителни закони; трето, преустройство на държавата съобразно свободно проявената народна воля; четвърто, възстановяване самоуправлението на общините“. А по отношение на социалната политика — обезпечаване работа на всички, и, четвърто — не цитирам всичко — въвеждане 40-часова работна седмица. Това е предвидено в програмата на правителството на Отечествения фронт, оповестена от министър-председателя, тогава г-н Кимон Георгиев, на 17 септември 1944 г. А преди 9 септември 1944 г., през 1942—1943 г., когато се формираше Отечественият фронт и се издаваха първите тайни окръжни, когато се формираха първите комитети, лозунгът беше, и печатът на марките, които се поставяха, беше: „Да живее т. к!“ — търновската конституция. Това са фактите от най-близкото минало. И с това, подчертавам, не искам да кажа, че тогава сме били за монархията — не, но за ония постановления в търновската конституция.

Йордан Чобанов (к): Какво остана от търновската конституция монархията?

Крум Славов (сЛ): ... които гарантират правата на българския гражданин и му дават възможност да води нормална политическа борба по-нататък. Тоя лозунг „За търновската конституция“ бе възприет и от комунисти, и от земеделци, и от социалисти.

Диню Тодоров (з): Какъв извод правите от това?

Крум Славов (сЛ): С това искам да подчертая, че ако в 1944 г. чрез програмата на правителството се фиксира и се оловестява на българския народ възстановяването на търновската конституция, това значи, че Отечественият фронт, съставен от четири партии, възприема една програма, която не е на една от тези четири партии, а се възприема като обща платформа на управление. И от него момент насам, за да стане промяна, основна, съществена, в програмата на това правителство, на управлението, за да бъде видоизменена тази програма, да бъде отречена било то изцяло или отчасти и да бъде заменена с друга, трябва да имаме някаква много голяма промяна в нашия стопански и политически живот. А такава промяна в нашия политически и стопански живот от 17 септември 1944 г. до днес ние нямаме и не е възможно да имаме.

Павел Цолов (с): Даже република нямаме!

Крум Славов (сЛ): Остава само въпросът за републиката. Монархическият институт се отстранява и се въдворява вече републиката. Това е съществено.

Йордан Чобанов (к): А чл. 17?

Крум Славов (сЛ): Кой чл. 17?

Йордан Чобанов (к): Кой ще упражнява правата по чл. 17 при такава механическа република?

Крум Славов (сЛ): Е добре, каква конституция трябва да се създаде? Г-да народни представители! Аз няма да бъда обширен, за да ми остане да говоря и по друг един въпрос.

Един от мнозинството: Дано по-скоро завършите!

Крум Славов (сЛ): Да, за Вас действително е желателно даже да няма разисквания. Можем да четем тук реферати по цели часове по материи, които нямат нищо общо с конституцията, но когато искаме да говорим по някои съществени постановления на конституцията, по наше разбиране, което не се покрива с вашето разбиране, вие роптаете. Или с други думи вие искате да мислим и да кажем точно онова, което вие мислите и желаете.

Стоян Попов (к): Вие не мислите, вие сте само фашистки подметки.

Крум Славов (сЛ): Вие разноречие не искате да търпите.

Минавам по-нататък. Конституцията, която ще създадем, трябва да отговаря първо на народния бит на общественно-политическия живот и борби у нас досега, на съотношението на обществените сили и тяхната роля и значение в политическия и в стопанския живот, като при това и взаимствованията от други конституции, в страни по-напреднали от нашата и в политическо, и в стопанско, и в културно отношение, могат да се правят и трябва да се правят, те са полезни, но не да се прави пълно копиране.

Е добре, когато казваме, че тия основни положения трябва да се имат пред вид при създаването на конституцията, ние трябва да дадем и реално съдържание на тия понятия. Всички говорят: „Съобразно нашия народен бит ние искаме да създадем конституция“. Ето, и в проекта, който вие предлагате, се казва, че конституцията отговаря на народния бит. Но какво представлява народът? Ние трябва да видим, какъв е социалният състав на българския народ. А българският народ изцяло, в своето грамадно мнозинство, не се състои нито от пролетарии, нито от занаятчии, ...

Никола Айлъков (к): А от трудеши.

Крум Славов (сЛ): ... нито от земеделци, нито от банкери, нито от интелегенция. Той има един състав, в който преди всичко доминират и по количество и по значение в стопанския ни живот земеделците, земеделското население, което е 78, почти 80% от цялото население, което е преимуществено преобладаващо, средно-маломислотно или маломислотно. Това е грамадната част от българския народ.

Стоян Попов (к): А вие къде сте?

Крум Славов (сЛ): След туй следват вече другите категории, другите съсловия, другите класи: пролетарии, работничество, наемничество, занаятчии, търговци, индустриалци и пр.

Е добре. По повод тъкмо на тая подхвърлена ми приказка ще ми позволите да ви направя един малък цитат: „Ние сме решително на стража на дребния селянин. Ние ще правим всичко възможно, за да живее той по-сносно, за да му улесним прехода към кооперацията, в случай че той се реши на това. В случай пък ако той не бъде още в състояние да вземе такова решение, то ние ще се постареем да му дадем по възможност по-дълго време да си помисли върху това на своето парче земя. Ние ще действваме така не само защото смятаме за възможно минаването на самостоятелно работещия дребен селянин на наша страна, но така също изхождайки от непосредствения партийни интереси. Колкото по-голям ще бъде броят на селяните, които ние ще помислим да изпаднат до пролетарии и които ние

ще привлечем на наша страна още като селяни, толкова по-бързо и по-лесно ще се извърши общественото преустройство. Това казва Енгелс. (Възгласи от мнозинството)

Кирил Клисурски (з): Откри Америка!

Йордан Чобанов (к): Точно тия принципи са легнали в нашия проект.

Крум Славов (сЛ): Следователно, когато ние създаваме конституция, основните положения, които ще легнат в конституцията, трябва да представят съчетание на състава от българските обществени класи — земеделци, занаятчии, работници, интелегенция.

Кирил Клисурски (з): И чернопоборсаджии!

Стоян Попов (к): Ти си замръзнал мозък. Ти нямаш нищо общо с Енгелс. Защо го цитираш?

Председателстващ Райко Дамянов (Звъни):

Крум Славов (сЛ): Нито едно от тия съсловия не е господстващо и не е дало облик на целия наш стопански и политически живот. Ако ние сме една напълно индустриална страна, в която 75% или 60% са пролетариите, тогава ще създадем чисто социалистическа конституция.

Никола Айлъков (к): Да нямаш нещо грешка?

Крум Славов (сЛ): Но ако имате друго положение, вие не можете да създавате една конституция с такива основни положения, които да поставят под защита и закрила, да дават привилегии само на едно от тия съсловия или класи. И заради това, когато създаваме конституцията, ние трябва да имаме пред вид тази основна мисъл на дело, а не на думи.

Никола Айлъков (к): Тя се има пред вид, но ти не си социалист.

Крум Славов (сЛ): Аз ще си позволя, по повод апострофа, да ви процитирам казаното от един от г-да ораторите тук, ако се не лъжа, бивш г-н Вълко Червенков: ...

Трифон Тодоров (к): Той е!

Кирил Клисурски (з): Ще я объркам. Не си пъхай гатата там.

Крум Славов (сЛ): ... „Новата демокрация е нещо средно между буржоазната демокрация и съветската демокрация“. И конституцията е нещо подобно — нито е буржоазна, нито е съветска.

Д-р Иван Пашов (к): Точно така е.

Стоян Попов (к): Ти стоиш на позицията на реакцията, на старата демокрация.

Крум Славов (сЛ): Е добре, това приемате веднага, щом като чуете автора, но ако същата мисъл я каже друг, веднага въставате. А това, което казвам аз какво значи? Че трябва да направите съчетание, трябва да се намери равновесуващата сила, която ще бъде израз на тия различни обществени сили. А това ще бъде конституцията в тая страна, за да бъде възможно общественият и нормалният държавен живот в политическо и стопанско отношение.

Никола Айлъков (к): Точно това е по нашия проект за конституция; защото по търновската конституция българските селяни гладуваха.

Председателстващ Райко Дамянов (Звъни): Моля народните представители да пазят тишина.

Крум Славов (сЛ): Минавам по-нататък. Ще се спра на някои от постановленията в конституцията. Чл. 1 гласи: „България е народна република с представително управление“. Ние казваме: Да, България е република, народна република, демократична република и при това парламентарна. Според мене, изхвърлянето на понятието „парламентарна“ не е случайно. Ако се поддържа, че действително у нас и занаят при републиканския режим ние трябва да имаме парламентаризъм, няма защо авторите на този проект да се плашат да бъде поставена в основния закон и думата „парламентарна“. Но в проекта не се поставя.

По-нататък в чл. 2 се казва: „Цялата власт произтича от народа и принадлежи на народа.“ Да, спор няма върху това. Ням да се намери тук човек от опозицията, който да оспорва това и да иска да прокарва друг принцип. Но когато се казва, че българската република трябва да бъде парламентарна, с парламентарно управление, това трябва да бъде изразено в конституцията, защото е от съществено значение. То дава вече характеристиката и основите на бъдещия режим.

При парламентарното управление властта произлиза от народа и на него принадлежи. Само че тази власт, която произлиза от народа, се изразява в три форми — това, което вие отричате и което наричат „тройното деление на властта“: законодателна, изпълнителна и съдебна. Тази власт произтича от народа, но тя има три проявления, три определения от закона начини на действие. Народният суверенитет се изразява в тия три форми: в съдебната, в изпълнителната и в законодателната власт, като законодателната власт има едно политическо преимущество пред другите две власти. В туй се състои същността на парламентарния ред, на парламентаризма.

Георги Хълчев (з): Досега нищо не разбрахме. Дано нататък разберем нещо.

Крум Славов (сЛ): Веднаж възприет този принцип, който ние поддържаме — да има парламентаризъм у нас — следва другият много съществен въпрос. Добре, имаме парламентарно управление, имаме република, имаме председател на републиката. В конституцията трябва да бъдат изразени функциите и правата на председателя на републиката. Аз не ще се спирам по начина на избирането на председател на републиката — във всеки случай вие имате председател на републиката. Председателят на републиката се избира било пряко от народа чрез гласуване, било косвено чрез неговите представители, както се предвижда в проекта — няма значение дали по единия или по другия начин. Във всеки случай председателят на републиката не е монарх, не е държавен глава с наследяване, да имат права и неговите наследници. Той е избранник на народа. Ние тук говорим, че Народното събрание има много големи права, че то стои над всичко, защото било мандатар на народа, орган на народа. Е добре, председателят на републиката е мандатар. Той е такъв по силата на народния вот, по волята на народа. Следователно той не може да бъде една фикция, не трябва да бъде само една фигура, да взема участие само при различни тържествени случаи и церемонии. Той трябва да има известни права.

Трифон Тодоров (к): Като Хитлер!

Крум Славов (сЛ): Хитлер не е избраник на народа.

Йордан Чобанов (к): И той получи болшинство.

Крум Славов (сЛ): Председателят на републиката трябва да има известни права, които ще му послужат, като имаме пред вид нашия политически живот, нашата степен на развитие в културно и политическо отношение. Председателят на републиката, който е мандатар на народа, трябва да бъде облечен в известни права.

Трифон Тодоров (к): Поизостанали сте Вие!

Крум Славов (сЛ): Аз бих казал само следното, без да се спирам повече: председателят на републиката ще бъде звеното, той ще бъде арбитърът и ще се съобразява с волята и желанията на народ и на Парламент, а няма да бъде само фигура.

Йордан Чобанов (к): Обаче френските социалисти не са на Вашето мнение.

Крум Славов (сЛ): По френската конституция, по проекта, който беше отхвърлен, и по приетия такъв, председателят на републиката има право. Ние за тях пледираме, а вие не ги възприемате.

Йордан Чобанов (к): Напротив, ние му даваме повече права, но френските ви другари не са на Вашето гледище.

Крум Славов (сЛ): Минавам на друг въпрос, който също така не е дребен. В чл. 3 на проекта се казва: „Избиратели и избираеми са всички граждани на Народната република, без разлика на пол, народност, раса, вероизповедание, образование, занятие, обществено положение и имотно състояние, които са навършили 18-годишна възраст, с изключение на поставените под запрещение и осъдените на лишаване от граждански и политически права“.

Добре, г-да народни представители! Не е въпрос тук да искаме да печелим симпатии или антипатии и да създаваме настроения в младежта към един или към други. Да погледнем обективно. Достатъчна ли е тази 18-годишна възраст? Ако вие възприемате 18-годишна възраст, дохождате до следното конфузно положение: ще трябва младежът, който е навършил 18 години, да бъде признат за пълноправен гражданин и спрямо всички наказателни постановления било в общия наказателен закон, било в специалните наказателни закони. Не може в една държава да съществува в конституцията положението, че младежът на 18 години е политически зрял и може да разрешава държавни въпроси, да взема към тях отношение, а като извърши едно престъпление, каквото и да бъде то, да се казва, че той е малолетен, че той е още полуменен един вид и заради това спрямо него наложенията да бъдат други. Тази аномалия в никоя държава не съществува, нито разумът може да я допусне.

Коста Ганев (к): Няма да съществува и не може да съществува, но те не са деца на тази възраст.

Крум Славов (сЛ): Е добре, ако вие изравните това, аз веднага ви правя следното възражение: коя наука за човешкото растение и развитие, физическо и умствено, ви дава основание да сметете, че в България 18-годишният младеж вече е напълно с развити умствени способности?

Един от мнозинството: Стара приказка е тази.

Крум Славов (сЛ): В френската конституция и в проекта, който беше отхвърлен, и в приетата, сегашната конституция на френската република — няма това положение, а има свършено друго. В чл. 49 френската конституция приема навършена 20-годишна възраст, за да има един гражданин право на гласуване, а навършена 23-годишна възраст, за да бъде избираем. От друга страна, като вземете и съответния текст в нашата конституция по отношение на това, кой може да бъде кандидатирани за председател на републиката, който преправя към чл. 3, излиза, че навършилият 18-годишна възраст може да бъде кандидат и за председател на републиката. (Възгласи от мнозинството)

Но може да ми се направи възражение: ето, при наличността на избирателния закон, който имаме досега, в Камарата са по-възрастни хората, няма момчета. Не е въпрос до практиката дали би се дошло да бъде кандидатирани за председател на републиката 18-19-20-годишен младеж или пък за народен представител да бъде кандидатирани 18-19-годишен младеж и да разрешава държавни въпроси. Въпросът е: в основния закон, в конституцията могат ли да се поставят такива положения?

Един от комунистите: Ние създадохме това положение и ще го гласуваме единодушно.

Крум Славов (сЛ): Това е поставено във вашия проект.

Същият от комунистите: Ще го гласуваме без никакво колебание.

Крум Славов (сЛ): А ние казваме: тази възраст е твърде малка, тя трябва да бъде повишена както по отношение на избирателното право, така и по отношение на избираемостта.

Стоян Попов (к): Въпреки че ти си стар, много по-зелена е твоята глава от главата на един 18-годишен младеж. Да зчнеш!

От опозицията: Ей-й-й!

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Крум Славов (сЛ): Г-н председателю! За да не отговарям по същия начин, моля Ви, влезте в ролята си.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни) Не прекъсвайте оратора.

Крум Славов (сЛ): Действително тук има хора, които знаят да си служат само с обидата и с клеветата.

Стоян Попов (к): Така, така!

Крум Славов (сЛ): Това остава за Ваша сметка. Аз не желая да Ви отговарям. Защото да Ви отговарям това значи да понижа собственото си достойнство. (Ръкоплескания от опозицията)

Един от мнозинството: Нямаш достойнство!

Крум Славов (сЛ): В членове 62 и 63 на проекта е предвидено: „Всички са равни пред закона и всички имат право на труд“ — един принцип, който и ние поддържаме, съгласни сме с него. Но аз казвам: към това, което е изразено в същите два члена, трябва да бъде добавено „без разлика на политическо убеждение“.

От друга страна, трябва да бъдат предвидени в основния закон гаранции за спазване на постановленията на конституцията. А такива гаранции не се предвиждат.

Когато говорим за свободите на българския гражданин, както са изброени една част от тях в проекта на конституцията, слага се въпросът: свобода, свобода, но какво значи туй „свобода“? На българския гражданин да му дадем съдържание на понятието „свобода“.

Крум Миланов (к): За кой?

Крум Славов (сЛ): Какво се разбира под думата „свобода“, това трябва да бъде казано в основния закон, в конституцията, тъй както го е определил и французкият законодател. В французката конституция, която бе приета сега, не старата конституция, е предвиден в чл. 3 текст, който определя свободата така: „Свободата се състои във възможността да се прави всичко, което не накърнява правата на другите“. Това значи „свободата на гражданина“.

Д-р Иван Пашов (к): И на фашистите?

Крум Славов (сЛ): Това е конституция, приета с грамадно мнозинство. Да, ето как говорите вие — на фашистите. Това е конституция на комунисти и на социалдемократи преди всичко. И в първия проект съществуваше това постановление, и във втория го има. Първият проект, поради други постановления в него, не бе приет, бе отхвърлен чрез референдума, а вторият вече е приет, с този текст, за който гласувах и се бориха комунистическата партия и социалистическата партия в Франция. А вие ми правите апостроф, че това било едно понятие, определено от фашистите.

Коста Ганев (к): Свободата е отразена в текстовете на самата конституция. Как ще я формулирате вие?

Крум Славов (сЛ): В самата конституция трябва да има специален текст, който трябва да определи какво се разбира под „свобода“.

Йордан Чобанов (к): Във вашия проект, който прочете Никола Петков, такъв текст също няма. И в търновската конституция няма.

Крум Славов (сЛ): Ако французката конституция има такъв текст, който определя понятието „свобода“, още повече е наложително да има такъв в нашата конституция.

Един от комунистите: Това не е чорба, да я сърбаш!

Крум Славов (сЛ): Французкият гражданин е водил борби с векове и там имате вече създадена една традиция, едно обезпечаване, гарантиране на факто правата на французкия гражданин. У нас имаме едно превратно разбиране: свобода на мен за всичко, но ограничения

на своята свобода. Аз мога да правя каквото си ща, но ти не. Аз мога да накърнявам твоите права.

Заради туй още по-наложително е в проекта за конституция да легне този принцип.

Друго едно положение, което също така липсва и което е много съществено: в конституцията трябва да има изричен текст, отделен член, който да предвижда свободното движение на гражданина, да може да се установи да живее там, където той намери за добре,...

Йордан Чобанов (к): А-а-а! Значи, чергарите не можем да ги принудим да станат оседнали?

Крум Славов (сЛ): ... а не принудително да определя било изпълнителната власт, било администрацията, който и да бъде ст управниците, който и да е държавен орган по своя воля и желание местожителството на българския гражданин, или къде той да се установи на работа. (Възбуждения от мнозинството)

Никола Айлъков (к): Ами ако не иска да отиде на местожителство в затвора, като извърши престъпление?

Крум Славов (сЛ): Защо правите това възражение? Чл. 5 на французкия текст изрично предвижда: всеки човек има правото да се установи където иска и да се движи свободно. Това гласи чл. 5 от действащата, новата французка конституция.

Министър Ради Найденов: Само да не сбърка някъде, като се движи свободно!

Йордан Чобанов (к): Обаче има текст, който казва, че когато републиката е в опасност, това право се ограничава. Има и такъв текст.

Крум Славов (сЛ): То е друг въпрос вече за изключения във време на война, във време на мобилизация, както и по отношение на печата и пр. и пр.

Йордан Чобанов (к): Не са абсолютни правата.

Крум Славов (сЛ): ... но французките комунисти и социалисти приемат свободното движение. Защо вие въставате против това?

Министър Ради Найденов: Сбъркаха го малко французките социалисти.

Крум Славов (сЛ): Е добре, почитаемо Събрание! Говоря като социалдемократ.

От мнозинството: Е-е-е!

Крум Славов (сЛ): Вие можете да ми оспорвате качеството, но аз казвам: социализмът, социалистическите партии, работническите партии, пролетариатът води борба не само в България, а навсякъде, където съществува, в целия свят, да премине към по-голяма свобода — и политическа и стопанска свобода.

Един от комунистите: Докато има пастуховци, няма да има действителна свобода.

Крум Славов (сЛ): И политическата свобода му е необходима, както въздухът е необходим за човека, за да може да води своята борба и да излезе от положението на крепостничество.

Министър Ради Найденов: Но от кого е ограничена тая свобода, г-н Славов, за да воюват народите за нея?

Крум Славов (сЛ): Когато говоря аз за правото за определяне на местожителството от самия гражданин да се установи където иска, това не е случайно и не с подмятания ще решаваме тия въпроси. Това е един много съществен принцип, ...

Един от комунистите: Тартюф си ти!

Крум Славов (сЛ): ... който действително ни разделя вас от нас.

Йордан Чобанов (к): Вие обяснете, г-н Славов, как гласувахте закона за защита на държавата, който вие хвалехте.

Крум Славов (сЛ): Само в средните векове, във времето на крепостничеството, на крепостния роб хората бяха прикрепени към феодализма, към феодализма аристокрацията, към поземлените собственици като добитък, като инвентар в чифлика на феодаля.

Стоян Попов (к): Ти кажи за закона за защита на държавата.

Крум Славов (сЛ): И човекът води борба и преминува от този фаза, както и вие в мотивите си казвате: човечеството и народите от фазиса на феодализм и робство минаха през революция — великата французка революция и пр. и пр. — към буржоазния строй.

Йордан Чобанов (к): А законът за защита на държавата в кой фазис беше? Това обяснение, та е интересно.

Крум Славов (сЛ): И човекът се освободи от крепостничеството. Той не се освободи от капитализма, защото капитализмът настъпи след феодализма порядък.

Сега, когато вие роптаете и не искате да приемете в конституцията този основен принцип за свободното движение на българския гражданин и установяване на местожителство и на работа където той намери за добре, вие искате да поставите българския гражданин в пълна зависимост от известни административни разпоредения и да го направите роб, да го прикрепите тъй, както крепостните бяха прикрепени към феодализма владетели, към тяхната земя.

От мнозинството: Ей-й-й!

Йордан Чобанов (к): С вашия закон за защита на държавата вие ги прикрепите по за 10—20 години в затворите с 30 кгр. вериги. Аз съм стоял в затвора 10 години по силата на този закон, който вие гласувахте и го възхвалявахте тук от тая трибуна, г-н Славов. Носил съм 30 кгр. вериги по вашия закон. Стига лицемерие!

Крум Миланов (к): Какво беше твоето отношение тогава?

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Крум Славов (сЛ): Отрицателно. Аз заявих от името на парламентарната група, че ние гласуваме против закона. И тогава министър Янко Стоенчев се обърна и каза: „Е добре, щом цялата ви парламентарна група гласува против закона, тогава Димо Казасов какво прави тук?“ А аз му заявих — и туй го има в дневниците, ще го намерите — Казасов да си тегли заключението, защото и без това не е наш мандатар, не е питал партията, когато прави презрѣт. Това ще го намерите в дневниците на Народното събрание.

Трифон Тодоров (к): Той не е питал партията, а вие участвувахте като партия в преврат. Не ви бил питал! Образувахте шпицкоманди.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни) Моля, не прекъсвайте оратора.

Крум Славов (сЛ): В основния закон също така трябва да бъде изричен принципът за свободното сдружаване на работника и че принудата за членство, за насилствено членуване, заставянето, принуждаването да се членува в едно или в друго дружество, в една или в друга организация се забраняват и са наказуеми.

Йордан Чобанов (к): А в 1924 г. вие гласувахте закон да се разтури Комунистическата партия, Общият работнически синдикален съюз и кооперация „Освобождение“. Вие гласувахте този закон и го похвалихте. Ето там е лицемерието. За това трябва да се говори. Това е интересно.

Крум Славов (сЛ): Нищо подобно. Аз съжалявам, г-н Чобанов, че и вие си служите с неверни работи и със съзнателни и несъзнателни клевети. Това, което говорите, не е вярно.

Йордан Чобанов (к): Тези организации се разтуриха по силата на закона за защита на държавата.

Крум Славов (сЛ): Ние водихме борба, вие бяхме против него. Тропахме банки и се бихме вътре в Народното събрание. Това е истината.

Един от мнозинството: Образувахте шпицкоманди — това е истината.

Йордан Чобанов (к): Стенографският дневник е горе. Всеки може да го прочете. Ей сега ще го донеса.

Никола Айлъков (к): Борихте се против прогресивните борци. Писахте: „Тиранинът падна!“

Крум Славов (сЛ): Възбужденията, които правите, нямат абсолютно никакво значение. Вие на принцип отговорете, на принципа. В французкия конституция, в същата, сегашната, в чл. 17 изрично се предвижда този принцип.

Йордан Чобанов (к): Французките социалисти може да са социалисти, обаче вие бяхте орлите на Цанков. Вие му гласувахте закона, който окова във вериги българския народ. За това говорите, г-н Славов.

Крум Славов (сЛ): В французката конституция е предвидено свободното сдружаване и че принудата да се членува в една организация се наказва. Това е предвидено в една конституция, която не е конституция на френската буржоазия, на десните елементи, на реакцията или фашистите. Тая конституция е резултат, тя е плод на общи усилия на комунисти и социалисти.

Йордан Чобанов (к): Народни представители бяха избивани по улиците. Тогава бяха убити Тодор Страшимиров и Харалампи Стоянов.

Петър Анастасов (сЛ): Ние протестирахме тук, когато Аврам Стоянов го лишиха от имунитет. Вижте стенограмите!

Йордан Чобанов (к): Вие гласувахте закона за защита на държавата.

Христо Пушев (сЛ): Аз отидох в затвора в тяхна защита. В тяхна защита аз бях в затвора.

Крум Миланов (к): Стига бе! Ти си бил в затвора!

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Крум Славов (сЛ): Също така в конституцията трябва да бъде предвиден и друг един принцип, който също го няма в проекта: допустимостта до обществени, общински и държавни служби трябва да бъде открита за всички, без разлика на политически убеждения, тъй както е казано и в французката конституция.

Йордан Чобанов (к): А в чл. 20 на вашия закон за защита на държавата е казано, че лица с комунистически убеждения не могат да заемат държавна служба. Тоя закон Вие сте гласували, Крум Славов. Вие сте го хвалили от тази трибуна!

Крум Славов (сЛ): Е добре, ако преди 20 и толкова години реакцията и фашизмът у нас са постъпили така, . . .

Йордан Чобанов (к): И вие гласувахте този чл. 20.

Крум Славов (сЛ): . . . аз ви поставям въпроса: днес, когато вие претендирате като Комунистическа партия, че сте представител на работническата класа, защо вие искате да ѝ отнемете правата?

Йордан Чобанов и други от комунистите: Привата на фашистите!

Крум Славов (сЛ): Вие искате права само за вашите партийни членове, а всички останали ги оставяте навън. (Ръкоплескания от опозицията) Напи вие претендирате, че водите човечеството, пролетариата към прогрес, свобода, социална правда, справедливост? Следователно вашият път трябва да бъде по-човечен, по-възвишен, по-свободолюбив, а не да се връщате назад. Вашата работа при ича на онзи, който казал: да, аз откраднах, но едн кой си и той краде. Това не ви оправдава.

Йордан Чобанов (к): В програмата на Отечествения фронт от 17 септември е казано: прочистване държавния апарат от фашистки елементи. Григор Чешмеджиев и Димитър Нейков са гласували тия членове.

Крум Славов (сЛ): Фашистите, като са си служили с тези средства, това не значи, че и вие трябва да си служите с тях и да вървите по същия път.

Коста Ганев (к): Ние не можем да оставим отворени вратите за фашистите, за които Вие толкова много ревете.

Крум Миланов (к): Няма нов 9 юни! Свърши се!

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Христо Юруков (р): Несериозни му с речта. Оставете го да си приказва. Не му обръщайте внимание.

Крум Славов (сЛ): По-нататък, г-да народни представители! Защо в проекто-конституцията не се предвижда, а се замъчва друг един съществен принцип: има ли право работникът на стачка или не? В проекта няма нищо казано.

Никола Айлъков (к): Когато работниците стачкуваха, вие ги избирахте!

Един от комунистите: Понеже властта е на работника, той няма нужда от стачка.

Крум Славов (сЛ): В конституцията трябва да бъде казан и този принцип, който го има във всички нови конституции сега, особено в най-типичната, каквато е французката конституция, . . .

Христо Юруков (р): И в Гърция!

Крум Славов (сЛ): . . . където изрично се предвижда, че работникът има правото на стачка. Ние искаме това да бъде предвидено.

Един от комунистите: Искате, но няма да бъде.

Йордан Чобанов (к): В нашия проект не е казано, че ся е право.

Крум Славов (сЛ): Защо правите възражения, защо отричате този принцип — правото на работника на стачка, за което сме се борили и вие, и ние в миналото?

Никола Айлъков (к): Срещу капитализма — да.

Коста Ганев (к): Понеже властта сега е в ръцете на народа, на работниците, работниците няма да се борят срещу себе си.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни) Моля народните представители да пазят тишина! Недейте прекъсва оратори!

Крум Славов (сЛ): Нито администрацията, нито изпълнителната власт могат да лишат организирания работник от правото им да си извоюват известни икономически придобивки. Това ни беше лозунгът — за осветяването на това право — правото на стачка. Днес вие

правите възражения. Аз разбирам вашите възражения и ще ви отговоря: вашите прекъсвания . . .

Тачо Даскалов (к): Държавата е на народа!

Крум Славов (сЛ): . . . показват, че действително сте в смут.

Никола Айлъков (к): Имаш грешка. Ти си се забъркал.

Крум Славов (сЛ): Против стачката сте затуй, защото вие считате: да, ние сега имаме народна власт, това е власт на работническата класа, следователно не може работникът да прави стачка срещу себе си.

Тачо Даскалов (к): Разбира се.

Крум Славов (сЛ): Но, г-да, може да имаме, ако щате, чисто комунистическо правителство, или чисто социалистическо правителство като израз на болшинството — за момент си представете, че мнозинството от българския народ, от избирателите са работници, наемници и наложат чрез своя вот своята воля, имат своята власт, своето правителство — пак в основния закон трябва да легне принципът за правото на стачка на работника.

Един от комунистите: Защо? За украшение ли?

Крум Славов (сЛ): Не за украшение.

Същият от комунистите: Точно за това. Той си има правата.

Йордан Чобанов (к): Стачката не е забранена.

Един от комунистите: Не с отнето правото на стачка. Защо говорите тия работи?

Крум Славов (сЛ): Вие сега имате стопански план за изпълнение и в бъдеще ще имате още. И при една чисто социалистическа или комунистическа власт вие пак ще имате работничество, което работи, хора, които работят в отделните предприятия или в отделните браншове на предприятията — текстилна индустрия, железопътна индустрия, каменотъгло дело и пр. и пр. Вие не можете да стречете правото на работника в един от тези браншове, в едно предприятие, щом прецени че има възможността да бъде поставен при по-добри условия на живот и на работа, било по отношение на хигиенните условия, било по отношение на плащането, . . .

Тачо Даскалов (к): За това ще се грижи организацията на работниците, ОРПС, както се грижи за дело.

Крум Славов (сЛ): . . . би то по отношение на медицинската помощ и пр. и пр., да предяви искания. Защо ще му отнемете правото да предяви искания?

Коста Ганев (к): Къде е казано, че му се отнема правото на стачка?

Крум Славов (сЛ): Защото и при принципа на самоиздръжка на отделните предприятия може да се дойде до подложението да се мъчи да се издържа едно предприятие, което не се рента, на гърба на работниците, за сметка на работническата надница. Работникът в това предприятие не е длъжен да живее в мизерия.

Коста Ганев (к): Вие живеете с мисълта, че ще се върне фашизмът. Затова ревете.

Крум Славов (сЛ): По повод на тия ваши постоянни апострофи и обаявания аз мога да кажа: вие разсъждавате така, защото не изхождате от масовите интереси на цялата работническа класа, а изхождате от интересите на една нова аристокрация, създадена в работническата класа. (Ръкоплескания от опозицията) Това е истината.

Коста Ганев (к): Вие искате да отречете работническия характер, народния характер на управлението днес. Това искате да отречете.

Крум Славов (сЛ): По-нататък. Изрично трябва да бъде предвидено в конституцията, че се забранява детският труд. И този принцип трябва да легне в конституцията. Аз смятам, че не е нужно да се аргументирам.

Тачо Даскалов (к): В конституцията е казано специални грижи за майката и детето. Недейте прेमълчава този факт.

Коста Ганев (к): Ах, агитация, агитация!

Крум Славов (сЛ): По-нататък — също така трябва да бъде предвиден непрекъснатата седмична почивка. В конституцията не може да бъде фиксирана в часове, но като принцип трябва да легне. Непрекъснатата седмична почивка трябва да бъде обезпечена за работника тъй, както е обезпечена и в текста на французката конституция. Не може тъкмо при този състав на Великото народно събрание този принцип да не легне в конституцията. Вие знаете, че работническото в миналото воли доста много борби, за да увеличи количеството на часовите седмична почивка, от събота вечерта до понеделник. И това положение трябва да бъде предвидено в конституцията.

Един от мнозинството: То не му е отнемано.

Йордан Чобанов (к): Има закон за тази работа.

Крум Славов (сЛ): Когато бъде поставено в конституцията, ще е друго положението. Не тъй случайно е поставено това във французката конституция.

Тачо Даскалов (к): Аман от тази френска конституция.

Крум Славов (сЛ): Тя не ви харесва, г-н Тачо Даскалов. Това е ясно. Освен тези права, които има във вашия проект, ние искаме да бъдат предвидени гаранции. А гаранциите в какво се състоят? В предвиждане действително на известни санкции, наказания за нарушаване или отнемане на тези права.

Йордан Чобанов (к): Има, разбира се.

Крум Славов (сЛ): Отнемането, нахвърляването на правата, които са предвидени в конституцията за българския гражданин, от органи на публичната власт трябва да се предвиди като наказуемо в конституцията. Не казвам, че трябва да се определи размерът на наказанията, а да се каже в конституцията, че е наказуемо по специалните закони. Също така да се каже, че делнието на частното лице, което нахвърля правата на друг гражданин, е наказуемо по специален закон. И за тези престъпления да няма давност, тъй както го има в проекта, който се прочете от Никола Петков. Това действително ще представлява една реална гаранция, че който и да бъде управник, орган на властта или частно лице, не такъв ще се решава да създава за себе си свобода и да отнема свободата на гражданина. Ето защо такива санкции, които ще представляват гаранция за българския гражданин, трябва да бъдат предвидени в българската конституция.

Христо Юруков (р): И сто такива гаранции да се предвидят, не е ли властта народна, тя винаги ще прави нарушения на конституцията. И с тези ваши гаранции, не е ли властта народна, никога няма да има гаранции. Това трябва да го разберете.

Председателстващ Райко Дамянов (Звъни)

Крум Славов (сЛ): Ние сме свидетели десетилетия наред, когато търновската конституция беше прогресивна...

Христо Юруков (р): Но винаги имаше нарушения.

Един от опозицията: Стига, бе радикалска сила!

Петър Анастасов (сЛ): Вие вършите насилия и при тоя проект. Вършите насилия и върху народа и върху депутатите, и то тук, в Парламента. Обърнахте го на полицейски участък.

Един от опозицията: Радикалският устав да се узакони.

Председателстващ Райко Дамянов (Звъни): Г-н Анастасов! Изсете ред.

Петър Анастасов (сЛ): Кажете и на радикала, г-н председателю!

Крум Славов (сЛ): Тези възражения ме навеждат именно към последната мисъл. Защо вие въставате срещу това? Аз не искам опова, което е предвидено в французката конституция. В чл. 21 на французката конституция се предвижда не само санкция,...

Христо Юруков (р): Какво е предвидено, недей разправя, а кажи изобщо ли е там най-голямата партия от управлението!

Крум Славов (сЛ):... а се предвижда, че е дълг свещен — не само право — на гражданин да се съпротивлява и отблъсква срещу посягателството на неговите права, които са предвидени в конституцията. Дотам отива френският народ и предвижда това в своята конституция.

Един от мнозинството: Революционерите станяхте!

Крум Славов (сЛ): А вие тук рошпаете затуй, защото действително не искате да проведете в конституцията ония постановления, които отговарят на сегашното фактическо положение в нашия политически живот. Вие казвате: народът си има своя власт, няма да има никакви нарушения; народът иска, и каквото иска — това е право. В Парламента едно мнозинство днес може да прави каквото иска, утре друго мнозинство може да прави каквото иска, но тогава ние нямаме правов порядък, не можем да имаме обществено, не можем да бъдем държава, а ще бъдем една страна на ненормални борби, на пълна анархия. (Възражения от мнозинството)

Тачо Даскалов (к): А малцинството ли да управлява? Ние смятаме, че при демокрацията болшинството решава.

Крум Славов (сЛ): Ето например — дължен съм да подчертая този печален факт — когато разискваме конституцията и изразяваме нашето становище, нашето разбиране — вие може да го възприемате, може да не го възприемате, то е ваше право, както и наше право е да възприемате или да не възприемате вашите основания и вашия проект за конституция в известни негови постановления, да предпочитаме този, който е предложен от нас, прочетен от Никола Петков,...

Стоян Попов (к): Плачеш за Никола Петков!

Крум Славов (сЛ): ... в този момент, когато разискваме тук конституцията, ето ви съвършено друго фактическо положение, макар вие да казвате, че и да имало и да нямало гаранции, народът, като има властта, няма да има нарушения на закона. (Възражения от мнозинството) Сега ние нямаме никакъв печат. Има само правителствен печат, Опозиционна преса няма. В „Свободен народ“, в „Народно земеделско знаме“ не излизат.

Един от мнозинството: Работниците не искат да ги печатат. Кой е сирял вестниците ви?

Тачо Даскалов (к): Работниците-печатари стачкуват. Ето — има стачка.

Крум Славов (сЛ): Всички средства се употребяват да не могат да излизат. И какво става в Парламента, българският народ, българското общество не може да чуе и не може да знае кой каква позиция заема в Парламента.

Трифон Тодоров (к): Защо да четат своята реч?

Един от мнозинството: Зщото не сте свързани с пролетариата.

Председателстващ Райко Дамянов (Звъни)

Яни Янев (з): С махзари се занимавате.

Христо Юруков (р): Махзарджии! Вие ще осведомявате обществото!

Крум Славов (сЛ): Аз съм длъжен оттук да подчертая, че вие, които упражнявате фактически тормоз, които проявявате инстинкта за диктатура, него искате да изразите във вашата конституция, (Ръкоплескания от опозицията)

Един от мнозинството: Стига провокаторство!

Стоян Попов (к): Провокатор!

Петър Анастасов (сЛ): Няма в конституцията предвидено право на стачка.

Крум Славов (сЛ): Ние сме длъжни от тази трибуна да кажем това. Вие казвате, че работниците не искат да работят в нашите вестници, да ги печатат, а работниците казват: „Ние искаме да печатим, да работим за излизането на тия вестници; ние в „Свободен народ“. Вие казвате: „Не!“

Яни Янев (з): Ратниците искат, а не работниците. Ратниците и легионерите искат „Свободен народ“.

Крум Славов (сЛ): Дали са ратници, не вие ще кажете.

Петър Анастасов (сЛ): Щом има опозиционни партии, ще има и опозиционни вестници.

Председателстващ Райко Дамянов (Звъни)

Крум Славов (сЛ): Вие искате да определите всичко според разбирането на мнозинството — както вие желаете, както вие мислите, всички останали така да мислят и така да желаят. Това е действително една диктатура, която не съществува никъде по земното кълбо. (Ръкоплескания от опозицията)

Стоян Попов (к): Това е диктатура срещу фашизма.

Трифон Тодоров (к): Ние ви караме да мислите честно и почтено, а не превртатджийски.

Крум Славов (сЛ): Никъде не съществува подобно нещо. Ние имаме една диктатура не на работническата класа, а диктатура на едно партийно организирано малцинство върху цялата работническа класа, върху целия български народ. (Ръкоплескания от опозицията) Вие потвърждавате с вашите апострофи тук, че това е истина. (Възражения от мнозинството) Вие не можете да оправдавате вашите действия и вашите принципи, които искате да аложите в тази конституция, с миналото, с действията през режима на фашистите.

Стоян Попов (к): Гръцката „демокрация“ оправдавате вие.

Крум Славов (сЛ): Това не е нито оправдателно, нито е извинително. Вие следователно не вървите напред, а въртите обидна политически и държавен живот у нас назад към порочното минало. (Ръкоплескания от опозицията)

Един от мнозинството: Плачеш за държавата на Цанков, но той няма да дойде.

Председателстващ Райко Дамянов: Има думата народният представител Йордан Ковачев.

Йордан Ковачев (ЗНП): (Отива на трибуната, посрещнат с ръкоплескания от опозицията)

Христо Юруков (р): Ако речта ти ще бъде като последната ти реч за пловдивския булевард, недей говори! Тогава се прояви като фашификатор и нечестен човек.

Петър Анастасов (сЛ): Ти ще командуаш от там!

Един от опозицията: Още не е казал нищо, и го пресичате.

Петър Анастасов (сЛ): Това е червеният, виненият радикал!

Йордан Ковачев (зНП): Г-н Юруков! Изглежда, че се нуждаете от енергично природно лекуване. (Смях сред опозицията)

Христо Юруков (р): А вне от ветеринарно лекуване. (Смях сред мнозинството)

Йордан Ковачев (зНП): Г-жи и г-да народни представители! Някои от говорителите, които взеха думата, изтъкнаха, че с започване на дискусиите около конституцията. Великото народно събрание е започнало своята най-важна работа. За голямо съжаление обаче фактическото положение опровергава тази констатация, макар че по начало никой не може да оспори, че най-важната работа на Великото народно събрание е изработването на конституцията. Погледнете министерската маса, вижте празните галерии, вижте празните банки и ми кажете: отговаря ли всичката тази действителност на най-важната работа, която има да извършва Великото народно събрание? (Ръкоплескания от опозицията)

Яни Янев (з): Не искат да Ви слушат.

Тачо Даскалов (к): Понеже сте безинтересни. Когато говорят оратори от Отечествения фронт, банките са пълни. (Възбуждения от опозицията)

Израел Майер (к): Има слаб интерес към вашите речи.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни) Г-н Ковачев! Моля, говорете по конституцията.

Йордан Ковачев (зНП): Г-жи и г-да народни представители! Нашо повече: като по някаква предварително изработена програма работата на Великото народно събрание след 20 май беше обогатена с редица малки законопроекти, които се раздават дори във време на заседанията и които направиха да се разводи всичкото работно време така, че да няма абсолютно никакъв интерес нито у г-да министрите, нито у народните представители, нито у българското гражданство. В края на краищата се оказва, че едни от най-маловажните работи, с които се занимаваме сега, е изработването на конституцията на младата българска република.

Стоян Попов (к): Така мислиш ти.

Йордан Ковачев (зНП): Бих изменил на своя дълг, ако срещу този начин на процедурите и ако срещу тази липса на интерес и неизясняване напред работата върху конституцията не издигна глас на протест от името на сдружената опозиция. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! За да може една работа да се върши правилно, тя трябва да бъде поставена на здрави основи, на прави релси, тя трябва да бъде добре замислена, от всяка страна мотивирана. Още повече, че никаква причина не налагаше бързина при изработването на конституцията и специални избори за свикване на Великото народно събрание. До днес още никой не може да определи точно физиономията на настоящето Велико народно събрание — е ли то Велико народно събрание, свикащо по правилата и нормите на търновската конституция и имащо право да носи името Велико народно събрание, защото такова се нарича само Великото народно събрание, което съществува по силата на търновската конституция.

Стоян Попов (к): А вне защо саботирате?

Председателстващ Райко Дамянов: Г-н Ковачев! Моля Ви се! Недейте да обиждате Великото народно събрание. (Ръкоплескания от мнозинството)

Йордан Ковачев (зНП): Аз не обиждам. Г-жи и г-да народни представители! Нямам никакъв обичай да обиждам, а говоря само неща, които трябва да бъдат казани, за да може да се знае, че ние вършим правилно своята работа.

Учредително събрание ли е това? Няма нито един държавен акт, по силата на който търновската конституция да е отменена, да е суспендирана и това Събрание да бъде учредително, когато назово да изработи един основен закон на републиката.

Стоян Попов (к): Защо не си отидете тогава?

Йордан Ковачев (зНП): При това положение още в началото ние се намираме при една неустановеност. Правниците някога ще ни се чудят какво собствено сме били ние и какво сме работили и няма никога да признаят, че е процедурно по един правилен, закономерен начин.

Стоян Попов (к): Ще ви се чудят на вас.

Един от мнозинството: Това е твоето японско схващане!

Йордан Ковачев (зНП): Констатирането на това положение е дълг на всеки народен представител, който иска работата да започне от една правилно ориентирана точка и да се движи по закон, по логика и по конституционен ред.

Но най-малкото, г-жи и г-да народни представители, което ние бяхме длъжни към себе си, към народа си и към историческия и политически момент, който живеем, кито се наричаме Велико народно събрание, то е да се излъчнем с величието на мисълта, с величието на повелението, с величието на чувството, ...

Един от мнозинството: Само да говорите, да приказвате!

Йордан Ковачев (зНП): ... че представляваме от себе си една действителна еманация, едно действително излъчване на българския народ, с което той би могъл да се гордее.

Един от мнозинството: Значи, ние сме папач и не правим чест на българския народ, според тебе?

Йордан Ковачев (зНП): По-нататък аз ще имам случай да отбележа неща, които ни карат да бъдем скромни, когато преценяваме себе си и своята дейност. Сега обаче трябва да ви кажа, че най-малкото, което дължим на себе си, е да си припомним, че е невъзможно да се върши някаква мисловна работа без обсъждане, че човешката мисъл не може да работи, ако няма най-малко две гледища. Има ли само едно гледище, има ли пълно, единомислие, има застой. Само когато съществуват две гледища, човешката мисъл може да лети, може да произвежда, може да създава, може да твори. (Ръкоплескания от опозицията. Възбуждения от мнозинството) Остане ли само с едно гледище, човешката мисъл прилича на птица с едно крило — като камък тя пада към земята. Но падането на човешката мисъл не е към земята, а е падане към невежество и след невежеството — падане към робство. (Ръкоплескания от опозицията)

Стоян Попов (к): Само че Вашето гледище е реакционно.

Един от мнозинството: Защо досега само пречехте на работата на Народното събрание? Упрека си отправете към вас.

Друг от мнозинството: Вне досега бяхте вързани на ясли. (Възбуждения от опозицията)

Йордан Ковачев (зНП): Г-жи и г-да народни представители! Че едно такова съсредоточено отношение е съществувало и трябва да съществува във всяко законодателно събрание, още повече в една конституция, ни напомнят думите на дядо Петко Славейков, казани в учредителното събрание: „Ние знаем какви сме. Ние знаем, че сме нови, неопитни и не трябва да дирим кой какво е казал. Добрата воля към народната работа трябва да ни извисява, когато причиняваме незадоволство един на други.“

Виждале какво познание за себе си са имали онези, които са се борили за първата българска конституция, за търновската конституция. И следователно най-малкото, което дължим, то е поне да не се отклоним от тяхното поведение, да се стараем да им подражаваме и по този начин поне отдалече да се приближаваме към онова, което те са постигнали.

Кирил Клисурски (з): Ти подражаваш на Александър Цанков.

Диню Тодоров (з): Дядо Славейков не е бил реакционен елемент като тебе.

Йордан Ковачев (зНП): Г-жи и г-да народни представители! Различията, които съществуват между хората, обогатяват мисълта, но само тогава, когато се преценяват с толерантност, когато се преценяват с човечност, с желание да бъде разбрано снова, което се изнася, ...

Тачо Даскалов (к): Затуй ли правите опозиция — от тази гледна точка?

Йордан Ковачев (зНП): ... да бъде разбрано оновз, което се застъпва от другото гледище. Няма ли толерантност, няма ли търпение на принципите, които другата страна застъпва, няма абсолютно никаква възможност различията да обогатят мисълта на човека.

Димитър Георгиев (к): Защо благословихте убийците на Стамболийски?

Йордан Ковачев (зНП): Никакви убийци не съм благословил.

Димитър Георгиев (к): Ще Ви прочета статията във в. „Свобода“. Там благословихте убийците на Стамболийски.

Йордан Ковачев (зНП): Това е безсрамна лъжа.

Димитър Георгиев (к): Да Ви извадя ли в. „Свобода“ и да Ви прочета статията?

Йордан Ковачев (зНП): Прочетете я, за да се опровергавате сами!

Димитър Георгиев (к): Тартюф! Лицемер!

Йордан Ковачев (зНП): Г-жи и г-да народни представители! Между нас съществуват различия. Ние трябва искрено да си ги кажем. Ние трябва да ги разбираме. Ние трябва в тяхната светлина да преценим нашата работа. Преди всичко едното различие, което съществува между нас, е в целта на нашата дейност. Още от началото ние застъпихме становището, че всеки един човек трябва да уважава своето минало и да търси ентусиазъм в миналите свои

велики дела. Ние не трябваше да скъсваме великата традиция, по силата на която българският народ придоби правото на самостоятелно отечество и пред целия свят издигна своя културен и политически ръст като един зрял и оформен народ. Ние не трябваше да скъсваме с търновските учредители, които успяха да създадат една конституция, която и според авторите на мотивите към този проект за конституция представлява от себе си за своето време ний-на-предничавият конституционен документ, който е съществувал дотогава.

И следователно, какво дяджехме да направим ние, ако искахме да не се отчуждим от онуй, което представлява българското достойнство през вековете, от онуй, което представлява съкровищницата на българското възраждане? Трябваше да коригираме търновската конституция, да я усъвършенствуваме, като вмъкнем в нея трудовия и републиканския принцип и като вмъкнем в нея кооперативния принцип, като премахнем частните монополи и по този начин, туширайки, досягайки тук-таме нейния текст, да останем верни на великите традиции на търсене свободата и истината, които представляват основния характер на българския народ.

Г-жи и г-да народни представители! Ние също така сме в различие и касателно оторизацията, която има Великото народно събрание от българския народ. В пренията по утвърждаване на изборите се изнесоха достатъчно материали, от които се вижда, че опозицията стои на становището, че българският народ не е изразил свободно своята воля на 27 октомври. (Ръкоплескания от опозицията)

Минчо Минчев (к): Стига, стига!

Яни Янев (з): Коя опозиция ще признае избори!

Йордан Ковачев (ЗНП): И следователно каквато и конституция да създадем, ангелска конституция да направим, българският народ има право, ако стои на същото становище, да я отрече и да търси в бъдеще създаването на една конституция, която ще бъде сътворена от велико народно събрание или от учредително събрание, което изразява свободно и спокойно изразената негова воля. (Ръкоплескания от опозицията)

Стоян Попов (к): Няма да има друго велико народно събрание!

Димитър Георгиев (к): Само че вашите водачи отидоха в затвора. Ето по кой път ви водят.

Един от мнозинството: Ти провокираш!

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Даже такова, каквото е избрано, Великото народно събрание можело при страстите, които се разгънаха в неговата досегашна работа, да удържи себе си на оная висота, на която следваше да се задържи, поради главната задача, която му е възложена? Аз смятам, че трябва искрено да признаем — и на никого не трябва да се зловиди това — че до голяма степен авторитетът на Великото народно събрание се изхаби от инцидентите, които станяха, и от събитията, които то само създаде със своя воля. (Ръкоплескания от опозицията)

Димитър Георгиев (к): Вие ги предизвикахте и създадохте съзнателно, за да уроните авторитета на Великото народно събрание.

Димитър Димов (к): От вас се изхаби, защото си продадохте съвестите. Между вас имаше депутати, които си продадоха съвестите. Затова се изхаби.

Йордан Ковачев (ЗНП): Аз уважавам вашето мнение и не претендирам за нищо повече, освен да уважите и вие моето и да ме изслушате.

Яни Янев (з): Защитете вашата конституция!

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Освен това може ли да се счита, че нашата работа е естествена, че тя не подлежи абсолютно на никаква критика, тогава когато тя се развива при едни условия на липса на каквато и да е свобода на печата, на липса на каквато и да е опозиционна преса, на липса на каквато и да е свободни събрания и при липса на организационна свобода за онези, които имат различни възгледи от тях, които доминират в управляващото мнозинство? Тогава когато в нашата свободолюбива страна съществува закон, който узаконява и прави трайно съществуването на концентрационни лагери; тогава когато стават незаконни арести и побойща; тогава когато легалната опозиция, ...

Минчо Минчев (к): Процесите показват дали е легална.

Йордан Ковачев (ЗНП): ... която се старее според силите си да служи на своя народ, като изнася критически неща, които са представени на нейно разглеждане, е предмет на подобно третиране, не може да се разчита, че онуй, което ще се роди от Великото народно събрание, няма от бъдещите поколения да бъде поставено под съмнение и разкритикувано с известни вески и категорични основания.

Тачо Даскалов (к): Не, то ще бъде адмиралано от бъдещите поколения.

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Не е имало власт в света — всеки, който е запознат с историята на учредителните и законодателните събрания, знае това — която да не е приклизвала с абсолютно същия език, с който си служите сега вие. Но не е имало и власт в света, която да не е падала, която да не е капитулирала пред силите на живия живот. (Ръкоплескания от опозицията. Възвращения от Мнозинството)

Стоян Попов (к): Ще има да чакаш!

Йордан Ковачев (ЗНП): Спомням си следната легенда, предадена от поета Шели: един пътешественик далеч в безлюдната пустиня намерил парче камък, на който бил изрязан образът на един могъщ управник. Под този образ стоял гордият надпис: „Я Озимандия — великий цар царей! Владика всех времен, всех стран и всех морей — възгледите на мои безсмъртни създания. — Кругом нет ничего: пустыня мертвая и тишина над ней.“ — Наоколо няма нищо. — На гордия тиранин делото е изчезнало и покрито с пясък. Нищо не остава да напомня за неговите „безсмъртни създания.“

Димитър Димов (к): Точно както стана и с вашите господари. Нищо няма да напомня за тях. Това да го знаете.

Тачо Даскалов (к): Само бурени ще покриват гроба им в забвение.

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Нека ви припомним, понеже трябва реалистично да се обсъждат нещата, че ние отхвърляхме органическия метод на усъвършенствуване на духовното и конституционно наследство, на духовната и конституционна база на нашата държава, създадена когато нямаше властваща партия, която да надига със силата на властта своята програма, а само интересите и бъдещето на народа заедно със свободите на човека бяха единствената ръководна програма на нашите учредители. (Ръкоплескания от опозицията) Не е имало преподавател по конституционно право, не е имало специалист, който да се е ровил в историята на нашата конституция и да не е останал възхитен от всичко онуй, което е направено. И онзи, който и за вас днес е авторитет, г-н проф. Баламезов, на мнението на когото вие се позовавате много пъти, се е присъединил към думите на Рамбо, казани на учредителите в Франция, за да ги припише и на нашите учредители и да очертае с тях делото им пред поколенията: „Неблагодарни ще бъдем, ако не защитим тяхната памет, недостойни — ако оставим да загине тяхното дело.“ (Ръкоплескания от опозицията)

Ние избрахме, другарки и другари. ... (Оживление в мнозинството)

Димитър Георгиев (к): А! Само такова обръщение не можем да търпим! Не ни е приятно много такова обръщение. Не шем да бъдем другари. Другарят ти е там, той в затвора влезе. Само към него можеш да се обръщаш така.

Йордан Ковачев (ЗНП): Ние се наричаме помежду си „другари и другарки“ и много е естествено да употреба това обръщение. Но извинявам се, ако това ви обижда. Ние възприехме подражанието начало. Както г-н Червенков, така и г-н Геневски изтъкнаха, че главните, ръководните конституции, по които се е движил Националният комитет, когато е изработвал своя проект, са били съветската и югославската.

Един от мнозинството: А не гръцката.

Йордан Ковачев (ЗНП): Това, г-жи и г-да народни представители, показва, от една страна, че действително са взети образци, които са най-нови по време. Обаче това съвсем не може да бъде съгласувано с държавотворното чувство на българския народ, който е имал истинска организирана държава преди другите славянски народи и конституционен опит преди съветските народи.

От мнозинството: А-а-а!

Минчо Минчев (к): Може да дадем и на тях даже!

Йордан Ковачев (ЗНП): За да се отбегне сляпото подражателство тогава, когато се е работила търновската конституция, Петко Р. Славейков заявява: „Подражанието, несомнелното подражание затрива по нейде си пътя на развитието и става нужда оригиналността да дойде да направи прелез, или да пробие друг път; подражанието не е освен да става някой неволник на приети форми. А какво по-нехвалито от това, дето да бъде един народ неинициален на вкуса на друг един народ и да се подчинява на чужди нужди, които той никак няма и не усеща. Оригиналноста, г-да, не може да се вменява в грех някому, защото никак би било същото, като да гълчииш, да мърмиш човека, защото той иска да бъде човек, а не гурт.“

Димитър Георгиев (к): Какво означава това?

Йордан Ковачев (ЗНП): Шут. — Г-жи и г-да народни представители! Същата мисъл е казана по-категорично от бщата на атинската демокрация. Перикъл: „Вместо да подражаваме на други народи, ние сами искаме да им служим за образец.“

От мнозинството: О-о-о!

Йордан Ковачев (ЗНП): Българският народ има достатъчно опит, повече от половин век конституционен опит, за да може само информативно да лъжи пред себе си конституциите на други

гите народи и да изработи своя, която да стои над онова, което е завоювал той във времето на Учредителното събрание, и да представлява от себе си едно усъвършенствуване, резултат на новите веяния, съгласувани от него с неговата душа и с неговия народен бит.

Димитър Димов (к): А-ние каква конституция създаваме според Вас?

Минчо Минчев (к): Точно такава конституция създаваме.

Йордан Ковачев (ЗНП): Още нещо има, което съм длъжен да припомня. За да можем успешно да свършим своята работа, трябва да си припомним за кого готвим тази конституция — за един народ, който е от възсък ли, който може да се прелива от една форма в друга, или за един народ, зад гърба на който стои една богата история. Да си припомним що е земята и що е душата на този народ.

Земята на този народ е мост между три континента и кръстопът на най-великите пътища в Европа. На нея ще намерите останки от всички цивилизации, които са красили трите континента, които се свързват чрез нашата земя. Така както в недра на нашата земя се намират останки от всички цивилизации, от предисторическо време до днес, така в душата на българския народ се намират духовният опит и мъдростта на всички цивилизации, които са минали по нея. И заради това българският народ е богат, българският народ е възрастен, българският народ е мъдър и не може със сяло подражателство да му се наложат институти, които не отговарят на неговия грандиозен духовен и държавен опит. (Ръкоплескания от опозицията)

Минчо Минчев (к): Кой са тия институти?

Йордан Ковачев (ЗНП): Ще дойда и до тях.

Димитър Димов (к): На 9 септември на кого подражаваме, кажете!

Йордан Ковачев (ЗНП): Ще стигна до всички места, които ви интересуват. Аз ще се постарая да бъда изчерпателен. И на това ще отговоря.

Г-жи и г-да народни представители! Как можем да приготвим ние една конституция, по обикновено подражание на най-модерните макар конституции, за един народ, който още в първите дни, когато се срещна с цивилизацията, когато се докосна до християнската цивилизация, я прие, но я прие не подражателски, а веднага си създаде своя азбука и свое разбиране за християнското учение. По този начин българският народ, истинотърсителят в своята душа, веднага взема ценностите на миналото, трансформира ги в нови ценности и даде на целия славянски род християнска цивилизация и азбука, за да пише. (Ръкоплескания от опозицията)

Мумифицираното православие, което попадна в душата на българския народ, не отговаряше на неговия социален нагон, не беше една жива доктрина, която той искаше да приложи в живота. Затова селският свещеник Богомил създаде един специален български и славянски образ на Христовото учение, който образ премина през цяла Южна Европа, запали пламъците на реформацията и даде идеологията на френската революция. (Ръкоплескания от опозицията)

Така българският народ взема факела на мъдростта от Изтока и го пренесе на Запада. Не само това. Ние не можем да не се счтем с още един принос на българския народ. Когато се срещна с зарите на свободата, когато се представиха пред него пробуждащите се за обществен живот отделни съсловия, какво направи той? — Създаде, не за Европа вече, а за целия свят, едно ново учение, откри един нов принцип: принципа на селската самопомощ, на земеделското сдружаване. (Ръкоплескания от опозицията). На целия свят, където има орачи и копачи, където се произвежда хляб от земята, той даде ново учение, което не ще премине напразно. Земята и небето могат да преминат, но земеделското учение ще кръстоса цялата земя, за да носи свобода и правда на всички народи. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! Какво даде на себе си българският народ, когато беше изправен да нарежда своите съдбини? Той даде на себе си търновската конституция. Въпреки това, че с един междудържавен акт му налагаха едно монархическо управление той успя да вмъкне в своя основен закон всички гражданни и свободни до степен такава, че и в мотивировката на конституцията, която ни се предлага сега, е признато по един положителен начин, че тая конституция е могла да стане оръдие на бивните сатрапски режими само чрез безконечен брой погазвания, суспендиравания и нарушавания. (Ръкоплескания от опозицията)

Кое се е нарушавало, г-жи и г-да народни представители? Онова ли, което е инструмент на тиранията, или онова, което е инструмент на свободата? Само защото българският народ създаде за себе си една конституция, която го окрило и от роб го направи свободен гражданин, тираниите и чужденците, които идваха да управляват и царуват над нашия народ, я погазваха, искаха специални полномощия и създаваха свои лични режими, въпреки нейните предписания. (Ръкоплескания от опозицията)

И тъкмо затова знаме на борбата до 9 септември, а и до 17 септември, знаме на борбата на всички прогресивни течения в страната ни беше търновската конституция. (Ръкоплескания от опозицията)

Тачо Даскалов (к): Г-н Ковачев! Ако позволите, само една дума. Искам да Ви кажа следното: Търновската конституция е значителна стъпка напред от онова, което искаха нашите чуждолюбивци

Левски и Ботев. Благодарение на международната реакция възтържествува търновската конституция. Международни фактори, международни елементи се намесиха и можаха да наложат това монархическо начало в търновската конституция, от което истинските наши борци, нашите пламенни борци бяха далеч.

Йордан Ковачев (ЗНП): Кой има думата, г-н председателю?

Председателстващ Райко Дамянов: Продължавайте, г-н Ковачев!

Йордан Ковачев (ЗНП): Аз се надявам, г-н председателю, че в моята сметка ще прибавите петте минути, които ми отне г-н Тачо Даскалов.

Минчо Минчев (к): Два часа ще те слушаме.

Йордан Ковачев (ЗНП): За голяма ваша мъка — трябва.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! За такъв един народ, какъвто е нашият народ — истинотърсител, народ, в недра на който поникват абсолютно всички благородни семена, няма освободителна и напредничава идеология, която да не е поникнала и пуснала корен в него — бидейки длъжен да живее и се труди на българската земя, за такъв народ конституцията трябва да осъществява всичката дълбочина на източната мъдрост и всички финес и съвършенство на западната култура. Няма ли това в нея, българският народ няма да бъде доволен. Той стои точно на моста между двете цивилизации. Той стои точно на моста между Изтока и Запада и взема завоеванията на едната и другата цивилизации не само за себе си, но и за да ги предаде на другите народи. (Ръкоплескания от опозицията)

Тачо Даскалов (к): Много механично сравнение!

Йордан Ковачев (ЗНП): Ето, г-жи и г-да народни представители, нашата грижа — да създадем една конституция, която да отговаря на действителните качества на нашия народ, ч на земята му, и на геополитическото му място, и на неговата история, която трябва да свети в нашите души. И всеки път, когато ни се представя който и да е, макар и съвършен, образец от другаде, щом той не отговаря на тази грижа, на този идеал, ние трябва да го отклоним към нашата родна вейка, към нашата родна почва и да създадем институти, които да отговарят на нашите условия — материални, исторически и духовни.

Г-жи и г-да народни представители! Вие сте ни представили един проект, който като книга от себе си представлява 7 глави, от които главата „Държавно устройство“ е разделена на 5 отдела. И главите и отделите са означени с римски цифри, което може да създаде очевидно смесване и объркване. И най-малкото вникване в номерацията би накарало един внимателен изследвач да обърне внимание на това и да посочи, че не може тази книга да бъде книга за препратка, книга, към която ще ходите, за да се справите и да измервате своята мисъл, тогава когато няма отличителен знак, който точно да изпрати този, който търси, на съответното място. Но нещо повече, г-жи и г-да народни представители! Във вашата книга, конституция-проект, която представлява от себе си, както казах, едно близко подражание на други образци, на други конституции, точно поради това няма глава за основните начала, които не могат да се вместят нито във върховна власт, нито в държавно устройство, нито в обществено-стопанско устройство и т. н.

Например чл. 1 и чл. 5 съвсем не отговарят на главата „Върховна власт“. Чл. 1 характеризира формата на управление на Българската народна република, че тя е с представително управление. Чл. 5 гласи: „Народната република България се управлява точно според конституцията и законите на страната“. Но това не е от елементите на върховната власт. Следователно налага се от само себе си да бъдем толкова самобитни, че да създадем една особена глава, в която да поставим всички тези текстове, които нямат отношение към главите, които вече са съществували в нашите образци, от които копираме.

Няма текст относно утвърждаването на независимостта и неделимостта на българската държава. А една конституция изменя на себе си, ако високо пред целия свят не провъзгласи, че българската държава е държава независима, свободна и неделима национална общност, на която живее и работи българският трудещ се народ. (Ръкоплескания от опозицията)

Георги Данков (з): Страх те е от федерацията.

Владимир Димчев (к): Макар че не е казано в конституцията, обаче на практика Вие виждате как брани нашият министър-председател независимостта на нашата страна.

От мнозинството: Ха така! (Ръкоплескания от мнозинството)

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Аз не вярвам, че би могло да бъде опровергано нещо от това, което каза мой приятел Димчев, но ако туй, което прави нашият министър-председател, фигурира в основния закон на българската република, то ще бъде следвано от всички министър-председатели и от всички председатели на републиката. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! От миналата война насам между другото беше извършена една голяма еволюция в междудържавното право. Постепенно то се старае да се пригоди към

едно вътрешно, федеративно право. Някои държави отиват до-там, че в своите конституции са готови да отстъпят част от своя суверенитет за международния живот, за постепенното сближение на отделните народи. Такъв един текст съществува в норвежката конституция, съществува в проекта от 1936 г. на проф. Баламезов, съществува в проекта на проф. Венелин Ганев, съществува в испанската републиканска конституция от 1931 г. И сега, когато ще се създава бъдещият основен закон на обновената, демократизирана и свободна Германия, четем следното в изявленията на Д-р Курт Шумахер: „Конституцията трябва да постанови също, че Германия ще бъде готова във всяко време да пожертва част от суверенитета си за някоя по-висока цел. Принципиите на международния закон и тия на Организацията на обединените народи трябва да бъдат потвърдени и в конституцията.“

Ето, виждате, как еволюцията на междудържавното право на-лага да се съобразяваме с известни изисквания на същото и да създадем един текст, за който текст пък неизбежно трябва да съ-ществува главата „Основни начала“ или „Основни положения“. Един подобен текст от една страна ще овластява правителствата да живеят междудържавен живот, а от друга страна ще ги задъл-жава да живеят междудържавен живот. Ние особено, които има да се борим с един мирен договор, който е извънредно тежък в него-вите финансови и стопански санкции, имаме всички интерес да се покажем пред света, пред Организацията на обединените народи в съвременен ръст, като същевременно подадем ръка чрез своята конституция за сътрудничество и братство с всички демократични и свободолюбиви народи. Затова е необходим съответният текст, за който ви говорих, и какъвто текст, като не съществува, нашата конституция, макар да копира някои съвременни образци, се явява не съвременна. А ние не трябва да оставим българския народ да се чувства назад от цивилизацията, назад от своето време. (Ръко-плескания от опозицията)

Димитър Димов (к): Ти къде искаш да ни вържеш, а? С онези, които са агенти на реакцията ли?

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! В първия член на проекто-конституцията, която разглеждаме, е ка-зано, че Българската народна република е с представително управ-ление. Това още съвсем не гарантира демократичния и парламен-тарен характер на републиката, защото представително управление имат и страни, които в никой случай не могат да се наречат де-мократични и конституционно-парламентарни. И Франковата ре-публика е република с представително управление, и фашистите имаха свои корпоративни парламенти и т. н., обаче когато се каже демократично-парламентарно управление, тогава се разбира една република на правен ред, една република, в която министерският кабинет и Народното събрание се ползват с еднакъв престиж, ще бъдат равни по влияние в страната и ще бъде гарантирана де-мократичната и свободна смяна на правителствата, за да се освеща-ват слоевете, които управляват държавата. А тъй както е казано „с представително управление“, то може да бъде петрифицирано, окаменено до такава степен, че да бъде пак представително, обаче да няма онази демократична парламентарна гъвкавост, която при-дава истински народен характер на републиканското управление. (Възгласения от мнозинството)

Владимир Димчев (к): Защо откъсваш и защо не вземаш гред вид онези текстове в проекта, които очертават правата на Народното събрание, правата на правителството и правата на гражданите? Защо ги откъсваш?

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Говорившият преди мене Крум Славов изтъкна съображенията, поради които 18-годишната възраст се явява твърде недостатъчна за гражданското пълнолетие на българския гражданин. Той из-тъкна съображения от гражданското и наказателно право, но аз се обръщам към вас да ви припомня съображения от биоло-гията, съображения от психологията, които твърдят по една поло-жителен начин, че едва между 21 и 25-годишна възраст човек при-добива пълен разцвет на своите физически и духовни сили. Едва на 21-годишна възраст човек има вече свой характер, едва от то-гава той не е една колебаеща се тръстика, на която може лесно да се влияе.

Минчо Минчев (к): Животът опроверга психологията. Психоло-гията е опровергана от живота.

Йордан Ковачев (ЗНП): Вие, които постоянно се позовавате на науката и на научните издирвания, сте длъжни да сандирате науката и в так посока. Попитайте биологията, попитайте физиологията, попитайте психологията и педагогиката, и те ще ви кажат, че чо-век става обладател на своите качества едва след като мине 21-годишна възраст. И ето, ако за дадено поколение може да се признае, че по-лесно се развива и по-бързо се е развило, трябва да се движим все пак в съседство с онази възраст, която е за-дължителна и с която самата природа, поради свойствата, които влага в човешката личност, ни е накарала да се съобразим с нея. Иначе ние можем да дадем пълноправие и на 12-годишните деца. Защо да не намерим героин, които са се борили за своето отече-ство или са направили героични актове и на 12-годишна възраст? В историята на изкуствата са известни така наречените „вундер-киндер“ — деца-чудо, които и на 6 и 7-годишна възраст са обла-датели на огромни духовни сили. Примерите на деца, които на 7-годишна възраст са постъпвали в университета и са имали док-торати, не могат в никой случай да бъдат задължителни. Ние ще се движим по линията на средния човек, а средният човек не може да се отклони от природния закон, че неговите физически и ду-ховни сили се разгъват едва тогава, когато той встъпи в 21-го-дишна възраст.

Тачо Даскалов (к): Има младежи, които много рано зреят. В Индия и в Африка на 12 и 13 години са вече зрели. Това са факти. У нас и науката постановява 18-годишната възраст вече за зряла възраст.

Председателстващ Райко Дамянов (Звъни) Моля, не пре-късвайте оратора.

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Онова, което е извънредно важно в проекто-конституцията и което прави част на всяко събрание, което би се занимало с въпроса, до който се отнася, това е чл. 10 от конституцията — проект, из-работен от комисията и предложен на ваше обсъждане. Трябва да се признаят частливи опези поколения, пред които събитията по-ставят на разрешение най-проклетите въпроси на живота и при които разрешения човек е длъжен да се изправи лице с лице със съвестта си, да отиде до най-големите дълбини на своята личност и да признае, дали може със спокойно съждение, със спокойна мисъл да приеме един принцип за верен.

Борис Бонов (з): Стига да не е заложил и съвестта си.

Йордан Ковачев (ЗНП): Частната собственост и нейното насле-дяване — е казано в чл. 10 — както и частният почин в стопан-ството се признават и защитават от закона. Прекрасно. Ето един въпрос, който е спъвал човечеството от векове. Ето един въпрос, по който са се борили всички благородни сърца и воли. И ние трябва да се запитаме: как човек може да мине без частна соб-ственост? Какви примери съществуват в културната и икономи-ческа история на света, които да ни уверят, че действително човек може да излезе из своята кожа? Тогава ние не можем да не си припомним, че първият образец на колективна собственост и на отричане от всяка частна собственост ни дадоха първите христия-ни, които живеяха в общекития и които не искаха да наричат ка-къвто и да е предмет „мой“ и „твой.“

Обаче, г-жи и г-да народни представители, коя е динамиката, кой е импулсът, който кара да се победи чувството за собствен-ност? Това е едно отношение на святост, едно отношение на от-ричане от земните блага, едно отношение на отричане от каквито и да са земни и материални идеали. В културната история това е из-вестно от по-близкия пример на така наречения францисканизъм, по името на Франциск Асизски, който действително въведе бедността като идеал на всеки вярващ християнин.

Обаче може ли бедността и отричането от собственост да се възведат в един социален идеал? Можем ли ние всички да бъдем светци, които нямат абсолютно никакво земно притязание, които нямат желание да имат собственост, да имат дом, да имат сто-панство, където да приложат своя труд?

Борис Бонов (з): Като семейството на вашия водач.

Йордан Ковачев (ЗНП): Не. Тогава когато човек чрез един нравствена еволюция се издигне толкова високо, че може да се отрече от всички тия неща, които представляват красотите на се-гашия живот, когато не иска да има семейство, когато не иска да има свое жилище и своя земя, която да работи, тогава дей-ствително францисканският идеал — една торба и една тояга — може да бъде осъществен.

Но дотогава докогато човек е от плът и кръв; дотогава доко-гато човек има лични притязания, лишите ли го по принудителен начин от неговата собственост, у него се развива чувството на жажда за собственост, на глад за собственост. А всички знаете, че няма криминална теория, която да не обяснява съществуването на престъпността чрез принудителната бедност, при ограбването труда на трудещите се хора. Следователно и никой закон, и никоя конституция не трябва да отива дотам, че да поставя хората в едно положение на принудително отнемане на собствеността, а трябва да признае същата като основен материален фактор, който трябва да урежда катадневния живот на отделните хора. (Възгласения от мнозинството)

Г-жи и г-да народни представители! Може човек без частна собственост в още едно социално положение: тогава когато той няма никакви грижи по себе си, когато другиму е възложена ма-териалната грижа, когато или на колектива, или на личния госпо-дар е възложено да се грижи за неговото облекло, храна и жи-лище. Това е робското състояние, при което човек, изгубил обла-данието на каквито и да са материални права, е напълно зависим от онези, които ще му даде прехраната, облеклото и жилището.

Борис Бонов (з): Както на вас ви дават зоб от вън.

Йордан Ковачев (ЗНП): Друго положение не съществува.

Никола Айлъков (к): Първобитното комунистическо общество, което не искаш да засегнеш.

Йордан Ковачев (ЗНП): Но стопански блага там няма. Където има стопански блага, там има собственост.

Никола Айлъков (к): Но оттам дохожда експлоатацията на чо-вешкия труд.

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Ние трябва да видим този текст, който казва, че частната собстве-ност и нейното наследяване се защитят и борят от закона, в какви граници се движи и какъв гаранции дава. Абсолютно никакъв

И като вземем пред вид основния постулат, по който се работи вашият проект — а именно, че вие целите да узаконите в конституцията всички придобивки, които народът е придобил от 9 септември насам и които придобивки сериозно застрашиха чувството за собственост на българския народ — трябва да признаем, че границите и гаранциите ще бъдат извънредно лабилни и много не-сигурни и тогава, когато се създава конституцията при това именно желание — при желанието да се намали колкото се може частната собственост и да се ограничи нейното наследяване. Факт е, че е спряно издаването на търговски разрешителни, че много занаятчии по един или друг начин са заставени да влизат в кооператив, че колективният принцип, без да е достатъчно абсорбирал от съзнанието на отделните хора, се счита като единствено спасителен. При туй положение ние не можем в никакъв случай да приемем, че ще останат нещо от частния почин и частната собственост.

Борис Бонов (з): А нали в Вие създадохте земеделски поселения?

Йордан Ковачев (ЗНП): Там всичко става на доброволни начала!

Един от мнозинството: (Към оратора) Туган-Барановски ли те научи на тия работи?

Йордан Ковачев (ЗНП): Да на доброволни начала. На доброволни начала човек може да живее в най-различни условия, но там, където се създава един закон, където се използват средствата на публичната принуда, там не може в никой случай да се счита, че ние трябва да оперираме с материята за собствеността, без да се справим с нуждите и желанията на народа.

Г-жи и г-да народни представители! Казано е специално за частната собственост, която е придобита чрез труд и спестовност, че тя ще се ползува със особена закрила. Но думата „особена закрила“ не съдържа в себе си абсолютно нищо, защото тя е точно подчинена на правилото: *c'est le ton qui fait la musique* — тонът прави музиката. Но тонът може да е особено силен и особено слаб. Зарад туй една конституция трябва да оперира с положителни термини. Думата „особена закрила“ в никой случай не дава гаранции дори за всяка собственост, която е придобита чрез труд.

Никола Айлъков (к): Точно там е гаранцията, в думите „особена закрила“, но не искаш да го разбереш, Йордане!

Йордан Ковачев (ЗНП): И, г-жи и г-да народни представители, стигнало се е дотам, че частната собственост, както беше и в конституцията, която досега управляваше България, може да бъде отчуждавана за обществена и държавна полза срещу справедливо обезщетение. Обаче пропуснато е едно прилагателно, което е от извънредна важност за спокойствието на лицето, собствеността на което се отчуждава. Това е: „предварително“ — предварителното справедливо заплащане. Щом като заплащането не е предварително, човек се чувствава в смут, той не знае кога може да се изчерпи една процедура и кога той може да бъде отстранен от неговата собственост. Зарад туй, ако искате да се съгласувате с жизнения принцип, и с битовите условия, и с конституционното възпитание, което досега има българският народ, в предписанието на чл. 10 неизбежно вие трябва да прибавите: „Срещу предварително справедливо обезщетение.“

Но нещо повече. Пред вид на туй, че огромни комплекси от собственост минават към държавата, към кооперативите и колективите, редно е да се постави и друг един начин на обезщетяване: това е замяната. Там, където е възможно, за да не се създават сътресения, за да не се създават отрицателни настроения, за да не се създават хора с противообществени тенденции, необходимо е, в конституцията да се постави: „Срещу предварително справедливо обезщетение или замяна“. В такъв случай гражданинът при изработване на съответния закон ще има възможността да се старее, да се бори и да прокара едно успокоение за своето семейство, за своя бит, за своя живот, тогава когато бъде нужно за обществена цел да бъде отчуждена собствеността му.

Но, г-жи и г-да народни представители! Всичко това отпада тогава, когато вземете последната алинея на чл. 10: „Държавата може да национализира пълно или отчасти известни клонове от промишлеността, размяната, транспорта и кредита.“ Тук вече обезщетението се определя с закона за национализацията. Няма критерий нито на справедливост, нито на предварителност, нито на каквото и да е друго.

И следователно всичко туй, което обгръща абсолютно всяка дейност — защото всичко е или индустрия или размяна, или транспорт, или кредит — в края на краищата може да бъде отчуждено в противоречие с четвъртата алинея без справедливо заплащане, а с заплащане такова, каквото предвижда съответният закон.

Чл. 12 от конституцията се предвижда планирането на стопанската дейност. Това планиране у нас е възприето и следва да се счита като едно полезно мероприятие само тогава, когато чрез него не се смущават другите основни права на народа. Но тогава, когато то бъде възведено в едно всемогъщо право, тогава когато бъде възведено до една невъзможност на гражданина да действа по друг начин, приближава се, има извънредно голямо сходство с държавно-бюрократичния феодализъм на средните векове под формата на всевъзможни предприятия, самозиджани тук, несамозиджани там, планирани тук, непланирани там, в които отделният гражданин не може да защити нито правото си на професионален труд, нито правото си на препитание по свободен избор на своята професия. А основно свойство у право на човека е да търси хляба си тъй, както пазира, и да бъде свободен в

средствата и начините, по които се препитава. (Възгласения от мнозинството)

В туй отношение, г-жи и г-да народни представители, следва да се обърне внимание и на чл. 13, втора алинея, в която, в изпълнение на последната алинея на чл. 10, е казано, че държавата може да произвежда и търгува изключително с някои предмети, които имат съществено значение за народното стопанство и за нуждите на народа. Може ли да се намери по-широк текст от този: „С някои предмети, които имат съществено значение за народното стопанство и за нуждите на народа“? Амн това е хлябът, това са плодовете, това е зеленчукът, това е облеклото — всичко е от съществено значение за живота на народа. И следователно, с този текст вече абсолютно никаква следа не остава от някакъв частен почин, от някакво частно стопанство, от някаква възможност на човека сам да урежда със своите сили и със своите способности своето препитание. Пълна зависимост, значи, на гражданина във всяко отношение от държавата — това е, което характеризира „обществено-стопанското устройство“ в глава втора от проектно-конституцията.

А това, г-жи и г-да народни представители, ни напомня диктаторската държава, или древния китайски социализъм, при които човек не е имал абсолютно никаква възможност да реагира и е получавал само онова, което държавата му е давала. Това дори не е социализъм, защото социализмът предполага участие на една свободна воля, на едно свободно федериране на трудещите се за експлоатиране на дадени средства и обекти на производството, а тук държавата става единственият собственик и владетел.

Но що е държавата? Държавата е една фикция, която осъществява своите служби чрез отделни лица. И в края на краищата нека не се зловиди на когото и да е, ако ви кажа, че втората глава осъществява пълното бюрократизиране на българската държава и на нейното стопанство. (Ръкоплесквания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! Глава трета „Държавно устройство на българската държава“ започва с институт, който е най-важният от всички — с Народното събрание. Обаче не бива да се забравя, че Народното събрание не е народът, а е негов представител и върховен орган на държавната власт. То не може да упражнява само тая власт, а неизбежно то трябва да я раздаде, да я раздели, защото във всеки орган, от когото изхожда или който трябва да упражнява една власт, съществува всековна тенденция към диктатура. Стремелът към диктатура има във властите тогава, когато те се упражняват чрез една партия или чрез една личност, или чрез един парламент, или по каквото да е начин. Защото при насилствени и фалшифицирани избори едно Народно събрание може да не представлява народната воля още от самото начало, или следствие еволюцията на обществените условия, следствие еволюцията на общественото мнение в течение на мандата на едно Народно събрание, то може да престане да представлява народното доверие и следователно, когато всичката власт се съсредоточи в неговите ръце, няма кой да го контролира, няма кой да предизвика неговата оставка и в края на краищата се получава едно всевластие на парламента, една пълна диктатура на онази групировка, която има мнозинство в него, преръща се в онуй, което Милтон нарича пандемонион — място, където може да се разгънат най-люти страсти, място, където може да се развие най-противонародна дейност и да се гласуват закони обратни на програмата, в името на която дадено Народно събрание е свикано.

Димитър Георгиев (к): А какво писаште във в. „Свобода“?

Йордан Ковачев: (ЗНП): Това е толкова лъжовно, че не заслужава да се говори за него.

Народното събрание е най-важният, обаче временен по състав орган на държавната власт, който може да бъде полезен, само ако бъде независим от партия, ако бъде независим от правителство, ако бъде независим от народен водач. Само така ще се запази от всевластията и няма да стане онуй, което казах преди малко. Зарад туй в разните страни са изработени, поради дълголетния опит, разни методи за ограничаване и на Народното събрание. Първото и най-важно ограничение и метод за ограничаване на Народното събрание, това е разделението, ефективното разделение на властите.

Но тук трябва да се направи известна разлика между онуй, което се нарича народен суверенитет, и властта като орган и функция на народния суверенитет. При народния суверенитет върховната власт си остава на народа, но тя трябва да протича в три посоки, защото три са дейностите, в които ще се изяви народният суверенитет. И Народното събрание, или върховният орган на народния суверенитет, неизбежно ще трябва да отстъпи на съдебната власт правото да раздава правда и правосъдие; на изпълнителната власт — да прилага законите. Макар теоретически да съществуват всевъзможни нюанси в гледищата на отделните капацитети, практически обаче за всеки шо-годе запознат с теорията за разделение на властите е ясно, какво трябва да се каже. Трябва да се каже това, че тогава когато Народното събрание раздаде властите, като запази за себе си само законодателната, то същевременно контролира дадена власт и дадената власт контролира, него. По този начин, чрез една координация, чрез едно хармонично взаимоотношение се получава онуй, което представлява правовата държава. Нито парламентът може да бравира волята на съдебната власт, нито съдебната власт може да отмени законодателната, нито изпълнителната може да се счита като единствен фактор в живота на народа.

Това взаимодействие е известно от редица примери от живота на всички народи. Уповането на един независим съд е увековечено в различни произведения на литературата и в примери от парламентарния и съдебния живот на хората. Независимо правосъдие, правосъдие за което изработеният закон стои над волята на изпълнителната власт, изпълнителна власт която се подчинява на текста на закона, и законодателно събрание което уважава основния

закон и не се бърка в останалите власти — ето простата схема, към която трябва да се стреми всяка конституция.

Никола Айлъков (к): Но само на книга, Йордане! В действителност се издават смъртни присъди над малолетни.

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! В една конституция е предвидена втора камера — сенат; в други е предвидено вето на президента; в трети е предвидено неподчинение на съда, или право на Върховния касационен съд да отменя неконституционните закони; в четвърти е предвиден референдум за всички закони, освен за фискалните, както е в Швейцария; накрай си служат чрез анкети за сложни въпроси, чрез изясняване в предизборните платформи, както е в Англия, чрез абсолютно независимо правосъдие, чрез децентрализация и чрез автономия на отделните самоуправителни тела. Ето, г-жи и г-да народни представители, до каква грижа законодателите в разните страни са стигнали, за да се избегне всевластието на парламента и да не се позволи събирането на всички власти в неговите ръце.

Това качество не притежава Народното събрание, тъй както то е оформено в членове 15, 16, 17 и 18. Разделението на властите не е строго диференцирано. Народното събрание има приоритет — от него се излъчва абсолютно всичко. То е върховен контрол. Даже нещо повече: чрез главния прокурор на републиката фактически Народното събрание ще правораздава. А това нещо в никакъв случай не може да се допусне, ако искаме да имаме една координирана, здрава и пропорционално сложена държавна власт.

В прерогативите на Народното събрание е включено и това, да може да увеличава и намалява, да слива и разделя министерствата, чрез които се управлява държавата. Това ще създаде една липса на стабилност и още по-важното нещо — липса на приемственост в службите, затова защото при всяка промяна привържениците на по-малък брой министерски места ще кажат: много са двадесет министерства — да станат петнадесет, да станат дванадесет, да станат десет. Ще дойде друго правителство, което ще каже: не, малко са дванадесет — нека бъдат осемнадесет, нека бъдат двадесет. Представете си нестабилността в държавния живот и липсата на приемственост, тогава когато в една държава всяко Народно събрание може да увеличава, да намалява, да раздвоява и да слива различните министерства.

В точка „е“ на чл. 19 е осъществено правото на Народното събрание да контролира упражнението на държавния бюджет. Обаче, г-жи и г-да народни представители, вие знаете каква е нашата контрола. Никой от нас няма да вземе молив и да направи сметка, дали правилно са извършени разходите и дали за всички разходи има оправдателни документи. В точка „е“ е изпуснато онова, което имаме в чл. 105, пункт шести, от търновската конституция — съществуването на една централа, на една Върховна сметна палата, която преглежда сметките и вижда, дали правилно са извършени разходите. А тук е оставено на нас, на нашия вот, с нашия общ преглед на документите или на рапорта или доклада, който ще бъде представен, да сметем, че даден бюджет е правилно приключен. Това опущение следва да бъде поправено и отново да се придаде конституционен характер на Върховната сметна палата, защото без нея държавата ще върви към разхищение и няма да има абсолютно никаква възможност. Народното събрание от един меродавен източник да черпи знания за правилното изразходване на държавните средства. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! В прерогативите на Народното събрание е да гласува законите. Обаче никъде няма да намерите една забрана — забраната да се издават закони с обратна сила не само за гражданските, но и за наказателните материали. По този начин българският гражданин е пред заплахата, един състав на Народното събрание, който не желае да се ръководи от основните принципи на конституцията, да му сервира наказателни или граждански закони с обратна сила, които да разбъркват из основите живота и да правят обществото да не почива на здрави и трайни основи; да не представлява от себе си една хармонично издигаща се сграда, но всеки път, когато даден състав пожелае, да може да разбърка онуй, което предишният състав е направил. За да има стабилност и в законодателството, и в обществения живот, и в политическия живот, трябва о изричен текст — тъй както беше в търновската конституция — да се забрани издаването на закони с обратна сила. (Ръкоплескания от опозицията)

Един от мнозинството: Не виждате ли някакъв закон за адвокатите?

Димитър Георгиев (к): На него ще дадем обратна сила.

Йордан Ковачев (ЗНП): Не ме интересува. Аз и тъй и иначе ще си изхарям прехраната.

Г-жи и г-да народни представители! В чл. 23 е дадено изключително право на Народното събрание да се произнася за конституционността на законите. Това какво значи? Съдията, който е издал една присъда, сам да я разгледа като втора инстанция, сам да я разгледа и като касационна инстанция. Кога той ще признае, че е сбъркал? Кога този, който е създавал един закон, ще каже, че не е конституционен?

И заради това извънредно необходимо е за българския народ да се създаде един институт, който ще го уполномощава най-после, че в страната няма да се фабрикуват противоконституционни закони. Дали това ще бъде право на Касационния съд или ще бъде право на всички съдилища във всеки момент да не прилагат неконституционните закони, като със своята дискреция на съдебен орган се произнасят при тяхното прилагане, с друг въпрос. Важното е обаче да има една гаранция, че няма един пленум да се постави над народа.

и след като по един или друг начин е взел неговото доверие, да започне да вършее тръне на неговата глава и да му създава едно законодателство, което е обратно често пъти на най-благите намерения, с които излиза народният представител в своята изборна кампания.

В чл. 26 е казано, че Народното събрание може да прави анкети и проучвания, като за тази цел избира специални комисии. Обаче липсва една гаранция за безпристрастие. Не е казано, че тези комисии са с пропорционално участие на всички парламентарни групи. Пропорционалността на участието в парламентарните комисии ние приехме дори в нашия правилник за вътрешния ред, а го отричаме в нашата конституция, в чл. 26, където абсолютно никаква гаранция за участие на всички парламентарни групи не е въведена.

В чл. 27, г-жи и г-да народни представители, се засяга имунитетът на народния представител. Така както е редактиран чл. 27, спада към най-малко гарантиращите независимостта и неприкосновеността на народния представител текстове. Аз имам случая, когато се говорише по правилника за вътрешния ред, да изтъкна, че в разни страни са се старали по най-резилен начин да осигурят независимостта на депутата и невъзможността на изпълнителната власт да тормози народния представител. Това става, първо, чрез посочване престъпните състави — както е в Съединените щати; второ, чрез посочване в общия наказателен закон, заедно с размера на наказанието и завареността на престъпниците, но пак по решение на събрание — както е в Франция, България, Белгия и Австрия; трето, само за деяния във връзка с функциите на депутата — както е в Швейцария; само за заварени престъпления — както е в Норвегия, и без материална гаранция, а само по решение на Събрание или председателството, както е в нашата конституция, където само е употребена думата „тежко“, която може да бъде тълкувана различно. Обикновено тежко наказание е всеки строг тъмничен затвор. Значи, всяко наказание от три години строг тъмничен затвор може да повлече лишаването от имунитет на един народен представител.

В туй отношение аз съм длъжен от това място да спра вашето внимание, че ние въобще процедираме по един неправилен ред и тогава, когато отнемем имунитета на един народен представител. Казано е, че имунитетът се отнема тогава, когато има обвинение. Следователно трябва да има напълно завършено следствие и обвинителен акт. Обаче парламентите в своята практика не са се задоволявали и дори с обвинителен акт изпратен от прокурора, защото е казано теоретически, че Народното събрание не е една *chambre d'enregistrement*, че то не регистрира само волята на прокурора, а назначава анкета и изучава делото. И самото Народно събрание, след доклад на тази специално назначена анкета, решава дали да вдигне неприкосновеността на един народен представител. И още един фактор: Народното събрание е властно, при наличността на всички условия за снемане на имунитета, да прецени политическия момент; е ли той от естество да наложи снемане депутатската неприкосновеност на един народен представител или не? У нас обаче достатъчно е едно писмо, изпратено с едно дознание или извадки от показанията на някого, за да може да се снесе депутатският имунитет на един народен представител. (Възбуждения от мнозинството)

Г-жи и г-да народни представители! В бъдеще ще бъде твърде проблематично дали водачите на народа, хората, които имат политически начин на мислене, хората, които имат политически идеали за осъществяване, ще се нагърбят, при съществуването на чл. 27, с носене тежкия кръст на общественика, защото чл. 27 не ги гарантира от каквото и да е произвол от страна на изпълнителната власт. С един обикновен акт, с който се предвижда наказание повече от 3 години, по силата на чл. 27 всеки народен представител може да бъде обезвреден и вратен в затвора. Явно е, че след едно 65—68-годишно ползуване от предписанията на чл. 96 от търновската конституция, която дава право на изпълнителната власт, специално на прокурора, на съдебната власт, да снемат имунитета на народния представител при условие на престъпление, извършено по общия наказателен закон и при най-тежко наказание — т. е. строг тъмничен затвор, до живот или смърт — вне изведнаж създават една свършено лабилна и широка граница, която ще прави хората да не поемат тежкия риск и кръст на общественото служителство. А в дадения случай целта на имунитета е, най-смелите, най-благородните и най-неприятните за изпълнителната власт хора да се ангажират в обществената борба, а не онези, които могат да бъдат обикновени послушници и автомати за вдигане на ръка. (Ръкоплескания от опозицията. Възбуждения от мнозинството)

Един от мнозинството: Автомати са тези, които дават заявления за оставка. Мисля, че и ти имаш дадено заявление за оставка. Хем не са 18-годишни!

Председателстващ Р. Йоко Дамянов: Моля, не прекъсвайте оратора!

Йордан Ковачев (ЗНП): Ето я декларацията (Сочи една декларация), която са подписали всички от Общата секция. (Ръкоплескания от опозицията)

Един от опозицията: Декларация, а не заявление.

Йордан Ковачев (ЗНП): (Чете) „Ако наруша съюзната дисциплина или кое да е от обещанията по настоящата декларация, или да действам на своя глава, заявявам, че се смятам за самоизключил се от редовете и съмишлениците на БЗНС и настоящата ми декларация дава основание да се поиска отнемането на мандата ми съгласно чл. 105 от закона за избиране на народни представители“. (Ръкоплескания от опозицията)

Димитър Георгиев (к): Не е същото.

Йордан Ковачев (ЗНП): Ето онези, които имат свободна съвест! Ето я тяхната свобода!

Димитър Георгиев (к): А ти си подаде оставката на Никола Петков в ръцете. Там е жалкото за тебе. Ти, който си човек на свободата и независимостта, продаде си душата на Никола Петков.

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Един от най-важните органи на едно републиканско управление, това е председателят на републиката. Председателят на републиката, тъй или иначе, е едно продължение на традиционното схващане, че държавата представлява едно голямо семейство, което трябва да има свой грижовник, свой баща; лице, което да полага грижи за правилния ход на огромната машина, каквато представлява държавата. Следователно, той трябва да не бъде сведен до положение на един *président faïnéant* — един председател, който нищо не прави, който няма абсолютно никакви права, а трябва да бъде лице, което взема участие в една малка част от упражнението на държавния и народния суверенитет. В дадения случай държавният глава у нас в този проект е точно онова, което Леон Дюги казва за тези *présidents faïnéants* — един обикновен прост служещ на парламента. Той само изпълнява декоративна служба, репрезентативна служба; оказва медали, приема дипломати, изпраща дипломати, но абсолютно никакво сериозно участие в правния, в конституционния, в законния живот на страната няма. А българският народ омита, че при гаранцията на чл. 35, който гласи, че всеки акт на председателя на Народната република, за да бъде действителен, трябва да бъде приподписан от министър-председателя или от надлежния член на правителството, който има отговорността за него, председателят може да има по-широки права, затова защото той е свързан винаги с цялото правителство и с отговорния министър.

Г-жи и г-да народни представители! Ние имаме един човек — председателя — на когото тежи цялостна отговорност. В Народното събрание тя е колективна, тя се разделя. Вие знаете в каква сума тоха бяха изпозвали народните представители от фашисткия парламент, когато ги извикаха да отговарят: един спал, друг дрямал, друг стоял, друг станал, друг не знае какво правил. Това трябва да ни служи за пример, че при едно колективно решаване на въпроси неща, отговорността се споделя. Но когато начело на държавата стои едно лице, което, макар и доизрава и ограничено по реда на чл. 35, носи известна отговорност в управлението, то не може да се извинява нито че е спал, нито че е седяло или е вървяло, а ще отговаря в пълна мярка и наказателно, и конституционно, и морално. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! Понеже обещах на г-на председател да съкратя голяма част от онова, което трябва да кажа, минавам към онези точки, които неизбежно трябва да бъдат засегнати, защото досега не са били засегнати от другите, които говореха.

В чл. 54 се говори за длъжностните лица. Но какво се казва за тях? Абсолютно нищо. „Длъжностните лица дават клетва за верност на Народната република. Те отговарят дисциплинарно, наказателно и граждански за провиненията си по служба“. Няма нищо за чиновниците, за техните права и задължения, за службата им към всички граждани, за техните сменявания или не, за употребата на службата в полза на гражданите, а не за политически гнет върху тях. Няма нищо за правото на пенсия за изслужено време, няма нищо, което да характеризира този институт, а има само едно споменаване, че отговарят дисциплинарно и наказателно и полагат клетва. Вие виждате, че в дадения случай просто не съществува никаква конституционна физиономия на този институт. И просто от желанието да имаме един текст със смисъл, налага се предложаването на съответни предписания, които да регламентират труда, правното положение, правата и задълженията на отделния чиновник.

Г-жи и г-да народни представители! Един от най-важните пропуски в един от най-големите недостатъци на предложението на вчерашното събрание е проект, това е унищожаването на самоуправителните тела, унищожаване на общинската, околийската и областната автономия. Няма самоуправителни тела, откъд фашизмът развучи всички основи на нашия политически живот. Но така не е било по-рано. Когато се разглежда този въпрос в Учредителното събрание, Марко Балабанов е изнесъл следните мисли: „При всичките гонения и тежливата от страна на турците, ние си съхранихме народния живот именно затова, че имаме общинско управление. Те, общините, ни дадоха училищата и поддържаха черковата ни, която като хранилище запази нашите предания. Когато захванаха от Цариград да унищожават общинския живот чрез своите реформи взеха да вредят на развитието на народа ни... Общините ще имат най-пълно самоуправление — правителството ще се меси само в полицейските им работи... Общината е главният temel на административното здание и тя трябва да има пълно самоуправление. Като възлиза по-нагоре, намирам околията — и тя е община, но на правителството се дава право да назначава един или двама полицейски чиновници. Като възлиза още по-нагоре, намирам окръга — в него давам на правителството по-голямо право да може да си назначава началник или префект с един съвет...“

А д-р Константин Стоилов твърди: „Искам самоуправлението в тия общини, или административни единици, защото то ще бъде силата на нашия народ и една здрава основа на бъдещето развитие. Трябва да оставим на тия единици да вършат самостоятелно своите домашни работи, а не да чакат от правителството всичко. Ние трябва да се стараем да се развият много центрове на политически и обществен живот... Аз поддържам мнението на г-н русенския депутат за разделението на територията на окръжия, околии и об-

щини, защото само тогава ще имаме силно народно управление“. Силно народно управление, управление, което да ангажира във всички ресори на държавата целия народ, може да има само при едно общинско самоуправление, при общинска автономия, при децентрализация на държавната машина.

Граждани и граждани народни представители! Тези цитати от Марко Балабанов и д-р Константин Стоилов придобиват особена сила, като ви припомним, че тогава, когато трябваше да бъде посегнато върху демократичния режим на нашата страна, посегна се най-напред от фашисткия режим върху самоуправлението на общините. (Ръкоплескания от опозицията) Започнаха да назначават кметове, които, за голямо съжаление, и до днес съществуват. Въпреки декларацията от 17 септември 1944 г., и до днес няма нито един избран съвет, нито един избран кмет. (Ръкоплескания от опозицията) А няма ли общинско самоуправление, няма школа за демокрация, защото оттам започват да се вербуват онези, които ще станат в бъдеще водачи на народното движение за свобода и самоуправление в нашата страна.

Вие знаете колко големи великани на нашия обществен живот са започнали от общински съветници, окръжни съветници и са отишли държавници от класа с от висок ранг. И не само у нас. Вие знаете големите примери в французкия живот, където общественици като Ериу кметуват по 25 години в своя роден град, и като Венсан Ориол, който е дългогодишен кмет на градчето, в което живее.

Явно е, че общинското самоуправление е едно място, където ще израстват характери, където ще се пробват конституционни права и свободи, където ще се изработват народни трибуни, които ще могат да водят най-напред своето село, след това своята околия и област и най-после своята държава. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! Стар принцип има: искаме ли ние една държава, в която народната воля да се слуша, прибягваме до централизация на управлението; искаме ли ние народната воля да бъде потисната, да зависи напълно от един център, прибягваме до централизация на управлението. Съвършената централизация, това е онуй, което се нарича тоталитаризъм, това е диктатура над народа, това не е народно самоуправление, не е демокрация, не е парламентаризъм, не е свобода, не е онуй, за което българският народ толкова години е мечтал и се е борил. (Ръкоплескания от опозицията)

Един от мнозинството: Икономиката ще отива към централизация.

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Икономиката може да отива към централизация дотолкова, доколкото не пречи на демократичното устройство на една страна. Но щом като икономиката почне да пречи на свободата на народа, тая икономика неизбежно ще еволюира към првата и свободите на гражданина. Не са икономическите изгоди, които са най-важното в живота на човека. Духовната свобода, политическата свобода, личната свобода на човека е по-горе от всякаква икономика и от всякаква разбирание за начина, по който се произвеждат богатствата. (Ръкоплескания от опозицията)

Един опасен капан, една вълча яма за българския гражданин се съдържа в чл. 60 от проекто-конституцията, която обсъждаме. Това е постановлението, по силата на което се дава право да се учредяват съдилища за определени видове спорове и престъпления и съдебната иерархия да се урежда с особен закон. Всичко онуй, което е забранено в туй отношение от търновската конституция, тук се въвежда в конституционна институция: Народното събрание може да създава изключителни съдилища, съдебни комисии за всички видове спорове — значи, и за граждански спорове, и за престъпления — и по този начин да осуче със своите пипала целия граждански и политически живот на страната, да унищожи и последната следа от каквато и да е свобода. Не може един парламент, едно Велико народно събрание, което претендира да е дошло в името на отечественофронтовската програма за възстановяване конституционните права и свободи на гражданите, да подкрепи един такъв текст, който разкрива портите на произвола и прави илюзорни каквито и да са благородни обещания, признания и резервации на човешките правдини. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! Аз съм убеден, че, когато и да е, този текст няма да остане. Вие сега може да го гласувате, но българският народ е достатъчно конституционно издигнат, има достатъчно високо правно съзнание и той ще наложи неговото отменяване. Българският народ не се състои нито от деца, нито от робини, нито от слъбоумни. Той се състои от потомци на Ботев и Левски, на Стамболийски и Райко Даскалов (Ръкоплескания от опозицията), и той ще наложи отменяването на този опасен и реакционен текст.

Г-жи и г-да народни представители! Всички граждани на Народната република са равни пред законите. Но защото се копира точно един външен текст, не се казва как се придобива правото на гражданството, на поданството, как се става гражданин на тая страна. Онуй, което е уредено в членове 54 и 57 от търновската конституция тук съвършено липсва. Като че ли всеки един, който падне с парашут от небето, веднага става гражданин на тая страна. Няма абсолютно никаква правна норма, абсолютно никакво мерило, по силата на което да се види, че в тая страна живеят граждани, които по определен естествен, или политически, или законен начин са придобили това качество.

Тачо Даскалов (к): Вие знаете че има специален закон който урежда поданството.

Йордан Ковачев (ЗНП): За съжаление, тук дори не е казано, че поданството се урежда от особен закон. Другаде тия неща са казани. Но и да има специален закон, както има закон за поданството, той съществува по силата на една конституционна основа, каквато конституционна основа в чл. 62 не съществува.

Тачо Д. скалов (к): Това е достатъчно.

Йордан Ковачев (ЗНП): В последната алинея на чл. 62 се повтаря едно предписание, което го имаше и в търновската конституция, което обаче се налага да бъде разширено: всяка проповед на расова, национална или религиозна ненавист се наказва от закона. Но, г-жи и г-да народни представители, ние тук забравяме такива неща, които и без туй са демодирани. Едва ли сте видели някой да проповядва религиозна ненавист в някояко време. Това може да е било във времената на Петър Амиевски, на кръстоносните походи, на далечното минало. Но също така едва ли някой ще смее в светлината на науката на XX век да проповядва расова или друга някаква омраза. (Възгласи от мнозинството) С расовия принцип е ликвидирано во веки веков и едва ли може да се намери здравомислещ човек, който отново да подеме тия слабоумни теории, които бяха в главата на един побъркан човек, засядно с когото отидоха в преизподнята на историята.

Един от мнозинството: Съществуват и сега. Труман, Чърчил!

Йордан Ковачев (ЗНП): Ако има омраза, която да е съвсемна, това е политическата ненавист, това е политическата омраза. Нима ние не трябва да ограничим нея? Нима свободната размяна на мисли трябва да бъде стимулирана от ярост, от вражда, от ненавист и омраза? Не. Ако искаме да успокоим българския народ, ако искаме да облагородим неговите нрави, ние трябва политическата ненавист и антирелигиозната ненавист с конституционен текст също да ги забраним, затова защото онова, което е ново, то е, което може да смути сегашното спокойствие на гражданина. А неща, които са отречени било в душите на народа, било от историята, било от науката, и да ги пишем — което е добре, не е зле, че съществуват в текста — не е достатъчно, за да се установят здрави основи на развитието на народа.

Христо Юруков (р): Народът е взел властта в ръцете си и изпитва ненавист към фашизма. Много сте чувствителен!

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! В главата за общественото стопанско устройство на държавата е казано, че трудът става главен или основен общественостопански фактор. Но това е само едно изказване. Би трябвало да намерим осъществяването на това нещо в чл. 63, където по-подробно се разглежда възможност за труд. В този текст — позволете ми, без да искам да ви огорчавам — трябва да посоча следните непълноти. Гражданинът има право на труд — прекрасно. Но когато подизяте осъществяването правото на труд, не сте ли длъжни да го направите действително право, като гарантирате и неговото заплащане? М-к-р по-долу да има един текст, който говори за заплащане, именно тук следва да се каже: гражданинът има право на платен труд. Защото доброволно или насилно (Възгласи от мнозинството), човек може да има право на труд, обаче той трябва да бъде платен труд. Само той може да бъде право. Всичко останало вече не е право, а е фактически задължение, защото, ако не е гарантирано заплащането на труда, макар и да го наричат право на труд, то е задължение за труд. (Възгласи от мнозинството)

Нпълно се солидаризирам с казаното от колегата Крум Славов касателно свободата на труда, касателно правото на избор на работа, касателно правото на стачка. Липва ли правото на стачка, липва ли правото на свободен избор на труд, човекът ще бъде закрепостен към дадено предприятие, към дадена фабрика, към дадена канцелария, стопанство или работилница и не ще може да мръдне оттам. За да бъде осъществено това опасение на българския народ, единственият начин е — да се гарантира с конституционен текст правото на човека да сменява своята работа, правото на човека да избере мястото, където да работи и правото на човека да стачкува, когато условията на неговия труд са отрицателни (Ръкоплекания от опозицията. Възгласи от мнозинството), когато не заплащат труда му, когато рушат личността му и когато той се чувствава повече роб, отколкото свободен гражданин.

Христо Пунев (сЛ): В България не позволяват стачките.

Христо Юруков (р): (Към оратора) Колко сте фалшив, когато точно Вие записвате това право.

Председателствуваш Р. йко Дамянов: Г-н Юруков! Недейте прекъсва оратора. Нямайте думата. (Ръкоплекания от опозицията)

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Едно от важните предписания, които засягат един въпрос, минал съвсем мимоходом в проекта за конституция, това е чл. 69, където се гарантира свободата на съвестта и вероизповеданието, като се предписва, че църквата е отделена от държавата. Ако отворите търновската конституция, вие ще намерите специална глава за вярата. Може човек да съществува и без вяра. Допущам, че има хора, които могат да разрешат всички конфликти на своя личен живот и без да се отнасят до някакъв свръхестествен и метафизичен фактор. Обаче огромното мнозинство от българския народ и от българската интелигенция не може да живее без вяра. И следователно

телно тогава, когато ще се урежда тая извънредно важна материя, ние не можем да я отменим по такъв бегъл начин.

Диню Тодоров (з): Вие искате да го задържите такъв да бъде.

Йордан Ковачев (ЗНП): Какво е положението? Казва се: „Църквата е отделена от държавата“. Коя църква е отделена от държавата? В нашата страна съществуват голям брой църкви. Няма абсолютно никакъв предходен текст, от който да се вижда, че църквата въобще е една институция, предвидена в конституцията. „Църквата е отделена от държавата“ — това само по себе си е едно предписание, което няма смисъл; то трябва да бъде зачертано, защото, както не съществува църквата като институт в конституцията, няма защо да се отделя от държавата. Какво собствено отделяте? По-добре би било в такъв случай да няма текст: църквата не е предвидена като институция в конституцията, тя сама по себе си фактически е отделена от държавата. Обаче вие отделяте от държавата нещо, което не съществува по конституцията.

Диню Тодоров (з): Ако искаме от Вас ум, ще Ви турим по големи уши — магарешки!

Йордан Ковачев (ЗНП): Никак не сте духовит, г-н Тодоров! Толкова сте духовит, че просто да Ви съжалява човек!

Г-жи и г-да народни представители! Един от най-важните текстове на конституцията е чл. 73, където се говори за неприкосновеност на личността. Неприкосновеността на личността е изразена с едно, да го кажа, несполучливо изречение.

Един от мнозинството: А търновската конституция гарантира ли я?

Йордан Ковачев (ЗНП): Защото вие виждате, колко е неублаговучно да се повтаря това „та“, „та“ — „неприкосновеността на личността“. Трябва да се каже: „Личността е свободна и неприкосновена“. Разобит във време на един свършен български език. С тия несвършена интерпретация на мисълта ще се скара всеки стигист. Затуй от уважение към Великото народно събрание е необходимо да се прередактира изразът така: „Личността е свободна и неприкосновена“. (Ръкоплекания от опозицията)

Но тази личност доколко е свободна и неприкосновена се вижда от по-нататъшните предписания на чл. 73. В него се дава право на 48-часово задържане, без постановление на съдебните органи или прокурора, 48-часово задържане, при наличността на телефон, на радио, на различни съобщителни средства, на тъй бързи съобщения във всяко отношение — това е едно връщане назад, защото защото, още когато е гласувало първото наказателно съдебно производство у нас, са били достатъчни 24 часа, тогава когато нямаше дори моторни коли, а съществуваше само телеграф — телефонни връзки съществуваша може би само между най-големите центрове. И за да се не връщаме назад, в никой случай не трябва да даваме на съдебни власти правото да задържат повече от 24 часа гражданина; и ако искаме да бъдем съвременни, трябва да намалим този срок само на 12 часа, защото по този начин ще окажем почит към правата на българските граждани. (Ръкоплекания от опозицията)

Но, г-жи и г-да народни представители, в този чл. 73 съществува алинея трета, в която е казано: (Чете) „Наказанията могат да се налагат само въз основа на съществуващите закони“. Този текст е също така една възла яма за гражданина, защото по силата на този текст може да се издават административни, несъдебни наказателни закони. Защото по-надолу, в предпоследната алинея, е казано: (Чете) „Наказанията за престъпления могат да се налагат само от установените съдилища“. Значи, за други състави, които не са предвидени в наказателния закон, наказания може да се налагат и от административни власти. Това е толкова реакционно, толкова мракобесно предписание, че аз съм убеден, че и при едно най-слабо вглеждане в текста на конституцията то трябва да бъде отменено, защото в никой случай не трябва да се дава право на друга институция, освен на съда, да налага наказания на граждани.

Премахването на третата алинея от чл. 73 ще направи чест на Великото народно събрание и ще бъде второ признание на основните идеали на българския народ — да не може никой, освен съдилищата, да разполагат с правата и свободите му. (Ръкоплекания от опозицията)

Но аз апелирам към вас да прочетете чл. 73 до чл. 75 от търновската конституция, за да видите колко тия членове са по-либерални, по-осигуряващи правата и свободите на гражданина, отколкото чл. 73 на проекта. Изтезанията, затварянята на места, които не са предвидени от законите, затварянята при условия вредни за физическото и духовно здраве, разпити нощно време — нищо не е предвидено в чл. 73, за да се възведат в конституционна забрана всички тези неща, с които вие сте така добре запознати чрез вашите страдания до 9 септември 1944 г. Защото, когато търновската конституция беше суспендирана, когато тя не беше почитана и не беше уважавана личността и нейните права и свободи, създадох се традиции на човеконенавистничество и на инквизиция, на задържаня на хора, които никога не трябва да продължават в една републиканска ера, която трябва да бъде чиста, свободолобива и човечна. (Ръкоплекания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! В чл. 73 до чл. 77 от търновската конституция е забранена и конфискацията като форма на наказание. Защо смятате, че сега е някакъв по-допустимо да се конфискува едно имущество, което не принадлежи изключително на главата на семейството?

Един от мнозинството: Което е ограбено.

Йордан Ковачев (ЗНП): Защото у нас семейните отношения са такива, че като работи бащата, майката, синът, всичко изработено се събира на името на одного от тях, и когато един от тях извърши престъпление, за което се предвижда конфискация, трудът на всички изчезва.

Едно семейство не бива да се хвърля на произвола затова, че този, на името на когото фигурира дадено имущество, е извършил престъпно деяние. Именно там е великата правда на търновската конституция, да направи така, че никой да не отговаря за другия, а всеки да отговаря само за своята личност, само за себе си. И затова ние виждаме, че у нас се създаде един стабилен строй; създаде се една здраво прикрепена към семейството собственост. Вие виждате как у нас по силата на наследственото право се стигна до раздробяване на собствеността. Всеки по-внимателен поглед, хвърлен от всеки от вас в София, Пловдив, Стара Загора и другаде върху еволюцията на семействата, показва, че нито едно от по-състоятелните семейства не преживява повече от 30—40 години на благосъстояние. По реда на наследството или по реда на промишляването семейните състояния пропадат. Ако прибавите към това и конфискацията, чрез която ще се проследват не толкова наказателни материи, криминални дела, не вулгарната престъпност, а политическата, вие ще направите българина да бъде свършено безпочвена личност, да не притежава никаква сигурност за препитание не само за себе си, но и за своето потомство, и ще бъде хвърлен, така да се каже, на улицата, без абсолютно никаква опора за своя живот. (Възгрявания от мнозинството)

Добри Терпешев (к): Страшни работи!

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Но между вас има хора, които никога не биха се отказали от което и да е лаврово листо на напредничавост, на прогресивност. Може ли в настояще време да се създаде една конституция за българския народ и да не се забрави смъртното наказание в нея?

От мнозинството: А-а-а!

Йордан Ковачев (ЗНП): Може ли да участвуват в създаването на конституцията хора, които се наричат ученици на Българския земеделски народен съюз и на Александър Стамболийски, които знаят неговите принципи, и да не искат да ги осъществят? Тогава когато съседна Румъния, която се намира при същите условия, дори по-стриктелни от нашите, премахва смъртното наказание; когато в Италия отново е премахнато, след като беше го възстановил Мусолини, ние виждаме да се поддържа у нас едно състояние, което не може в никакъв случай да отговаря на възжеланията на българския народ. (Възгрявания от мнозинството)

Г-жи и г-да народни представители! Българската общественост е издигнала тя отрича смъртното наказание. Тя се е борила, вие сами сте се борили срещу него. Нима сега, когато имате първия удобен случай да го премахнете, вие ще абдикирате от тоя дълг, който е ваш дълг по идея и ваш дълг като граждани на тая страна? (Ръкоплескания от опозицията) Цялата културна общественост у нас започва да изнася този въпрос напред. Статии са написани във всички вестници, които излизат, написа се статия и във в. „Работническо дело“, в която също така се иска премахването на смъртното наказание. Съображенията за това са тези: (Чете) „Най-позорното петно на монархо-фашистките и насилнически режими в миналото бяха систематическите побоища, изтезанията, и инквизиционите с разни материални средства, като нагайка, гумен камшик, дебела тояга, пясъчни торби, електрически ток и др. При Народната република, според проекто-конституцията, гражданинът се издига в освободен човек и не може да се прилага над него нечовешки наказателни средства. Управлението на Народната република коренно се различава от това на позорните монархо-фашистички и диктаторски режими. Сегашният гражданин — републиканец чувства човешкото си достоинство и затова у него се предизвиква уважение и адмирация към администрацията и нейните органи, които имат предназначението да бъдат истински служители на народа. Това именно човешко третиране на гражданите от страна на администрацията и властта ще бъде подчертано с предложените от мен добавки към чл. 70 на проекто-конституцията, които гласят: премахване на изтезанията и на смъртното наказание.“

Значи във вашите собствени среди вече се чувствава смущение, че смъртното наказание продължава да съществува по силата на тая конституция.

Димитър Георгиев (к): Когато унищожим враговете и народните предатели, тогава ще го премахнем. Докато има предатели — ще го има.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Йордан Ковачев (ЗНП): Вие твърдите, че стоите на прогресивна позиция. Ако смятате, че трябва да останете на програмните си искания, вие неизбежно ще отхвърлите смъртното наказание. (Възгрявания от мнозинството)

Но, г-жи и г-да народни представители, това е и един дълг на Великото народно събрание, защото смъртното наказание не поправя нищо. Досега от всички статистически сведения и издирвания е доказано положително, че там, където е премахнато смъртното наказание, няма абсолютно никакво увеличение на престъпността и — обратното. И в Италия, и в Норвегия, и Холандия, и навсякъде, където е било промахнато, статистиката показва едно намаление индекса на престъпните деяния. Нима в това време, когато ние трябва да се изравним с общественото мнение с ума и

душата на българския народ, през един конституционен акт, ние ще абдикираме от тия изисквания и ще оставим безсилната и разстрела да позорят свещената книга на българските закони? (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! В чл. 78, по един начин, който просто стеснява мисълта, са изброени на едно и също място всички почти свободи и правдини на българския народ. На българските граждани се гарантира свободата на печата, словото, събранията, митингите и манифестациите. Това е написано просто като добро пожелание. Но не съществува абсолютно никаква фактическа гаранция нито за свободата на печата, нито за свободата на словото, нито за тая на събранията, нито за каквито и да са други свободи. По-горе, в чл. 77 е казано, че „българските граждани могат свободно да образуват всякакви дружества“. Обаче, ако остане сегашният закон за дружествата, да се иска предварително уведомление и разрешение на властите, в същност не се осъществява никаква свобода. Само тогава, когато гражданинът може без предварително съобщение и разрешение да свика събрание, да издава вестник, да образува дружество — само тогава може да се каже, че в тая страна има свобода. (Ръкоплескания от опозицията)

Димитър Георгиев (к): Даже и заговори да се правят.

Йордан Ковачев (ЗНП): Ако е нужно да се иска разрешение от каквато и да е власт за събрание, за печат — свършено е с тези свободи. И следователно това общо благопожелание в никакъв случай не е конституционна гаранция. Този конституционен текст следва да бъде разбит на отделни предписания, придружени със съответни правни гаранции, без които остава само *ria desiderata*, само благопожелание, и нищо повече.

Г-жи и г-да народни представители! Една от гаранциите, които трябва да се предвидят — затова защото самите недостатъци на нашия политически и правен живот го налагат — е да се вземат изключителни конституционни мерки срещу нарушението на свободите на гражданина — свободата на сдружаване, на печат, на слово, на събрания и особено на изборните свободи на българския гражданин. Всички деяния, които се извършват срещу тях, трябва да бъдат изключени от каквато и да е давност, амнистия и помилване, за да помни всеки, че тогава когато изтезва своя брат, своя съгражданин, когато фалшифицира вота му, когато го лишава от свобода на словото, на печат и на събрания — никога няма да бъде изтрито с каквато и да е законодателен и съдебен акт неговото позорно деяние. Искаме ли да възпитаваме граждани, искаме ли да създадем истински свободни хора — такава гаранция е необходимо да се създаде. Без нейното съществуване всичко останало си остава един любезен реверанс, един поклон, без никаква гаранция, че ще бъде осъществено. (Ръкоплескания от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! Стигам до изменението на конституцията. Тогава когато настоящата конституция ще бъде приета с 2/3 мнозинство от народните представители, които заседават в това Велико народно събрание, изменението на конституцията ще бъде подлагано на допитване до народа. Нима не виждате едно несъответствие между по-малкото и по-голямото? Тогава когато ще се направи по-голямото, тогава когато ще се приеме основният закон, достатъчно е 2/3 от народните представители да го приемат и той става вече главна книга на законите в страната; а тогава когато ще трябва да се направи едно малко изменение, ще трябва да се пита самият народ да отговори с да или не, съгласен ли е или не с това изменение!

Очевидно е, г-жи и г-да народни представители, че по този начин се цели да се отстъпи от института наречен Велико народно събрание, което е една оригинална българска институция, която осъществява един особен начин на представителство, един особен начин на допитване до народа чрез избрани представители. Защо това е по-свършена форма от запитването с „да“ и „не“? Защото там народът отговаря с да или с не, а тук народът изпраща най-квалифицираните свои представители, за да разсъждават върху цялата ширина на изменението, за да разглеждат целия текст и тогава да решат и ако не се съгласят върху така предложения текст, да направят изменения, които биха били приемливи за народа.

Един от мнозинството: Минават за народовластници, а се плашат от народа.

Йордан Ковачев (ЗНП): Обратното, г-жи и г-да народни представители — няма абсолютно никакъв страх от народа в оная критика, която ние правим на проекта, който е предложен на вашето внимание, а страх от народа се забелязва при липсата на гаранции за неговата свобода страх от него — при липсата на общинска автономия, страх от човека — при липсата на гаранции за правата и свободите на гражданина. Страх от народа се забелязва навсякъде, където се оставя въпросът да бъде разрешаван в едни бързи закони или, като се третира материята от обикновен легислативен характер, да се отправя мисълта на Великото народно събрание към едно неопределено бъдеще.

Трифон Тодоров (к): Какво разбирате вие под „народ“?

Йордан Ковачев (ЗНП): Г-жи и г-да народни представители! Говориха някои от ораторите, които се произнесоха от името на мнозинството върху конституцията, че тя, като се е ръководила по съветската и югославската конституции, представлява от себе си и някакво осъществяване на идеалите на Българския земеделски народен съюз. Оказва се, според тях, че тогава, когато съветските конституционалисти в 1936 г. дадоха съветската, Сталинската конституция, или когато маршал Тито създаде конституцията на Югославия, той се е грижил не за осъществяване на своите собстве-

ни идеологически стремления, идеали и надежди, а се е стараел да осъществи програмата на идеалите на Българския земеделски народен съюз!

Само привидно, само наглед проектът като че следва земеделски идеали, обаче поза е само подплата на една тежест, която е свършено чужда. В същност проектът осъществява пълен държавен капитализъм и зависим труд, срещу обикновен поклон и обещание към частната собственост, към частния почив, към свободата и правдините на гражданите. Нито се утвърждава народовластието, нито се събаря тиранията, а се утвърждава една обикновена партийна диктатура; нито се прави реално трудът обществен-стопански фактор, а се прави зависим от държавата фактор; нито се демократизира, а се тотализира стопанството; не се създава правова държава, а се създава една обикновена държава, в която може да се срещат, по силата на широките текстове, които са създадени, и произволът срещу закона и произволът на самия закон.

При това положение какво е отношението, което трябва да избере всеки съзнателен български гражданин? То е отношение на поправяне, отношение на издигане текстовете, които са създадени. Аз казвам, че ако толерантно се обсъждат всички неща, които се изнасят, не може да не се констатира една добра воля да се усъвършенства този проект, да се направи повече отговарящ на идеалите на българския народ, на неговото досегашно израстване и да му посочи пътищата за по-голямо разгъване на неговата национална и лична същност.

Ако това не стане, граждани и гражданки народни представители, ако проектът бъде приет в тая му форма, в която е, мислите ли, че българският народ, който има толкова много знания в себе си, който има толкова много мъдрост и опит, няма да прочете проблемите, които се намират в проекта, който му предлагате, и няма да започне отново една борба било за поправяне, било за усъвършенстване, било за отмяна на тая конституция?

Българският народ е свободолюбив и човечен народ. На чегото отговаря само озободолюбива и човечна конституция. (Ръкоплескания от опозицията) Българският народ няма да отстъпи нито една от правдините, които има по досегашната си конституция. Той няма да отстъпи! Той ще се старее да направи нови завоевания за своите свободи, но не и да отстъпва от тях (Възгласения от мнозинството), защото той иска неговата конституция да бъде една света книга, която не само служи като универсален метър, към който ще прибягват гражданите и законодателите, за да видят, дали отговаря на основния закон дадено законодателно предложение, а ще има магическата сила да пробуди живата конституция в душата на всеки гражданин и на целия народ живата конституция, която ще направи човека господар на собствената му съдба, а не роб на една олигархия, както и да се краси, както и да се нарича тя. (Продължителни ръкоплескания от опозицията)

Председателстващ Райко Дамянов: Има думата народният представител Ангел Държански.

Обаждат се: Няма го.

Председателстващ Райко Дамянов: Следва следният записан оратор Марин Личев.

Един от мнозинството: (Към Марин Личев) Два часа ли ще говорим?

Марин Личев (ЗНП): Да.

Тачо Даскалов (к): Абе, кажи: да живее търновската конституция — и готово!

Марин Личев (ЗНП): (От трибуната) Г-жи и г-да народни представители! На първо място, преди да пристъпя към приката си задача, ще се спра върху мотивите, с които се внесе проектът на конституцията в сегашното Велько народно събрание. Дълга да направя една защита не толкова на търновската конституция, колкото на историческите заслуги на нашите възрожденци.

Един от мнозинството: И на цар Борис!

Марин Личев (ЗНП): Когато се говори и атакува търновската конституция от 1879 г., нека не се забравя, че тя е замислена още в Революционния комитет от Левски, Ботев, Каравелов и други, а е проведена в Учредителното събрание от останалите живи възрожденци и революционери, участвували във въстанията и освободителната война, които са се борили за истинска демокрация. Тяхното народно дело е велико, добито с много жертви, и не бива да се засенчва. Нас ни интересуват най-вече извоюваните от възрожденците и вписани още през 1879 г. в конституцията права и свободи за народа, в която част търновската конституция не е изменявана от 1879 г. и до днес. Съгласни сме с констатацията, че един узурпатор монарх впоследствие използвайки слаби продажни правителства, е могъл да създаде и присвои повече права за себе си, но за това не са виновни възрожденците, нито създадената от тях конституция.

Днес ние създаваме републиканска конституция и никой от нас нито спори, нито може да защитава каквато и да била монархическа конституция или монархически институт, срещу който Българският земеделски народен съюз се е борил от основаването си и до днес. Намираме твърде логично отричането изцяло на търновската конституция от комунистите, защото иначе чрез диалектически извъртания те не могат да оправдаят извършеното от 9 септември насам цялостно нарушаване и фактическо суспендиране на търновската конституция, особено в отдела „Основни права и свободи на гражданите“. Такова суспендиране и нечитане на кон-

ституциите са вършили в миналото само монарсите и фашистите. Сега монархът и фашизмът са заменени, и то от централния комитет на Работническата партия, той е пълновластен разпоредител със съдбините на народа.

Един от мнозинството: Зелен си, зелен.

Марин Личев (ЗНП): В мотивите за изоставяне на търновската конституция са изтъкнати като единствени и главни аргументи точкостия, които ние сега сочим, че са суспендирани от управляващата партия.

Един от мнозинството: Няма управляваща партия, има Отечествовен фронт.

Марин Личев (ЗНП): Защото, първо, в суспендираната търновска конституция, която не е отменявана по законен ред и до днес, има текстове и гаранции за неприкосновеност на личността, свободата на словото, печата, събранията, неприкосновеност на жилището, за собствеността, забрана на изтезания, мъчения и пр. Шом сега нямаме монарх, а тръбите, че сте от „висшата демокрация“, кой тогава е виновен, че след 9 септември не са зачетени всички тия написани още от възрожденците права и свободи? Търновската конституция или комунистическата система? На този въпрос ще си отговорите вие.

Един от мнозинството: Я отговори ти.

Марин Личев (ЗНП): Изводът е, че този, който не спазва елементарните човешки права и свободи, дори и да имаше конституция, за него нямат абсолютно никакво значение писаните закони.

По едно съпадение във вашата конституция текстовете за правата и свободите на гражданина — членове 73—79 — носят същата номерация, както и в търновската конституция, пак 73—79. А това опровергава мотивите ви, че не е имало писани права и свободи или че е дадено нещо повече от това, което е било писано.

Има държави, в които няма писани конституции и не са формулирани такива текстове, но там пак има пълни гаранции за правата и свободите на гражданите. Тях вие наричате „формални, реакционни демокрации“. А има и страни, където за залъгване и за пропаганда в конституциите са написани много свободи и много права, без намерение да се изпълняват, а гражданите фактически не смеят и да се оплачат. Това пък наричате „висша демокрация“.

На второ място, в мотивите, като аргумент, е посочено и разбичането на Александър Стамболийски за стопанска демокрация и неговият проект за конституция. Ако този проект на Александър Стамболийски беше поставен на гласуване, то целият български народ щеше да го приеме с акламации, а сигурни сме, че против него щяха да гласуват само комунистите. Името на Александър Стамболийски и тук е поставено само за демагогия. Стамболийски и Българският земеделски народен съюз са се борили само за стопанска и политическа демокрация, за чисто българско народовластие. А днес с предлагания проект сте поставили въпроса не за демократическо управление, а за комунизирание на страната и то по един друг образец. Затова вашият проект за конституция може да носи само името комунистическа конституция, защото съдържа програмата и устава на партията ви.

Един от мнозинството: Засрами се бе, стига провокации!

Марин Личев (ЗНП): Нашият проект, който внесохме, отговаря точно на принципите от конституцията на Александър Стамболийски, и отразява както желанието, така и интересите на целокупния народ, без разлика на партии.

На трето място се сочи въстанието от 1923 г. в България, за да се извлече аргументът за работническо-селско правителство, което застъпват в мотивите и към което се стремите, което е също указание за новата система.

На четвърто място се иска промяна на целия стопански и политически строй. В проекта обаче липсват предпоставките за естествен, без принуда стопански стабилитет, социални социални реформи и гаранции, които да осигурят стопанските придобивки, човешкото достойнство и основните права и свободи на 90% от българския народ.

Един от мнозинството: Да ви прочетем ли седемнадесетия, осемнадесетия и двадесет и първия принцип на Стамболийски?

Марин Личев (ЗНП): На пето място в мотивите и конституцията се прокарват принципите на еднопартийния режим, прикрит задлъжкопредставителна система, която ние наричаме диктатура.

На шесто място се сочи стопанското устройство на Съветския съюз, за да се докаже към коя политическа и стопанска система се стремите, а там системата е определена точно в членове 2, 4, 126 и т. н. от конституцията.

В заключение: мотивите са само големи диалектически фрази, зад които се крие диктатурата. Смело казваме: както не се зачетоха правата и свободите на гражданите по търновската конституция, в която се клеяхте, а чрез суспендирането ѝ се създадох закони, които изменят стопанския и политически строй, така и за в бъдеще това, което ще създадете, няма да бъде изпълнявано. Никой не може вече да вярва на обещанията и на голите фрази, защото системата ви е такава.

Един от мнозинството: Вярно ли е, че си подавал телеграма до цар Борис?

Марин Личев (ЗНП): Вярно е, че съм подавал телеграма до цар Борис, но защото съм бил бит и защото съм бил разкарван. — Задачата на Великото народно събрание е да изработи основния закон — конституцията, върху която да се гради българското законодателство и целият стопански и политически строй на нашата млада република. Ние положихме клетва за вярно служене и изпълнение по съвест на нашия дълг. Българският народ очаква от нас мъдри решения при изработване на многоочакваната конституция. Шестото Велико народно събрание има историческата задача да затвърди републиката и да изработи втората по ред българска конституция, чиста републиканска. Затова ние сме още повече задължени да дадем правилно разрешение, в съгласие с народното желание на един здрав демократично-парламентарен режим.

Следователно дълг ни се налага при изработването на конституцията да вземем под внимание: първо, дългия опит из живота, всеизвестната политическа зрялост на нашия народ, битиите условия, културата и всички български национални особености; второ, бъдещата конституция да осигурява чрез здрави гаранции личната и обществена свобода, народовластие, личната инициатива, личната материална независимост и стопански стабилитет, както и трудовата частна собственост, на която особено много държим; трето, конституцията трябва да отразява и смисъла на историческите борби и зачитане жертвите, дадени от миналите и сегашното поколение за свободата, опита на 70-годишния свободен политически живот, борбите и жертвите за демокрация главно срещу стопанска, а и политическа робия.

Тя следователно трябва да е историческо продължение на нашите идеали, върху които ще надстройваме, без да рушим, на традициите, останали ни в наследство, защото не можем да отречем историята си, нито да се отречем от славното минало на нашите бащи и деди, нито от хилядите жертви, дадени в името на тия свободи. Нека бъдем убедени, че за българския народ конституцията представлява надеждата, идеала, евангелието на бъдещето, ...

От мнозинството: А-а-а!

Марин Личев (ЗНП): ... в името и за запазване на оаято са се водили и ще се водят борбите за свободи и демокрация; че при най-тежки политически времена, тя ще остане опората и центърът, около който ще се групират свободолубивите, демократичните и прогресивни сили за борба срещу всяка беда, която би връхлетяла върху българския народ, или когато партии или групи биха му отнели правата, свободите или посегнат върху името му. (Възражения от мнозинството) Заради това конституцията трябва да почива върху здрави, изсмукани из недра на българската душа непоколебими основи, за които народът да е готов всеки момент да сложи и живота си.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни) Г-н Личев! За един момент. Стана 21 часът. Трябва да продължим заседанието и след 21 часа.

Един от опозицията: Няма кворум.

Председателстващ Райко Дамянов: Които г-да народни представители са съгласни. ...

Един от опозицията: Нямаме и 50 души.

Един от комунистите: А вие колко души сте там?

Един от опозицията: Нашите ги изхвърлихте. Вашите къде са?

Председателстващ Райко Дамянов: ... да се продължи заседанието и след 21 часа, да вдигнат ръка. Мнозинство. Събраниято приема.

Марин Личев (ЗНП): Съкровеното желание на българския народ е да има пълна материална независимост, истинска свобода. Той не желае да стае никому вече роб. Да не забравяме, че нашата конституция трябва да ни поставя възможности за еднакъв контакт както с Изтока, така и с Запада, като създава условия за един свободен стокосмен, без да попадаме под изключителното влияние на коя да е чужда система.

Освен големия интерес към конституцията като всенароден акт, върху който ще се гради всичко, тя ще се изучава в училища и университети, ще се тълкува от съдилища, от учени, от политици, от чужденци и пр. Затова тя трябва да бъде безупречно образцова, напредничава, действително отразяваща народните желания, културата, морала и политическото съзнание.

Високото политическо съзнание на българина, напластенният опит, придобит благодарение географското положение и международния път, през който са преминали всички народи, откакто историята помни, любовознателността на българина, кръстосаните тук интереси и съхранените разбирания му дават възможност правилно да преценява всяко управление, да бли и да се отнася със съмнение и недоверие особено към ония системи на управление, които не отговарят на неговите разбирания.

Не само английският учен, когото г-н Коларов цитира тук — Филип Прайс, политик-лейбърист — но и още много учени чужденци, ползващи се със световна известност, потвърждават това наше убеждение — че българският народ държи първо място на Балканите по политическо съзнание, култура, трудолюбие, любовознателност и пр. А щом целият български народ има доказани тия положителни качества, то за да сте на ясно, аз съм на ясно, заявяваме, че целият български народ и ние разбираме напълно домоганията на управляващата партия, вложени в проекто-конституцията.

От мнозинството: Ей-й-й!

Марин Личев (ЗНП): Принципи и предпоставки, легнали в проекта. Дължим още да добавим, че разбираме напълно комунистическото учение, целите, които са поставени, похватите, с които си служи, морала, почтеността, както и задължителното устройство на комунистическата партия и това двойно счетоводство, което се води, което е задължително за тях. Известна ни е и дисциплината и безогледното догонване крайната цел от партийците.

Трифон Тодоров (к): Нямаме двойно счетоводство. Вие имате двойно счетоводство, защото зад бюлетината имате конспирация.

Марин Личев (ЗНП): Знаем, че едно от основните начала на комунизма е подчиняване човешката личност и превръщането ѝ в роб на общността, което е същността на диктатурата, за разлика от нашето схващане — принципа, че общността е създадена от личността, за да гарантира повече личността и свободата. Това е схващането на демокрацията.

Трифон Тодоров (к): Диктатурата е там, где се депозират заявленията за оставки.

Марин Личев (ЗНП): Известен ни е принципът на комунизма за всяка комунистическа конституция, който гласи: „Всяки нов проект за конституция е равносметка на вече добити резултати. Новата конституция се явява като регистрация и законодателно закрепяване само на това, което е вече добито и завоювано на дело“.

Българската комунистическа партия, като управляваща, не прави изключение от това правило. Ние видим това си убеждение не само от принципите на Комунистическата партия, но и от факта, че след като се гласуваха с екстремна бързина крупните стопански закони за държавния монопол на тютюна, за изземване на адрия земеделски инвентар, за наемите, за отчуждаване недвижната собственост, за еднократния данък, за откриване държавните магазини, законът за стопанския план и вложените в него тенденции на трудовата система, законът за цените, законът за вноса и износа и търговията с почти всички видове материали и стоки, законът за храноснабдяването, разделянето гражданите на категории в продоволствено и всякакво друго отношение, липсата на абсолютно никаква грижа за ония, които не са партийци, или не членуват в ОРПС, и пр. и пр., чрез които закони собствеността, личната инициатива, свободата и личната отговорност станаха илюзорни, сега чрез предлагания проект за конституция се иска само санкциониране добитите досега резултати, т. е. узаконяване предвидената за етапа на комунистическата партийна програма политика на свършените факти, която се практикува широко от комунистите.

Трифон Тодоров (к): Обяснимо е, че Генерал Луков беше враг на комунистите. Ти си негов роднина и също си враг на комунистите.

Марин Личев (ЗНП): Ние схващаме, че след приетите закони, които споменах, сега можете да карате и без конституция вече.

Трифон Тодоров (к): Карай, карай и ти!

Марин Личев (ЗНП): От друга страна липсата в проекта на каквито и да било гаранции, че написаното въобще ще се изпълнява, и тенденциите във всичките текстове на проекта, които сочат, че всичко това е придобито само чрез най-грубо нарушение на досегашната конституция, която отрекохте, показват каква ще бъде съдбата и на новата конституция.

По силата на принципа „за все нови завоевания“ също така и бъдещата конституция ще бъде нарушавана, не само защото няма гаранции за стопански стабилитет, свободи и пр., но и защото целите и задачите на комунистите са за преминаване в следващия етап, което ги задължава да нарушават всеки закон чрез „завоеванията“ (Ръкоплескания от опозицията) Само така може да се обясни защо конституцията е оставена нестабилна — член 19, буква „р“, и чл. 87 говорят за нейното постоянноменяване, т. е. от време на време да бъдат регистрирани „извоюванията“ чрез нарушенията ѝ. А всичко това сочи на постоянно, и то много жестоки борби — за „завоевания“ на програмни положения според определения етап, докато бъде достигнат крайният резултат: комунистичното според комунистическия план.

Трифон Тодоров (к): Такава противокмунистическа реч, как я измисли ти?

Марин Личев (ЗНП): Че борбата ще продължи докато бъде подчинена всяка личност и докато бъдат окончателно сломен материално независимите и подчинени на комунистическото общество и системата им, видим убеждението си и от известни принципи, които не веднаж са цитирани тук и в нашата преса.

Преценявайки всичко това, ние смятаме, че в проекта се прокарва еднопартийният режим, а заедно с това се внася борба за унищожаване на всички политически противници, защото комунизъм и опозиция са несъвместими понятия, колкото и да ги прикривате и както щете да говорите.

Радско Видински (к): Против зловредна опозиция, като вас.

Марин Личев (ЗНП): Ако се приеме в този вид конституцията, ще настъпи период, който и сега съществува, през който вие ще искате да подчините народа на партията си и на общността по силата на принципите — т. е. или да го направите комунистически, или да го аполитизирате. Борбата ви е да убие в него всяко човешко достойнство, да го превие безропотно да работи и да не ви търси сметка в размишленията на изработеното плано и тогава ко-

гато преследвате задачата за унищожаване обкръжението и пр. Ето такива роби целите да създадете чрез този проект.

Един от комунистите: Това е реч на Гьобелс.

Христо Юруков (р): Каква е разликата между един фашист и тебе?

Марин Личев (ЗНП): Ако господата от мнозинството искат да прокарат комунистически еднопартнен режим — революция чрез конституцията — то трябва да имат доблестта и да го кажат открито.

Ако сега, след подписване мирния договор, по чл. 2 от който сте поели известни задължения, смятате, че конституцията трябва да урежда и да стабилизира бъдещето, трябва да направите корекция на много текстове, за да я съобразите с новите условия.

Искаме да ви припомним, за да не би да сте забравили, че с този проект-конституция вие поставяте всичко само на една карта и че играете на хазарт и със себе си дори. Може би политическото положение ще се промени, в което ние не се съмняваме...

От мнозинството: А-а-а!

Марин Личев (ЗНП): ... но в такъв случай вие не сте запазили резерви за себе си.

Трифон Тодоров (к): Недей плака на чужди гробища. Ще останеш без очи.

Марин Личев (ЗНП): Ние разбираме, какво е и в действителност, че всяка програма е частно-партийна основа, а конституцията е общонароден надпартийен акт, който урежда кристализираните и улегнали в съзнанието на целия народ схващания за ред и законност, при пълни гаранции за отношения, права и стопански устои в еволюционния път на бъдещето, а не да санкционира спорното, насилствено овладяното и само настоящето.

Програма и конституция се напълно покриват само в държави с еднопартнен режим. Но тук, у нас, където в управлението поне засега участват две и повече партии и при наличиостта на опозиция, която претендира да представлява голяма част от народа...

От мнозинството: А-а-а! От реакцията!

Марин Личев (ЗНП): ... като прокаравате в проекта програмата само на една партия, тази конституция се явява противонародна, тя не може да бъде одобрена от грамадната част на българския народ.

Трифон Тодоров (к): От фашистите не искаме да се одобрява!

Марин Личев (ЗНП): Това, което ни се предлага сега с проекта, смело можем да наречем истинска революция чрез конституцията, а формата на проекта не е нищо друго, освен остатък от демокрация в етапа на пролетарската диктатура, с крайна цел — комунизирането.

Димитър Георгиев (к): Брей, брей! Големи работи!

Трифон Тодоров (к): Откри Америка!

Марин Личев (ЗНП): Ето това представлява вашият проект.

Въобще ние търсим да намерим оправдание на еднопартийността, въвеждаща се вече като система и в конституцията, и сравняваме със социалдемократическите конституции от Запад, за да проверим с какво сте ги надминали и от това да проверим и себе си, за да не би стопанската демокрация и народовластие на Александър Стамболийски да са станали вече неприложими. (Възгласения от мнозинството)

След всестранно проучване се убедихме, че социалдемократическите и земеделските организации поддържат напълно стопанската и политическа демокрация такава, каквато е изградена в съзнанието на най-напредничавите и прогресивни народи, в чието число влиза и българският народ.

Колкото повече насилвате народа, за да му втълпявате диктатурата, която вие наричате демокрация, толкова народът става по-неискрен, като търпеливо наблюдава комедията, която играете, съчинява вишове, ...

Трифон Тодоров (к): Като вас — слухове.

Марин Личев (ЗНП): ... смее се през глава, особено когато слушате, че имате смелостта не само тук, но и пред западния културен свят, когато не можете със сила да принудите да нарича диктатурата демокрация, да поддържате, че политическият строй в България бил демократичен. Това именно ви изобличава в неискреност, която сте прокарали навсякъде в проекта.

Не само защото сте вписали в проекта, но вие и досега говорите за свобода, а народът бе изтезаван, интерниран.

Раденко Видински (к): Кой народ?

Трифон Тодоров (к): Кой народ е изтезаван? Под „народ“ той разбира фашистите.

Марин Личев (ЗНП): Говорехте за демокрация, а сте въвели страшна диктатура. Прогласявате, че имало свобода на словото, а не позволявате да правим събрания. Законът за защита на народната власт не позволява никаква публична критика на властта и за-

коните. Спирате вестниците ни. (Ръкоплескания от опозицията. Възгласения от мнозинството)

Трифон Тодоров (к): Лъжеш!

Марин Личев (ЗНП): Цензурирате ги съвсем безотговорно чрез работниците и ОРПС — ваши партийци. Закани с убийства, прашане безпричинно хора по концлагери. Тормоз и бой над хора, с които се срещаме или в някои от които преспиваме. Извършиха се убийства по време на изборите, тежки наранявания, закани и пр., обаче и до днес никой от никого не потърси отговорност.

Трифон Тодоров (к): Я кажи, в твоята колегия, гдето се избират колко убийства има, та безобразничаш така? Лъжеш!

Кирил Клисурски (з): Изпраща работник си ти!

Марин Личев (ЗНП): Може би ще отговорите, че този проект е изработен заедно с другите участващи в управлението партии. Този отговор не задоволява никого, защото те са само секция от Комунистическата партия. (Възгласения от мнозинството и гласове: „А-а-а!“), щом са признали водачеството ви, още повече, че са едно незначително малцинство. (Възгласения от мнозинството)

Христо Юруков (р): Я кажи за правото на народа да отзовава своите депутати. Кажи за туй нещо бе джанам!

Марин Личев (ЗНП): Ако не бяхте създали сегашния избирателен закон, дори и при терора и фалшификациите, които станаха, съотношението в сегашния Парламент щеше да бъде: нашата организация щеше да има 150 депутати, комунистите — 300, обзависти само 7 и всички останали — 7 депутати. А щом вие сте им подарили повече от 80 депутати, то естествено е, че те ще ви са подчинени. Но ако пък изборите бяха произведени свободно, без уйдурми и фалшификации, вие не можехте да вземете повече от 100—150 депутати.

Трифон Тодоров (к): А бе, Марин Личев! Туй, което говориш, върваш ли го?

Марин Личев (ЗНП): В предстоящите избори, когато обезателно ще бъдем при равни начала — така предполагаме — ще разберете кой представлявате и колко сте. Сега имате малко замайване. (Възгласения от мнозинството)

Но сега става нещо странно. За да убедите българския народ, че в България имало свободни избори, пълна свобода, че системата била демократична, ...

Трифон Тодоров (к): Българският народ знае това. Какво ще го убеждаваме?

Марин Личев (ЗНП): ... вие цитирате някой чужд вестник, в който приятели на РП (к), по поръчения оттук, са писали в полза на вашето управление. Може ли чрез това да убедите българския народ, който е пропихнал от вашите свободи и демокрации, или друг някой да повярва на тая езуитщина?

Трифон Тодоров (к): Ти говориш по-лошо от Дочо Христов за комунистите!

Раденко Видински (к): Българският народ знае много добре, дали има свобода.

Марин Личев (ЗНП): При четене мотивите и при становището, което взе Работническата партия, вие говорите вече за източна висша и западна формална, реакционна демокрация.

Нека се разберем. Ако под източна демокрация разбираме Съветския съюз, кажете го ясно, защото Съветският съюз има ясни основи, на които е сложен строят, ...

Стоян Пепов (к): Съветският съюз е най-последователната демокрация.

Марин Личев (ЗНП): ... а вие чрез маникране и неискреност отбягвате да кажете на право на народа, че искате да въведете комунистически стопански и политически строй.

Един от мнозинството: Ти искаш турски.

Трифон Тодоров (к): Той иска гръцки, франкистки

Димитър Георгиев (к): Много прост е, щом не знае, че има народни демокрации.

Марин Личев (ЗНП): Чл. 2 от конституцията на Съветския съюз определя политическата му основа. Чл. 4 определя икономическата му основа. Прочетете ги, имате съветската конституция, и ще се убедите в това, което говоря, за да не казвате, че някой е прост или не е прост. Разбрахте, нали?

Един от комунистите: То се вижда, че си прост!

Марин Личев (ЗНП): Ако ли това не се отнася за Съветския съюз, то нужно е да се каже за коя източна държава се отнася. Когато отричате западната формална, реакционна демокрация, трябва също така да се посочи, коя държава с западна демокрация одобрявате и коя отричате по своята демокрация. Или пък, ако сте против всички, то пак трябва да кажете, за да се разбере.

Стоян Попов (к): Одобряваме тази демокрация, за която се борят работниците във всички страни.

Марин Личев (ЗНП): Също така трябва да оточните, в шо се състои реакционното на всяка друга демокрация, за да бъдем на чистото, за да нямаме спорове, защото във Великото народно събрание, когато се изработва конституцията, трябва да бъдат оточнени думите и това, което се влага в самата конституция.

Диню Тодоров (з): В Карлуково ще те изпратим тебе. Само Карлуково ще те оправя.

Един от мнозинството: Той ходи в Овчата купел, но не се излекува.

Марин Личев (ЗНП): Ние заявяваме, че отричаме както формалната, така и висшата източна демокрация и искаме установяване на чисто българска стопанска и политическа демокрация, посочена от Александър Стамболийски, която с нищо не вреди на комунистите и партийците, защото и те в речите си одобряваха и одобряват тази демокрация и говорят постоянно за нея. (Възбуждения от мнозинството)

Стоян Попов (к): И я прилагаме. Само че вие искате Цинкова демокрация.

Раденко Видински (к): Ние не щем твоята демокрация.

Марин Личев (ЗНП): Народът отрича вашата демокрация, а вие, като сочите постоянно, че истинска демокрация имало само през време на управлението на Александър Стамболийски, ...

Един от комунистите: Такива като тебе го заклаха.

Марин Личев (ЗНП): ... искате чрез най-страшен терор да му наложите непонятна за него система и друг строй, и то чрез диктатура, сте неискрени.

Един от мнозинството: Ако имаше диктатура, нямаше да бъдеш уку. Когато имаше терор, ти беше с терористите. Защо безобразничаш?

Марин Личев (ЗНП): В желанието си да бъде признато на всяка цена еднопартийното управление, вие и чрез ваши приятели на Запад наредихте да се изнесе, че народът не бил дозрял за една демокрация по смисъла на западните културни народи — поддържано в цел да бъде признато правителството (Възбуждения от мнозинството) и оттам и еднопартийно управление, макар че с това унижихте българския народ.

Раденко Видински (к): Народът е узрял, но ти си зелен!

Един от мнозинството: Глупости приказваш.

Марин Личев (ЗНП): Интересен е случаят с двамата английски депутати: Джон Мак и Зилякус, приятели на Комунистическата партия. ...

Един от мнозинството: Това е вярно.

Друг от мнозинството: Те са приятели на българския народ

Стоян Попов (к): 100 депутати се борят за истинска демокрация в английския Парламент.

Марин Личев (ЗНП): ... в английския парламент, които при едно разискване по българските работи, след като бяха идвали тук, за да оправдаят недемократичния характер на българската о. ф. власт, изтъкнаха, че българският народ не бил достатъчно подготвен, за да се ползува от едно свободно демократично управление в смисъл на западните културни народи.

Един от мнозинството: Той се ползува напълно, но за твоите приятели, за фашистите, няма свобода.

Марин Личев (ЗНП): Така казаното от двамата английски депутати и до днес не е опровергано и не може да се опровергае. Нещо повече — комунистите не само че не се оскърбяват от това, а изглежда и да са доволни, защото г-н Стефанов, министър на финансите, като е поздравил за Нова година Джон Мак, му е изказал точно по този случай благодарности заради защитата пред английския парламент.

Един от мнозинството: Разбира се, защото защищава България,

Диню Тодоров (з): А вие харесвате речите на Цалдарис.

Христо Юруков (р): Какъв българин си ти! Да бъдеш гонител на приятелите на България!

Марин Личев (ЗНП): Щом българското правителство по този повод не реагира, излиза, че то признава, че не е демократично и че тази недемократичност самото то оправдава с незрялостта на българския народ. Следователно, щом приятелите на днешната власт не признават демократичността на отечественофронтовското управление, излиза, че в България не само че няма „висша“, но няма и „формална“ и никаква демокрация. (Възбуждения от мнозинството)

Един от мнозинството: За вас имаше демокрация пре- фашистко време.

Марин Личев (ЗНП): Вашето престараване да поставите тия двама депутати в допир с вашите агитки и с много други лоя средното културно ниво на нашия народ с преднамерената цел да докажете, че това е народът и неговата култура и да оправдаете, че на народ с такава низка култура по-друго управление не може да се даде, т. е. да оправдаете диктатурата и с това да докажете, че системата, която предлагате с проекто-конституцията, е приложима за народ с такава низка култура, е престъпление.

Димитър Георгиев (к): Ти си гад. Това, което казваш, е гадост. Само гадни хора могат да приказват така от трибуната на Великото народно събрание.

Марин Личев (ЗНП): Ние българите трябва да съжаляваме, че при спора между двамата депутати Джон Мак и Зилякус, от една страна, и от друга страна Филип Прайс и помощник-министър на външните работи Мейхю, последният е отговорил така: „Отго. орността за сегашното положение на българския народ не се дължи на низкото му политическо равнище, но се дължи на низкото политическо равнище на българското правителство“. (Ръкоплещания от опозицията) Трябва да съжаляваме за това, обаче така сте го докарвали.

Министър Мейхю е лейбърист, не е фашист или реакционер. Кой следователно е виновен за всичко това? Разбира се, че партията, която преследва безогледно една цел — да комунизира България.

От мнозинството: Е-е-е!

Марин Личев (ЗНП): Сега не можете да атакувате нито Мейхю, защото така сте се поставили, нито Джон Мак и Зилякус, защото пък тях сте поставили в такава среда, та може би правилно са дали преценката си. И затова вината пада и си остава само върху Комунистическата партия.

Един от мнозинството: Де холан! Толкова по-добре за вас!

Марин Личев (ЗНП): Оттук нататък, колкото и да го хожите лече за свободи, за демокрация, за материална независимост, за вечна собственост и пр. и пр., никой вече не ще повярва, защото загубихте доверието на народа. (Възбуждения от мнозинството)

Един от мнозинството: Как ще вярва, когато твоето писалище се е обърнало на клюкарско кафе!

Марин Личев (ЗНП): Както в проекта, така и в пропагандата, вие търсите само известни неискрени форми за пред чуждия свят, а прилагате така наречената отечественофронтовска законност, която никъде не е писана, която ние наричаме произвол и беззаконие.

Един от мнозинството: Къде ти съчиниха тая реч?

Друг от мнозинството: Г-н председателю! Той не говори по конституцията.

Марин Личев (ЗНП): И сега смело можем да кажем, че известна категория граждани, които са сигурен изборджийски елемент и вигачи, се ползват от привилегии, ценят се и се продължават много повече от останалите граждани, които винаги се преследват и гонят. А това показва каква категория граждани искате да създадете и каква е вашата висша демокрация.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни)

Марин Личев (ЗНП): И ако приемем да приравним културния уровень на българина с тая част от партийните кадри, където и да са намират, естествено е, че правилно ги представлявате. Тогава и за тях, и за вас такава демокрация е оправдана, дори е предостатъчна. Те имат не свобода, а слободия.

Диню Тодоров (з): Бълвай, бълвай всичко, каквото си изля!

Марин Личев (ЗНП): Българският народ през време на турското нашествие веднаж е бил пролетаризиран, но се е борил, като е пролял много кръв и много пот, за да извоюва земята си. Той е придобил имунизация против този опасен бацил на пролетаризирането, към което се стремите. В това направление ние казваме, че вие няма да успеете.

Тачо Даскалов (к): Как не те е срам, бе!

Марин Личев (ЗНП): Дори и да прокарате такава конституция, такава демокрация и такъв стопански строй, какъвто сте замислили, тя ще бъде против народното желание и ще може да се поддържа само със страшен терор, заплашване, концлагери, присъди и пр., но тя никога няма да се стабилизира. (Възбуждения от мнозинството)

Раденко Видински (к): Напротив! Народът я изработи и народът я одобри.

Марин Личев (ЗНП): Думата демокрация е само фасада без съдържание. Ние смятаме, че, след като се приеме в този си вид конституцията, ще бъде премахната фасадата, наречена демокрация.

която се само приказва, но никъде в конституцията такава дума не е употребена. Употребява се сега само за износ, но в същност ще бъде смазана всяка самостоятелност, ще бъдат отстранени опозиционните партии, което въпреки и сега се иска от монтажните митинги. А фирмата „О. Ф.“ ще остане да просъществува още няколко време за залъгалка, докато бъде напълно опразнена от всякакво съдържание, след което ще бъдат заместени от „безпартийни комунисти“.

Ана Розенберг (к): Как може да се слуша тая зловеща реч?

Марин Личев (ЗНП): Комунистическата партия сложи подписа си под отечественофронтовската програма, че ще бъде възстановена търговската конституция. Нас ни интересува тя само в оная й област, където бе обещано, че ще бъдат дадени пълни свободи на народа и че ще бъдат отменени всички изключителни закони, но всичко това не попречи сега да отричат и свободите, и търговската конституция.

Г-да министрите Нейчев и Югов в комисиите и тук в пленума — а това потвърдиха и ораторите ви, при внасянето на проекта — изнесоха становището на Комунистическата партия, че вие още на 9 септември 1944 г. сте отrekli изцяло търговската конституция, както и да защитите правата и свободите на всички български граждани, които не се подчиняват на Комунистическата партия.

Един от мнозинството: Ти преди 9 септември защо не говореше за свободи?

Диню Тодоров (з): Тогава възхвалявахме цар Бориса.

Марин Личев (ЗНП): Ние имаме пълно основание да се съмняваме, че всяка написана книга, както и да я наричат, конституция или закон, ще бъде изпълнявана и зачитана, без сигурни гаранции за отговорности, докато не бъде отменена по законен ред, щом сега не се изпълнява неотменената още конституция, за която няма никакви отговорности.

От най-високото място г-н министър-председателят неотдавна заяви, че не го интересува законът, щом мисли, че върши нещо добро и в полза на народа.

Раденко Видински (к): Много правилно.

Марин Личев (ЗНП): Къде е тогава гаранцията? В проекта няма предвидени санкции за такива случаи.

Диню Тодоров (з): Карай, карай! За простотията цар няма.

Марин Личев (ЗНП): Често по събрания ни се говори и отговаря, че се прилагала оф законност — разбира се нещо, което никъде не е написано, което е равносилно на произвол и беззаконие. Може смело да се каже, че законите се създават не за партийците, които прилагат оф законност, а за другите, главно за опозицията — което е абсолютно вярно.

Един от мнозинството: Ти си болен нещо. Какво приказваш?

Друг от мнозинството: На бялото казва черно.

Трети от мнозинството: Преди 9 септември не те пускаха до прага, а сега влезе вътре и много приказваш.

Марин Личев (ЗНП): Тази частно-партийна институция, наречена оф комитети, се установи като фактор. Те се издържат от държавния бюджет с 420.000.000 лв. за тази година.

Тачо Даскалев (к): Г-н председателю! Това не е говорено по конституцията. Това е една провокация в Парламента.

Един от мнозинството: Повече от един час провокира вече.

Марин Личев (ЗНП): Моля, чл. 12 ви цитирам.

Един от мнозинството: А всичко друго е лъсунки. Провокираш. Провокатор такъв!

Марин Личев (ЗНП): В чл. 12 от проекто-конституцията с думите „Обществени сдружения и институции“ се утвърждават оф комитетите. Създадени първоначално уж временно за подпомагане, докато се установи властта, и за уреждане междупартийни отношенията в ОФ, сега те се установяват като постоянен институт.

Власи Власковски (к): Сара mare — minte pare! — Голяма глава — няма акъл!

Марин Личев (ЗНП): Това е инструмент на политическата диктатура. Това е определената роля и функциите на оф комитетите, които се прокарват и узаконяват в конституцията. Така че в основите на проекто-конституцията са легнали принципите на комунизма, а не на демокрацията.

Един от мнозинството: Акълът ти е с айран размесен

Марин Личев (ЗНП): Ролята на оф комитетите е известна. В България диктатурата на пролетариата, макар да не е изрично обявена, фактически съществува. Но това е неясно, защото, като не е обявена открито, създават илюзия, че има някаква демокрация и свободи, колкото за да изкарате налице защитниците на демокрацията и свободите и да ги унищожавате било чрез съд по закона за защита на народната власт било материално с глоби, ланъши, затвори и др.

Димитър Георгиев (к): Виж някой зехирлия лист там!

Марин Личев (ЗНП): Основните линии, голямата част от текстовете в проекта са преписани или по смисъл са взети от ония държави, в които има чисто еднопартисен режим.

Стоян Нешев (к): Кой държави, кажи! Само наизуст приказваш,

Друг от мнозинството: Съветският съюз.

Марин Личев (ЗНП): Фирмата ОФ е само една слаба маскировка за заблуждение, а вярното е, че в България се провежда комунистически строй, . . .

Един от мнозинството: Кажи направо, че си против Съветския съюз. Защо не го кажеш?

Марин Личев (ЗНП): . . . като оточняването в текстовете е съобразено с опита в еднопартийните държави, било с насилието над свободите, или с начина на социализирането по еднакъв план.

Един от мнозинството: Кажи си, че си против Съветския съюз.

Марин Личев (ЗНП): Текстовете, уреждащи императивния мандат, правата и задълженията на гражданите, свободите, главния прокурор, местните органи, министър-председателския пост, председателството на републиката, собствеността, стопанското устройство, подложението на стопанския диктатор и цялото държавно устройство са взети от конституциите на Югославия и други държави.

Диню Тодоров (з): Кажи какво земеделие има у тебе! Никой земеделец не говори против Съветския съюз.

Един от мнозинството: Кажете, че сте против Съветския съюз.

Марин Личев (ЗНП): Кой говори против Съветския съюз?

Същият от мнозинството: Вие. Цял час говорите против него.

Марин Личев (ЗНП): Не. Аз цитирам текстове от конституцията. (Възражения от мнозинството) В проекто-конституцията са прокарани твърдо и неотстъпно големите линии, които дават характер на конституцията като такава за еднопартийно управление.

Димитър Георгиев (к): Да се напечати речта му, за да я захвърлим.

Марин Личев (ЗНП): Правя цитати по оточняването на текстовете от конституцията, първо, за да посоча, че този, който съобразява конституцията — особено в основните й положения, върху които ще се гради политическият и стопанският строй — с конституциите на държави, в които има еднопартийно управление, той не мисли да установява друго управление и друг строй тук в България и, второ, за да изтъкна, че Комунистическата партия никога не може да отстъпи от своите принципи, никога не може да тръгне на компромиси, никога не може да се отрече от насилническите действия, чрез които само може да установи своята власт и да организира, че всичко това се съдържа в проекта, и, трето, за да посоча, че проекто-конституцията не е съобразена с българската действителност, . . .

Раденко Видински (к): Нов Данаил Крапчев си ти!

Марин Личев (ЗНП): . . . с българските условия, с народните традиции политическата зрялост, свободолубивия демократичен дух на българина и неговата привързаност и отношение към собствеността. Така както е копирана, конституцията се намира в пълно противоречие с разбиранята и бита на българина.

Смело може да се каже, че това е един проект, чрез който се въвежда еднопартийно управление, след което ще се премине към втория, третия и пр. етапи, по предварително изработен от общо място план за комунизация.

Един от мнозинството: Кажи своя план!

Ана Розенберг (к): Има ли нещо сериозно в тая реч?

Марин Личев (ЗНП): Самият проект-конституция е изработен от Националния комитет на ОФ, а това сочи веднага, какво се цели и какво се иска. Запитванията и мненията са искани само по този проект на Националния комитет.

Председателстващ Райко Дамянов: (Звъни) Г-н Личев! Великото народно събрание обсъжда конституцията, която е внесена от комисията, а не проекта на Националния комитет. Говорете истината! (Ръкоплескания от мнозинството)

Раденко Видински (к): Той проговори.

Марин Личев (ЗНП): Абсолютна истина говоря. Само истината говоря.

Председателстващ Райко Дамянов: Не може така да говорите.

Един от мнозинството: Опирай си акъла, чуваш ли? Понякога се в кожата си.

Марин Личев (ЗНП): Около изработването на конституцията се вдигна голям шум, че уж са взимали участие много хора специалисти. Това, разбира се, е само един празен шум, целеш заблуждение на обществото, но ние твърдим, че ще бъде прокаран само този проект, който е изработен от Националния комитет на Отечествения фронт, според предвидения етап от Комунистическия партия.

Председателстващ Райко Дамянов: Г-н Личев! Обръщам Ви внимание да говорите истината.

Марин Личев (ЗНП): Комунистите искат да се скрият зад специалистите, че уж те са изработили текстовете. Това обаче не е вярно, защото специалистите — освен по някой комунистическия — никога не са присъствували при обсъжданията, за да им се поставят и задават въпроси и от другите членове на комисията.

Катя Аврамова (к): Как може да твърдите такива неща!

Диню Тодоров (з): Вие трябва да говорите по същество.

Ана Розенберг (к): Какво е това чуло!

Марин Личев (ЗНП): Те са заседавали отделно, и то там, където не е казано. Техните мнения са изказвани само по строго задавани въпроси за отделните текстове и в рамките на отечествения фронтския проект, и то в кореспондентска форма.

Катя Аврамова (к): Нечувано нахалство!

Марин Личев (ЗНП): Въпросите, задавани от комунистите, винаги са поставяни тенденциозно, за да се получат отговори само в рамките на откъслечния текст. Но никога нито един специалист не е давал цялостно мнение върху конституцията, за да я характеризира към коя категория принадлежи, защото такова мнение не е искано от никого.

Интересно е, че специалистите по конституционно право Баламезов, Петко Стайнов и Венелин Ганев имат по-друго мнение в своите проекти и разбирания, когато дават отделни проекти, отколкото уклончивите отговори, които, макар и да не бяха възприети, ни се съобщаваха в комисията.

Един от мнозинството: Като се срещнеш с тях, няма ли да се драмши?

Диню Тодоров (з): Остава ярма да ти дадем!

Марин Личев (ЗНП): В отделните секции на конституционната комисия болшинството, комунистите, се ръководеха само от проекта на Националния комитет на ОФ и не се съгласяваха с никакво друго мнение. Това е истината по изработването на конституцията. Ако ли са изслушвали...

Трифон Тодоров (к): Откъде знаете?

Марин Личев (ЗНП): Участвувал съм в комисията. — ... в частните си заседания някакви специалисти, то те са изслушвали само специалистите по комунизация.

Могат ли да потвърдят, че нито едно от писмените мнения, които са против отечествения фронтския проект, дадени от професорите Стайнов, Баламезов и Венелин Ганев, особено по главните въпроси, не са взети под внимание. Такива са: където е искано да се добави „демократичен парламентарен режим“, обаче не е възприето; членове 7 и 10 по отношение собствеността; чл. 27 по неприкосновеността на народния представител; чл. 55...

Диню Тодоров (з): Щом е демокрация, то се знае, че ще има парламентарен режим.

Стоян Нешев (к): Кой ти го е писал, че не можеш да го чеш?

Кирил Клисурски (з): Кирил Попов „Провокацията“ му го е писал!

Марин Личев (ЗНП): ... чл. 40 относно министър-председателския пост; чл. 55 за местните органи; чл. 38 за стоанския диктатор; чл. 61 за главния прокурор; чл. 73 за неприкосновеността на личността и др.

Щом толкова много шумят, че ще се вслушат във всеки проект, то ние им представихме нашия проект. Могат, ако желаят, да коригират своя.

Стоян Нешев (к): А защо не смеехте да кажете на народа вашия проект?

Катя Аврамова (к): Защо в комисията не го казахте?

Марин Личев (ЗНП): Чл. 4 от проекто-конституцията — отзоваване на депутата — е взет от чл. 7 на югославската конституция и от чл. 142 от конституцията на Съветския съюз.

Никола Айлъков (к): А вашият проект откъде е взет?

Марин Личев (ЗНП): Същността на императивния мандат се състои в това, че избирателите чрез избора дават на лицето, което са избрали, мандат да управлява публичните дела вместо тях и от тяхно име. Това е правната страна на въпроса. Практически избора-

телите дават инструкции, програма, диктуват решения, за които народният представител трябва да гласува така, както го задължава околията, колегиите. Той става автомат. Следователно избирателите могат да го отзоват, щом като намерят, че депутатът не ги представлява по начин, както те искат, и по пълномощия, които те са му дали. Това е вашият проект.

Димитър Георгиев (к): А вие като си продадохте съвестта и душата на Никола Петков?

Марин Личев (ЗНП): Този принцип е съществувал в Франция до 1789 г., до революцията, когато е бил отхвърлен. Дотогава околията е плашала дневните пари на депутата, защото той е изпълнявал нарежданията на избирателите си и е защищал техните интереси...

Сега, след 155 години, в проекта се прокарва същият принцип, който след 1789 г. последователно е бил отхвърлен от всички конституции, с изключения на ония, в които има еднопартиен режим. Било е прието, че народните представители представляват целия народ.

Стоян Нешев (к): А вие, като си дадохте оставките на Никола Петков, кого представлявате?

Диню Тодоров (з): Представляват една нула.

Марин Личев (ЗНП): Когато дойде оставката ми тук, тогава ще говоря за нея.

Диню Тодоров (з): Твоята оставка лежи пак в някоя каса. И ти си вече вътре в коша.

Марин Личев (ЗНП): Императивният мандат противоречи на принципите на народния суверенитет и на единството на държавата, защото при прилагането му не избирателите, а партийният комитет лишава депутата от мандат — чл. 105 от избирателния закон. С прилагане на императивния мандат — отзоваването — се създава робство на депутата към партийния комитет.

Ана Розенберг (к): Такова робство не сте видели!

Марин Личев (ЗНП): Следователно депутатът ще служи на интересите на партията, а не на интересите на народа. Това значи рушене отговорността на депутата, без някой друг да поема каквато и да било отговорност. Отговорността става анонимна, защото масата от неотговорни и неизвестни лица ще направлява депутата само в известни рамки, без тази маса да познава нито общите работи, нито политическите моменти и пр. Депутатът ще остане без собствен разум и без своя съвест.

Христо Юруков (р): Даже и тогава, когато вашите хора си изпотекираха мандатите, които българският народ им даде, и съвестите си на вашия водач, имате безсрамие да говорите за съвест.

Стоян Нешев (к): Личев! Ти изпотекира ли твоя мандат?

Диню Тодоров (з): И ти имаш подадена оставка. Да знаеш добре.

Никола Айлъков (к): И ти ще говориш за депутатска съвест!

Марин Личев (ЗНП): При императивния мандат партийните интереси се поставят по-високо от интересите на народа и държавата. Не е сериозно становището на комунистите, като защитават императивния мандат, за да не се изменя на народа. Целта е да бъде подчинен депутатът на шефа, за да се провежда диктатура. Ние гледим държавата, че Парламентът трябва да държи сметка само за общественото мнение, за хармонията между Парламента и народа, за общото сътрудничество и пр., защото депутатът прави държавна политика, а не околийска политика. Иначе той се обръща на слуга.

Трифон Тодоров (к): Трябва да бъде слуга на народа, а не на шефа!

Катя Аврамова (к): Не да служи на политиката на шефа на партията, а на народа.

Марин Личев (ЗНП): От друга страна много от работите в държавното управление стават известни на депутата, когато той се обсъжда с тях в главните линии. Оттук той ще съгласува връзката и отношенията си с избирателите, без да пренебрегва нито държавните, нито местните интереси. Моралните качества на депутата, неговата преданост към народните интереси ще му позволят да постави в хармония интересите на народа и държавата, без да му пречат да изразява съкровено народно стремление. Затова ние сме за свободния мандат, който дава свобода на депутата да представлява целия народ при пълна свобода, да обсъжда според своето убеждение и съвест поставените му въпроси от името на целия народ. (Възгласи и смех от мнозинството и възгласи „Ей-й-й!“)

Катя Аврамова (к): Тая реч е писана преди да се разкрият оставките.

Сега при тази система народът няма възможност и не може да упражни своето върховенство, защото органите на властта, комитетите, чиновниците и неотговорните шайки при изборите са поставени над народното върховенство.

Стоян Нешев (к): Пак почна да провокираш.

Един от комунистите: По-голяма шайка от тебе няма.

Марин Личев (ЗНП): В конституцията трябва да се оточият колелите по скръзи, а не да се оставя това на произвола на всяко правителство, в зависимост от партийните му сметки да изменява и определя колегите за всеки избор.

Трябва да бъде предвидено, шото избирателните списъци да бъдат приключвани окончателно поне два месеца преди изборите. Това се налага заради правилното им контролиране от обществото, за да не бъдат вписвани безразборно лица дори и в самия ден на избора. Това, което се върши сега, е престъпление, защото и изборното бюро в самия ден на избора вписва лица и им позволява да гласуват без да може някой да провери.

Стоян Нешев (к): Вярно е, че това, което ти сега приказваш, е престъпление.

Марин Личев (ЗНП): По конституционен ред трябва да се премахнат съдебните решения за гласуване като най-опасно средство за двойно, тройно, а някъде и четворно гласуване, защото са известни историчните с тия решения в големите градове, гласувалите милиционери, войници и пр. Това прави избора порочен, излага престижа на властта и прави хората печестни, като по този начин им се въплъщава, че самата власт не е нещо, което пази реда и законността, а насърчава престъпността.

Съдебните решения се въвежда тогава, когато гласоподаването бе задължително. Сега няма причини да бъде поддържана тази аномалия. Ако се премахне, ще се спаси честта на много граждани.

Гласоподаването да става само в постоянното местожителство на избирателя с установената в избирателния закон избирателна книжка, издадена от общината по местожителството на избирателя.

Стоян Нешев (к): Значи, искате да лишите работниците от правото да гласуват.

Марин Личев (ЗНП): Който иска непременно да гласува, нека си отиде в своето местожителство, където се числи като постоянен жител.

Тачо Даскалов (к): Това демокрация ли е?

Марин Личев (ЗНП): Трябва в конституцията да се определят и оточият всички положения и най-главно, че за председатели на изборните бюра при избиране народни представители могат да бъдат само съдии, юристи и други големи чиновници.

Избирателна система. В конституцията е необходимо да бъде установена веднаж завинаги пропорционалната изборна система като единствена, която дава представителство и на малцинството и е огора на демократичност и парламентаризъм. Пропорционалната изборна система изключва диктатурата. И ако ви я приемете, вие ще намалите подозренията, че въвеждате еднопартийно управление.

Само съразмерната система установява равенство както между гражданите, така и между състезаващите се. Само тази система оформява истинско равенство и истинско болшинство. Опозицията се явява полезна. Разискванията и решенията в парламента в такъв случай имат голямо значение и са необходими, защото създават пръца и задължения за държавата и за гражданите.

Избирателният закон трябва да урежда само техниката по извършване на изборите по не да дава възможности за игри с прогласяване депутати с 600 гласа. Този произвол, който бе оформен с избирателния закон, в съзнанието на народа остави непоправими разочарования и убеждението за висша неправда, а това подрива устоите на самата държава и реда в управлението.

Катя Аврамова (к): Вие се радвайте, щом е така.

Марин Личев (ЗНП): В конституцията трябва да се забрани под страх на тежко наказание на държавните и общински служители да вършат активна политическа дейност, защото сега политическият апарат и всички държавни превозни средства открито служат само на една партия. Чрез заплашване към народа чиновници, милиционери, военни и други държавни служители упражняваха народното върховенство и изборното право като законна власт. Във всичките избори се извършваха или тебур и избирателите не можеха свободно да създадат народния суверенитет — народът да изрази върховенството си. И затова при комунистическата система това остава една дръзна приказка, за да се спекулира.

Също така е необходимо да се пише, че се забранява даването на амнистия във връзка с изборите за престъпления и нарушения, извършени от деня на оповестяването на изборите до техният произвеждане и в последствие по повод и във връзка с изборите. Също така да се впише, че за подобни престъпления и нарушения няма давност.

Така както тези въпроси са уредени в проекта, сочат на неясности и произволи.

За допитването — чл. 87. Макар допитването да е едно демократично начало, много зависи за каква цел ще бъде използвано. Допитването за изменението на конституцията прави последната нестабилна, а самото допитване пак — едно опасно средство за реда и стабилността в самата държава. Една държава не може да се опита да стабилизира, а само от време навреме или по-често

да „регистрират“ извоювани резултати“ чрез о.ф. комитети, за тях тази нестабилност и този начин на процедиране се явява необходим. Това обаче открива възможности за злоупотреби и стремеж към все нови и по-нови, дори и със съревнование завоевания на непредвидени в самата конституция положения, за вечна, и то страшна борба и безпокойствия.

Този стремеж за завоевания, а след това регистриране завоеваното, не се желае от народа, който е схванал стремежите и намеренията на властта. И затова, в тази форма, в която е внесен, проектът сочи на нестабилност в устоите на държавата, а на допитването — като опасно средство за изменение особено на конституцията. Иначе трябва да приемем, че при всяко завършване на правителствената програма — което всякога е възможно — веднага ще се пристъпи към изменение на конституцията според идеологията на управляващата партия. Всичко това още отсега поставя в основите на конституцията борби за завоевания чрез нарушения на самата конституция, за да се предизвика нейното изменение — което значи нестабилност.

Изменението на конституцията чрез допитването е най-несигурното средство за постигане на действително полезни резултати. Вие искате, изменението да ги одобрява народът чрез едно допитване, и то за един ден. Но се пита: кой народ? Една част от народа са неграмотни или полуграмотни, други инородци и цигани, които дори не разбират български език...

Стоян Нешев (к): А кой народ мислите, че ще литае? Китайският?

Марин Личев (ЗНП): ... трети несведущи, аполитични и пр. и пр.

Стоян Нешев (к): Ще изкараш, че целият народ е неграмотен. Изкара всички неграмотни.

Марин Личев (ЗНП): На тия ли хора ще се поставят текстовете на конституцията да ги разрешават чрез допитването?

Колкото и да обяснявате на публични събрания едностранно, където се говори и тенденциозно, никой няма да разбере, защото текстовете се глъкуват по главни и във връзка с други текстове и с всички останали от конституцията, което в едно-или в много събрания не може да стане.

Трифон Тодоров (к): Ти одеве каза, че нашият народ бил много съзнателен, а сега го изкара неграмотен. Ти нямаш съвест.

Стоян Нешев (к): И ти ще говориш за народа!

Марин Личев (ЗНП): Целият народ не може да присъствува на събранията. И следователно кой ще разрешава въпросите? Не ли тия, които са ги поставили? А допитването в този случай се явява само една залъгалка, за да се каже, че уж народът е взел участие — т. е. да се налагат готови решения.

Един от мнозинството: Хайде стига толкоз!

Марин Личев (ЗНП): Народът има изтъкнати лица, в които има пълна вяра, че могат да мислят и решават правилно при едно по-дълбоко обмисляне, при изслушване в заседания, и то в много такива, а не в събрания, където не може да се даде правилно разрешение на едно такова изменение. Случаят с изработването на проекта е нагледен. Там се засаляват с месеци и пак се поправят и преправят, и колко много мнения се изказаха! С едно „да“ или „не“ се решават маловажни работи. Не се касае запросът до постройка на една чешма или училище, а до сложен проблем, какъвто е въпросът за изменение на конституцията.

Един от мнозинството: Значи, с една дума, според тебе, народът не може да си каже думата.

Марин Личев (ЗНП): Пие стоим на становището, поради изтъкнатите съображения, че конституцията може да се изменява само от Великото народно събрание, и то по начина, предвиден в якия проект.

Прокараните досега стопански закони, първоначалните наименования в текстовете на първия и втория проекти, стремежът към общонародна собственост, на която се дава покровителство, и текстовете в третия проект в отдела „Стопанско устройство“, са факти, които достатъчно доказват намеренията за създаване пълна диктатура и в стопанското устройство.

В текстовете, които уреждат въпросите до собствеността, вместо досегашния израз „неприкосновена“, са употребени думите: „Частната собственост и нейното наследяване се признават“; и второ: „Собствеността може да принадлежи и на частни лица. Придобитата чрез труд и способност“...

Трифон Тодоров (к): Като твоята!

Марин Личев (ЗНП): ... „частна собственост и нейното наследяване се използва с особена закрила.“

Всичко това сочи, че се откриват възможности за нови завоевания, нови регистрации и воляни преценки от страна на партийците. Чрез тия изрази собствеността се изважда от категорията на неприкосновеността и се поставя в новата категория на „признаването“, и второ: „може да принадлежи“. Поставя се въпросът: от кого ще се признава и защо ще се признава? Друг би бил въпросът, ако тази собственост беше завладяна от чужди зари, ако беше подарена или ако някой би бил поставен в чужда територия. Тогава тия изрази, употребявани някога от феодалите а

октроираните конституции, биха имали значение и място. Но сега защо се признават частните земи на българския народ и ще се подвърля на преценка всяка собственост? Това ясно се разбира: пролетаризиране и сломяване материално независимите опозиционери. Това се цели.

Това съмнително „признаване“ и деградиране на собствеността, която досега е била под закрилата на императивния израз „неприкосновена“ — чл. 67 от търновската конституция — това поставяне под записания израз „признава се“ и факултативния „може“ — като чл. 12 от отечественофронтовската власт дава по-сигурни гаранции на частната собственост — говори за неискреност, разкрива намеренията, сочи на нестабилност за частната собственост и се отива сигурно към посягане върху същата. Друга несигурност: щом в проекта е казано, че правото на собственост „може“ да принадлежи и на частни лица, с това се откриват възможности на обикновения законодател и на оф комитети свободно да се признават коя частна и чия собственост ще признават или не признават — което също води до произволи.

Един от мнозинството: Трудовата собственост признават, а Вие защитавате спекулативната, ограбената от народа.

Марин Личев (ЗНП): Поставя се въпросът: защо не е защитена собствеността, а напротив е стеснена и оставена на произвола от лица? На това всеки може да си отговори, щом като провери поправката, която сега е направена в чл. 8 от проекта, където бе казано: „Общонародната собственост е главната основа на стопанското развитие“. Навсякъде е прожежирана само колективната собственост, колективната инициатива, трудовите кооперативни земеделски стопанства, които лягат почти изцяло в издръжката на държавния бюджет. А частната собственост, която носи всички тежести, се оставя висеща във въздуха, за да бъде отведена, когато пожелае някой.

Поставени са две главни задачи: колхозната система за поземлените имоти и държавният капитализъм за всичко останало. Но какво да кажем за чл. 10, предпоследната алинея от проекта, където се говори за отчуждаване частната собственост без предварително заплащане и заплащане според последния стопански закон по емляната оценка, увеличено един, два пъти и за неопределено време, докато според старата конституция и всички демократични конституции отчуждаването за обществен нужди ставаше по справедливи и предварително плащани цени. А според изменението в най-последния проект се прокара и нов принцип: при национализацията обезщетението се определя от самия закон за национализацията, което в същност отменява постановлението на предшествувалите алинеи в чл. 10 от проекта.

От мнозинството: Хайде, стига!

Марин Личев (ЗНП): Малко остана, не се безпокойте.

С всичко това става още по-ясно намерението, че освен посягането върху собствеността може още и да не се заплаща въобще, или пък собственикът ще остане „да има да взема“, или пък да му бъде платено по съвсем ниска цена, и то за неопределено време след изземването.

Показаните дотук съмнения се подкрепят още и от факта, че проектът, в който основата на стопанския строй е общонародната собственост, е взет от конституции с еднопартийни управления; че по начало Комунистическата партия е за общонародната собственост, че тя отрича частната собственост и е за всички останали комунистически принципи, които изложих по-горе. Следователно всички макеври, прикрития и извъртания по отношение собственост, а ние таксуваме като неискрени и временни ходове за етапа, който за този период е предвиден.

И г-н проф. Стайнов не разбира принципа, възприет в проекто-конституцията. Затова в изложението си до конституционната комисия на страници 4, 5 и 6 казва: „Не може да се разбере, приема ли се принципът на частната собственост, или не се приема този принцип. Едновременно с това той препоръчва и какъвто текст трябва да се постави. Обаче това не е чуждо, защото той е за принципа на частната собственост и за предварителното заплащане по справедливи цени.“

В търновската конституция имаше изричен текст, че собствеността е неприкосновена, но това не попречи на оф власт да посягне върху частната собственост във всички направления: заграване на най-плодородните участъци земя, къщи, движими вещи и пр. и пр., за които никой досега не държи сметка, та сега, когато зависи от тях коя и чия собственост ще признаят, би ли могло да се говори за по-голяма сигурност!

А какво за кажем за заграването на парцели, които са най-необходимата собственост, защото се говореше за обмяна, а стана насилствена експроприация.

Тачо Даскалов (к): Това е нагла лъжа.

Марин Личев (ЗНП): Финансовият министър тръбеше навсякъде „лев за лев“ при обмяната, а какво излезе?

Тачо Даскалов (к): Никакви експроприация няма! Недейте лъга!

Марин Личев (ЗНП): Ние приемаме, че върху трудовата частна собственост е изградено устройството и днешната култура, материалната независимост, свободата и човешкото достойнство, че частната собственост е вечният естествен дост и най-силният потискащ елемент към прогрес, самостоятелност, национална независимост, личен и обществен напредък. Само привържениците на частната собственост са искрени защитници на националната държава.

Комунистическата система, под измамливото прикритие на „общонародна собственост“, цели изземването на частната собственост, за да разполагат „за вечни времена“ с доходите от нея. Защо на-

всякъде декларират, че по демократичен път власт те не желаят да отстъпят.

В декларацията на министър-председателя, че собствеността се признавала за вечни времена, направена преди изборите, е напълно опровергана и остава без всякакво значение, ако в конституцията не бъдат вложени гаранции и санкции за неприкосновеността на собствеността и личния почин.

С чл. 12 на проекта се прокара и стопанската диктатура, като стопанският план се опира: първо, на активното сътрудничество на отечественофронтовските комитети които сега се скрива зад новото название „институции“, признати за конституционни фактори в чл. 12; и, второ, на председателя на Върховния стопански съвет, който има предимство пред другите министри, според чл. 38 от проекта. Последният не носи пред никого никаква отговорност, защото според чл. 38 има ранг на министър и член на правителството, но не отговаря пред никого. Той не може да бъде и министър, защото ще внесе бъркотия и разстройство в другите министерства и въобще в целия стопански живот. Затова за да стане абсолютно безотговорен, не му се поверява министерство и не се определят никакви задължения. Той става безотговорен. За еднаквиаче и другите еднопартийни държави дава му се ранг на министър, но без министерство и без отговорност.

Държавата цели да измести частната инициатива, но не я поварява на кооперациите, защото фактически е против тях и тяхната автономия, макар в проекта, чл. 9, да е казано нещо, което има значение само за трудовите земеделски кооперативни стопанства, като провежда направо политика на държавния капитализъм: монополът на търговията, вносните и износните институти, изключителното право на търговия и производство, държавните магазини и пр. — това, което е предвидено в чл. 13 от проекта на конституцията.

С цялата организация на стопанския живот се цели провеждането на една система и политика чрез един огромен платен апарат, за да може да се заповядва на всичко, а рисковете да се носят от държавата, в която народът ще изпълнява функциите на роб.

Чрез държавните магазини ще се прокара явната тенденция на облагодетелстване на партийците за сметка на държавата и унищожаване на материално независимите. Хората ще бъдат разделени на категории, като на комунистите ще се дават стоки и материали на костуми цени или под тях, на съмишлениците — на обикновени цени, а на некомунистите — на по-високи цени.

Ако тия магазини и вносните и износните институти бяха кооперативни, а тях не можеше да се провежда политика на разделяне гражданството на категории. Чрез тежките облози и глоби се цели пролетаризирането на материално независимите, а с освобождение от данъци на голяма част от данъкоплатците се преследват две цели: да се прехвърли издръжката на държавата върху ония слоеве, които не възприемат тая система, и, второ, да се вербуват партийци.

Затова без колебание може да се каже, че стопанската система в проекта е построена върху принципите в този етап на комунизиранието.

В конституцията са предвидени най-лесните начини за изменение на държавната територия — чл. 19, буква „р“, от проекта. Случаят с „Пиринска Македония“ и поправката на преброятелните листове. Този случай остана неуяснен. Фактът си остана факт. Но сега вече се виждат много неща. Навремето си, когато етич от нашите колеги се опита да направи публично достойно замислите на властта, за да защити българската територия, официално от Върховното министерство бе заплашен с даването му под съд. За да се спаси от съд, той трябваше да открие тайните нареждания, като посочи кой мърт, който никой до днес не е опровергал. Най-досега вече никой не знае, какво става с българската земя и как ще се измислява или влиза нейната територия.

Ние сме предвидели точно по какъв начин може да се перира територията и в кои изключителни случаи.

Ако това, което се извърши в Горноджумайската област, наречена „Пиринска Македония“, би било извършено от некомунисти, то сигурно щяха да бъдат простреляни хиляди хора.

Ние държим, че председателят на републиката трябва да бъде избран от Великото народно събрание, което ще му възлага функциите като изборен държавен глава, от друга страна, за да му се придава по-голям престиж, което е необходимо за едно равновесие на властите, правилно изпълнение на делегираните права, изхождащи направо от върховенството на народа, още повече, че Великото народно събрание ще бъде свиквано специално с тая задача — избиране на председател — с което народът ще бъде сезиран и правилно ще изрази волята си, отколкото едно обикновено Народно събрание, което, между законодателните си функции, с прирадените към него назначения околийски и областни представители, на които мандатът никога няма да съвпадне с тоя на председателя и, в обикновената си ежедневна работа незабелязано ще избере председател.

Не само това, но и мандатът на Народното събрание никога няма да съвпадне с тоя на околийските или областните представители. На практика това ще става така: избирателните тела на тия различни институти с мандати, дадени им в различни времена, при различни настроения и без специална подготовка за избиране председател на републиката, няма да извършат по-полезна работа, отколкото едно Велико народно събрание, на което пряката задача ще бъде избиране председател на републиката.

Минчо Минчев (к): Всеки 4 години — Велико народно събрание!

Марин Личев (ЗНП): От друга страна чл. 55 от проекта определя, че областните, околийските и общинските народни съвети са органи на държавата, на централната власт. При това положение тия органи се явяват зависими от централната власт, ще изпълняват нарежда-

нята на изпълнителната власт — на министър-председателя — в какъвто случай тяхното участие с равни права иде да подсигури кандидата на властта. И тогава председателят на републиката се явява в ролята на подставено лице на министър-председателя, който по такъв начин става всевластен господар — диктатор в държавата.

Друг би бил въпросът, ако местните органи биха били автономни и независими от централната власт. Нещо повече, според чл. 32 от проекта председателят на републиката няма да има и качеството дори на народен представител, а лице извън Парламента с още по-малки качества. Съобразно функциите на председателя на републиката, правата му трябва да бъдат и по-големи от тия на министър-председателя, не само в иерархията, но и в управлението на страната и защото за министър-председателя са гласували по малко хора.

И по нашия проект, щом за председателя на републиката стават три последователни избори, то никой не може да ни убеди, че неговият пост трябва да бъде по-низък от този на министър-председателя. Според нашия проект председателят на републиката трябва да бъде избран от Великото народно събрание, в какъвто случай той може да назначава, с одобрение на Народното събрание, министър-председателя, което е по-голяма гаранция за свободите в държавата и за демокрацията. Не съществуват никакви опасности, ако правата на председателя на републиката са малко по-широки, защото той е избран, а не наследствен, и защото никой не може да се върне вече към монархията — той е смеяем.

Вносителите на проекта, като че ли за забравка, представят работите така, че уж председателят има по-големи права. Тя са прокарали някъде съвсем малки такива, които не са по същество на управлението. Такъв е чл. 34, букви „а“, „б“. Но същевременно тия функции са дадени и на Народното събрание, за да бъде изтъкната фигурата на диктатора, който е министър-председателят и който е най-главният фактор.

В края на краищата, въпреки всичко изложено по-горе, министър-председателят взема в ръцете си всички главни и най-малки функции на държавата, а председателят на републиката е длъжен само да подписва това, което му се донесе, и да регистрира.

Като се сравняват правата на министър-председателя, подпомогнат от пакостната дейност, която може да развие така нареченият главен прокурор, дадени му по проекта, с тия на председателя на републиката, може смело да се тегли заключение, че се създава диктаторски режим, като цялата власт се събира в ръцете на министър-председателя.

Министър-председателят се избира от Народното събрание и си назначава сам министрите, а председателят на републиката е длъжен само да подпише указа.

Тук не се касае въпросът до смещение на трите власти, а общо, че министър-председателят се явява носител на цялата власт: законодателната — чрез Народното събрание; изпълнителната — чрез прилагане законите посредством отечественофронтовските комитети, милицията, и като правителство, и най-после съдебната власт, която се провежда чрез лично подчинения му главен прокурор.

А щом Народното събрание избира министър-председателя, главният прокурор и заедно с държавните органи „народните съвети“ — председателя на републиката, който се избира след като вече има министър-председател и готово Народное събрание — а Народното събрание, това е партията на министър-председателя — то останалото не е нужно да се казва, то се подразбира, че не може да бъде друго, освен диктатура. (Възгласения от мнозинството) Не се отнася за вас. Това се отнася за всички, защото конституцията не е само за вас, тя ще бъде за бъдещето.

Един пример. В случаите, когато изборите стават при страшен терор, фалшификации, монтаж, или се обявяват резултати, без да отговарят на действителността, и ако такова Народно събрание си избере министър-председател, който ще си посочи министрите пита се, не е ли длъжен подчиненият председател на републиката само да подпише указа? Кои тогава ще е арбитърът между оскъбените и потиснат народ и узурпаторите?

Един от опозицията: Милицията.

Марин Личев (ЗНП): Кой ще защитава народа? Вие сами тикате народа само към въстания или към чужда помощ.

Тачо Даскалов и други от мнозинството: А-а-а! (Възгласения)

Марин Личев (ЗНП): Не се касае за вас, г-н Даскалов. Касае се за конституцията, която се работи за бъдещето. Може утре да не бъдете вие на власт. (Възгласения от мнозинството)

Един от мнозинството: Бъдещето е наше — то не е чуждо.

Марин Личев (ЗНП): Ние отговаряме: председателят на републиката, който е избран от народа чрез специално Велико народно събрание, може и трябва да бъде арбитърът, и следователно само той от името на народа може да развие такава противозаконна Народно събрание — с която ще се избегнат стресовите. Иначе, по препоръката от Комитетите текст в проекта, председателят на републиката става съучастник на фалшификациите и изважда указа. А това е диктатура. Тежко и горко на народа, ако би се приел нашият проект!

В нашия проект вече сме записали изход и за народа, през председателя на републиката.

Раденко Ридински (к): Добре. Като дойдете на власт, ще го приложите.

Марин Личев (ЗНП): Правилно проф. Петко Стайнов в своето ръководение „Разделяне на властите и конституцията“ на стр. 38 си за-

дава въпроса: „Главен прокурор на републиката! Но какъв е този орган, защо се въвежда този институт у нас? Защо този орган трябва да бъде подчинен на Народното събрание пряко? Не само че е нарушен принципът на разделяне властите — функциите, но се създава такова подчинение, което превръща Народното събрание в иерархически началник на един орган — качество, което не може и не бива да има. Какви функции тогава ще изпълнява министърът на правосъдието? Ще имаме двама прокурори, от които единият е по-силен.“ Така се възмущава г-н проф. Петко Стайнов.

Щом не е имал доблестта г-н Стайнов да го каже, нека го кажем ние защо: за да бъде подчинен главният прокурор на министър-председателя, а не на Народното събрание, което не може да бъде иерархия. Това ще рече, че министър-председателят, щом заповяда, главният прокурор ще съди всеки човек, който му бъде посочен по какъвто и да е случай, да всява страх и трепет, да превърне народа в роби и да не изпуска властта. Но, разбира се, всичко това да бъде оформявано по съдебен ред.

Схващанията за ролята на съда в еднопартийните държави се вижда от следния цитат, извлечен от книгата „Советски суд и социалистическо правосудие“ — на г-н Вишински, стр. 8: „Съдът във всяка държава играе грамадна роля, явява се като боев орган за охрана интересите на господстващата в дадена държава класа“. А това допълва ролята на главния прокурор, защото главният прокурор ще има власт над всички власти, той ще е страшилището, оръдието и пипалото, чрез което ще се провежда диктатурата и чрез когото ще бъде комунизирана България. Главният прокурор ще контролира съдилищата, министрите, всички останали прокурори и всички учреждения и хора в страната. Писаната конституция ще остане само една фикция, а прокурорът ще бъде над конституцията, над законите и над всичко, дори след избирането му — и над Народното събрание.

Владимир Димчев (к): Не да прави престъпления, не да бъде орган на произвол, а да бъде блюстител на законността. Това ще бъде ролята на главния прокурор. И ти го много добре знаеш, защото взема участие в разискванията по този въпрос.

Марин Личев (ЗНП): Ние спорехме там с Вас, г-н Димчев, и ние точно това ви подчертахме. Тия са бележките от изказването от г-н Цветков. Г-н Цветков точно това каза там. Ние сме правили това възражение там още по същество.

Според проекта-конституцията местните органи — общински, околийски и областни съвети — стават органи на централната власт по реда на иерархията. Според така наречения демократически централизъм, тия институти стават инструмент на централното управление. — Партията, чрез систематично съсредоточаване ръководствата на всички съвети в подчинение и контролиране на длъжностните лица и изпълнителните органи от по-горния съвет, застава вече над тях като диктатура.

Оттук се самотуправлението, автономията и на местните общински и областни съвети, а заедно с това сигурно се премахва изборността и самият институт общински кмет.

Премахването и посягатеелството върху традиционната общинска автономия обясняват съвсем несериозно така: трябвало да има единна власт в единната държава. Друга власт не могло да има, защото било възможно, тя да се противопостави на държавната власт, а това отслабвало държавата. Но за оправдание прибавят по-нататък: народните съвети са все пак автономни и тази автономност се изразява в гласуване на бюджет, предлагане отчета и в самото избиране.

Такова схващане по автономията имат всички държави с еднопартийно управление, както с видно от цитираното по-горе и от речените текстове от югославската конституция и конституцията на Съветския съюз. Срещу това няма да сочим автономията в Швейцария, която е дала най-съвършената свободна община, кантон и федерация, без досега да е имало сътресение и да е застрашено единството на държавата, която при това е разнородна.

Разбира се, че аргументите в подкрепа на проекта-конституцията не могат да бъдат убедителни за никого. Ако автономията се състои само в гласуване бюджета или отчета, то това е само един мигнов, защото прехвърлянето на издръжката е само задължение и бремена не право, щом е заповядало, и защото господарите, ония, които нито не ще плащат — по-горната по иерархия власт, на която местните органи са подчинени — ще заповядат. Следователно общинската и областната автономия е сведена само до плащане тежестта, обложите и до подчинението.

Ние изтъкваме много държим за изборността на общинските и областните съвети, за изборен кмет и за цялостна автономия на тия институти.

Както през турското робство, така и през целия патриархален живот на българите, винаги кметът, старейшината, е бил изборен, а общинските съвети — автономни. Тези традиции от вековете е била спазвана и от чуждите, а унищожена от фашистите. Унищожена се и сега.

Председателстващ Райко Дамянов: Г-н Личев! Заклучавайте!

Марин Личев (ЗНП): Имам още малко. Аз заговорих 9 ч. без 5 минути, г-н председателю!

Асен Бозаджиев (к): В 9 ч. без 15 минути.

Марин Личев (ЗНП): Хората на свободния труд, материално не-зависимите, не могат да търпят друго управление, освен автономното, демократичното. По назначаваните кметове и съветници и прогласяването им за органи на държавната, централната власт, са приели само на диктаторските режими. А диктаторски режими могат да се тег-

пят само от материално зависимите, подчинените и тия, които са сведени до положението да изпълняват само команда, без свой разсъдък и без своя инициатива — робите. Могат да съществуват самостоятелно и напълно автономно само областните съвети, защото не само че могат да се самоиздържат, но и защото там са концентрирани всички институции: научни, опитни и пр., областните дирекции, областните съдилища. Дирекцията на земята с комасационните планове и служби, стопанските центрове, главните пазарища, областните ветеринарни служби, държавните болници, специалистите лекари и пр. и пр. Сегашните съобщителни средства доближават този център до народа.

Проф. Петко Стайнов в изложението си на стр. 18 също така препоръчва областни съвети и тяхното устройство, но това нито е разглеждано, нито е чуто.

В проекта се придръжат 6 членове 107—114 от югославската конституция, за да се докаже по-ясно, че се иска провеждането на еднопартийно управление без кметове, с представители на изпълнителни комитети.

Следователно без пълна автономия не може да има никакви общински, околийски и областни съвети, така както ги разбира българският народ. Ние поддържаме, че тия институти трябва да се устроят върху принципа на самоуправлението.

(Пререкания между министър Добри Терпешев и Иван Копришков)

Иван Копришков (сЛ): Той (сочи Марин Личев) говори, той не лае.

Тачо Даскалов (к): Ти лаеш!

Един от мнозинството: Лае, лае.

Марин Личев (зНП): В отдела за труда се прокарва принципът на казармения живот, като българските граждани се поставят при лагерни условия, където всичко се поставя под команда, като без отпущ никой не може да отсъства. Искане се подчиняване на народа на управляващата партия. Чл. 63 на проекта е взет от членове 12 и 118 на конституцията на Съветския съюз, а членове 20 и 32 — от югославската конституция. Членове 64 и 65 са взети от членове 119 и 120 от конституцията на Съветския съюз.

Спирам се на дз главни пункта. Казано е: „Гражданите имат право на почивка и на пълен отпущ“, докато в конституцията на Съветския съюз, чл. 119, е казано: „Работниците и служащите имат право на пълен отпущ“. У нас, вероятно защото не са всички работници и служащи, за да бъдат подчинени абсолютно всички граждани, е казано: „Гражданите имат право...“ Но кои граждани? Всички ли: земеделци, независими, самостоятелни и пр. — това нарочно не е определено. Знае се защо.

Веднага това, което в горния текст не е обяснено добре, се пояснява в чл. 63 от проекта: „Трудът е дълг... Всеки гражданин е длъжен да се занимава с общественно-полезен труд — да работи според своите сили и способности.“ Кой ще определя кое нещо е общественно-полезен труд — това зависи от комунистите. Те ще дават преценката и ще определят труда. „Особен закон урежда трудното положение на гражданите.“

По начало ние не сме против труда, но намираме, че тук се отварят широко вратите за едно законодателство, което ще отнеме всяка свобода на гражданите, за да ги превърне на рая — да им създаде казармен живот. Иначе, при друга система, не може да съществува еднопартийно управление. Има и един външен признак, титулуването на всички в България с името работници: научни, правосъдни, просветни, стопански, кооперативни, финансови и пр. и пр. достатъчно сочи на намеренията.

Гражданите ще бъдат заставени насила да работят по закон. И заради това в чл. 64 на проекта е казано: „Гражданите имат право на платен отпущ.“ Към това като се прибавят и производите на отчествено-фронтовските комитети, става ясно, че се въвежда диктатурата и чрез труда. Да изтъкваме ли тук случая с трудовата служба, която от народа вече се нарича трудовите концлагери за младежта — за земеделската младеж, защото комунистите са отделили от трудовата служба?

Ние намираме, че в проекто-конституцията са вписани много права и много свободи. Това беше вписано и в търновската конституция и въпреки че се клеяхте и дадохте подпис, че ще я изпълнявате, не се направи нищо и се въведе диктатурата.

Да говоря за свободата на печата, словото, радиото, вестниците и т. н. — смятам за излишно. Не съществува въобще никаква неприкосновеност. Не се даваха оф бележки и за упражняване на занятии, за постъпване на служби дори и в частни учреждения и пр. Ето това са все права и свободи, за които сте поели обещания, че ще ги пазите. Така смятате да ги пазите и в бъдеще по оф конституция! Няма въобще кой да пазя конституцията, защото прокурорите са партийци. А какво би станало, като дойде главният прокурор на републиката? И да обещава свободи, никой вече не ви вярва.

Цяла диктатура има и в учебната система. Цялата учебна система се намира под едно страшно потисничество, което цели пречуването на младежта. (Иронични ръкопесквания от мнозинството, подкикващи оратора да свърши)

Председателстващ Райко Дамянов: Времето Ви изтече.

Марин Личев (зНП): Само пет минути.

Тачо Даскалов (к): Не щем.

Марин Личев (зНП): Пет минути, г-да! — Всяка проява от страна на ония, които искат да предпазят младежта от опартизаняване, се счита фашистка проява или такава на опозицията и веднага следва разкарване на ученици по участъци, инсценират се разни обвинения, изключват се, изтезават се, а учителите се уволняват уж за „груба фашистка дейност“. Училищата имат вид на комунизирани. А при тия оф бележки никой не ще остане невинен по принуда в списъците на „доброволните бригадирци“.

Тачо Даскалов (к): Няма ли правилник за тебе? За каква свобода говориш?

Марин Личев (зНП): Гаранциите. В изложението си на стр. 23 до конституционната комисия проф. Петко Стайнов казва, че трябва да се прибави един член с най-строги наказания за ония органи, които не спазват тия конституционни предписания за „Свободите“. Те казва, са достатъчни, стига да бъдат осигурени. Такова нещо в проекто-конституцията — гаранции — няма. Не се вслушва никой в мнението и препоръките на специалистите.

В нашия проект ние сме предвидили гаранциите и отговорностите, ако не бъдат зачитани прокламираните свободи по конституцията. Също така трябва да се предвидят най-строги отговорности за всички органи на властта, които нарушат закона, за да се знае, че те са само слуги на народа.

Влоше проектът е правен преднамерено с оглед да има повече задължения и с план за постигане етапа, който е начертан засега — да се обещаат повече права без гаранции и без намерение да се изпълняват.

Г-н Гесфри Димитров на няколко пъти направи декларация, че свободите на гражданите ще бъдат спазвани напълно, че частната собственост ще остане за вечни времена, че ще се съгласи с всички ония, които биха допринесли, за да бъде дадена действително една демократична и с всички гаранции конституция.

Ето ние сега правим такива предложения. Добре би било за народа, ако бъдем чути — защото предварително смятаме, че не ще се вслушате. Вие нямате да се вслушате в нашия глас. Но даже и да не успеем, тези наши усилия ще бъдат достойно оценени от бъдещите поколения, които ще се ровят, за да открият коя е причината за това, което може да се изсипе върху главата на народа.

Българският земеделски народен съюз, който се е борил от неговото основаване против монархизма, против дворцовата камарила, против експлоататорите, против комисонерството в политиката и в стопанството, против лихваро-банкерството, против привилегиите, против узурпаторите на правата на българския народ, против явната и скритата диктатура, винаги е бил на фронта на дребните съществувания и работниците, които са били винаги експлоатирани. (Ръкопесквания от опозицията)

Верен на тия схващания, той стои на същите позиции и защитава свободите на гражданите, е за истинско народовластие, за стопанската демокрация, за свободната лична инициатива, за кооперативното дело, за трудовата частна собственост, на които най-много държи, и за земеделската идеология. Ние сме за всички разумни социални реформи за извеждане народа на онова равнище, откъдето да не може да бъде хвърлен отново в калта. Ние държим за спазване идеологиите при равни права и задължения, искреност и почтеност. Да не бърка никой в нашите работи, както и ние не искаме да се бъркаме в чуждите. (Ръкопесквания от опозицията) С общи усилия ние искаме да изградим една истинска демократична, свободна и независима българска република. Ние вярваме, че в нашите усилия ще успеем. (Ръкопесквания от опозицията)

Председателстващ Райко Дамянов: Председателството предлага следния дневен ред за следващото заседание, което ще се състои утре, сряда, 18 юни, 15 ч.:

Първо четене на законопроектите:

1. За учредяване на орден „Народна република България“.
2. За разрешаване на Иван Миланов Стойков, от пр. Елена, да продаде недвижими имоти, за да построи училищна сграда.
3. За разрешаване 9/12 от кредитите по бюджета на Главната дирекция на железниците и пристанищата за 1946 бюджетна година за девет месеци за 1947 бюджетна година на същата.
4. За освобождаване от гербов налог договорите и договорната кореспонденция, с които Б. з. к. банка извършва покупко-продажби на тикетни за сметка и риск на държавата.
5. За одсбръяване покупката на кораби и други на Българския морски търговски флот.
6. За изменение и допълнение на закона за водните синдикати.
7. За учредяване на автономно смесено предприятие „Синдикат електрическа промишленост“. (Елпром).
8. За допълнение забележка III към чл. 235 от закона за народното здраве.
9. За изменение и допълнение на закона за горите.
10. За висшето образование.
11. Първо четене на проекта за конституция на Народната република България (Продължение на разискванията).

Второ четене на законопроектите:

12. За изменение на закона за взаимноспомогателната и поучителна каса при Министерството на външните работи и на изповеданията.

13. За изменение и допълнение на закона за еднократен данък върху имуществата.

14. За изменение на някои закони във връзка с облекчаване износа.

15. За допълнение на закона за безкасовите плащания в ползването на влоговете.

16. За монопола на спирта и подслепените спиртни напитки.

17. За амнистия.

18. За изкупуване на металодобивната фабрика Макс Дам при с. Курило, Софийско.

19. Одобрение решенията на прошетарната комисия от 29 май 1947 г., протокол № 7.

Като от г-д народните представители са съгласни с този дневен ред, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство. Събранието приема. Закривам заседанието.

(Закрито в 22 ч. 50 м.)

Подпредседатели: { (п.) ПЕТЪР КАМЕНОВ
(п.) РАЙКО ДАМЯНОВ

Секретар: (п.) ЙОРДАН ЧОБАНОВ

Началник на Стенографското отделение: (п.) ТОДОР АНГЕЛИЕВ